

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Taavi Kõiv

**LUBAMATUTE TÕENDITE ALUSEL SAADUD DERIVATIIVSETE TÕENDITE
LUBATAVUS EESTI KRIMINAALMENETLUSES**

Magistritöö

Juhendaja PhD Anneli Soo

Tartu

2018

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1 „MÜRGIPUU VILJA“ DOKTRIINI ÜLDISELOOMUSTUS, ÕIGUSTUS NING DERIVATIIVSETE TÕENDITE LUBATAVUSE REGULEERIMINE MAAILMAS	8
1.1 „Mürgipuu vilja“ doktriini üldiseloostus	8
1.2 „Mürgipuu vilja“ doktriini õigustus ja tõendite väljaarvamise kaalutus	11
1.3 Tõendite väljaarvamise reegel ja mürgipuu vilja doktriin erinevates õiguskordades	16
1.3.1 Tõendite väljaarvamise reegel ja „mürgipuu vilja“ doktriin Ameerika Ühendriikide õiguskorras	16
1.3.2 Tõendite väljaarvamise reegel ja „mürgipuu vilja“ doktriin Euroopa riikide õiguskordades	24
1.3.3 Tõendite väljaarvamise reegel ja „mürgipuu vilja“ doktriin Euroopa Inimõiguste Kohtus	29
2. „MÜRGIPUU VILJA“ DOKTRIIN EESTI VABARIIGI ÕIGUSES	35
2.1 Tõendite lubamatuse ja nende alusel saadud derivatiivsete tõendite reguleerimine Eesti õiguskorras	35
2.2 Eesti tõendite väljaarvamise regulatsiooni probleemid	41
3. „MÜRGIPUU VILJA“ DOKTRIINI KOHALDAMISE VÕIMALIKKUS, SÕNASTUS NING KOHT EESTI ÕIGUSKORRAS	47
KOKKUVÕTE	59
SUMMARY	64
KASUTATUD KIRJANDUS	70
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	73
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	74
Eesti Vabariigi kohtute praktika	74
Ameerika Ühendriikide kohtute praktika	75
Euroopa Inimõiguste kohtu praktika	75
Muu kohtupraktika	76

SISSEJUHATUS

Kuriteo faktiliste asjaolude väljaselgitamine on kriminaalmenetluse üks olulisemaid eesmärke. Faktilisi asjaolusid pole aga kriminaalmenetluses võimalik välja selgitada ja teistele presenteerida ilma süüteo asjaolude tõendamiseta st ilma konkreetsete faktiliste asjaolude esile toomiseta. Ilma tõendamiseta baseeruks menetlus tühipaljastel oletustel ja menetluses puuduks igasugune objektiivsus. Sellest tulenevalt peavad kõik kriminaalmenetluse tulemid, nii süüdimõistev kui õigeksmõistev kohtuotsus, tuginema tõenditel¹. Tõendamine on seega kriminaalmenetluse üheks olulisemaks tegevuseks.

Tõendamine ei saa aga toimuda reegliteta. Tõe väljaselgitamine eeldab tihti riigi poolt kahtlustatava või süüdistatava osas otseste toimingute tegemist, mis võivad vahel piirata isikute põhiõigusi. Näiteks võib läbiotsimine piirata isiku õigust eraelu ja kodu puutumatusete ning isiku salajane pealtkuulamine võib piirata isiku õigust sõnumite saladusele ja vabale eneseteostusele. Nii *common-law* kui ka Mandri-Euroopa õiguskorrad on jõudnud oma arengus olukorrani, kus isikusüüdimõistmine peaks toimuma ainult juhul, kui tema suhtes läbiviidud kriminaalmenetlus on olnud õiglane ning menetluse kestel on tema põhiõigusi austatud. Riigid on seega arendanud välja regulatsioonid, mille abil on võimalik isikute õiguste rikkumisel saadud tõendid tõendite kogumist välja arvata, heastades sellega isiku suhtes toime pandud rikkumised, või vähemalt vähendades rikkumiste negatiivseid mõjusid.

Muutuvas maailmas on Eesti kriminaalmenetlus jäänud mitmes mõttes ajale jalgu. Tekkinud on tungiv vajadus viia Eesti kriminaalmenetlus välja nõukogudeaegsest inkvisitoorsest eeluurimismudelist ning viia see kooskõlla Põhiseaduse printsiipidega ning Euroopa inimõiguste konventsiooniga². Endine Euroopa Kohtu kohtunik Uno Lõhmus on oma artiklis „Tõendi lubatavus ja välistamine kriminaalmenetluses“ asunud seisukohale, et juhul kui Eesti kriminaalmenetlus peaks lähiajal reformi läbima, siis tuleks tõsiselt vaatluse alla võtta ka meie tõendamissüsteem ning see tuleks viia loogiliste alusteni, millega oleks võimalik tagada selle üksikelementide süsteemne käsitlus³. Selles osas on hakatud siiski vaikselt ka samme ette võtma ning Eesti tõendamissüsteem on liikumas Mandri-Euroopa klassikalisest tõendite väljaarvamise süsteemist eemale rohkem *common-law* süsteemile sarnase süsteemi poole, mistõttu peaks Eesti kohtusüsteemi reformimisel otsima juhiseid ja inspiratsiooni *common-law* riikide kõrgemate kohtute lahenditest⁴. Oluline on seega, et

¹ Lõhmus, Uno. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn, Juura 2012 lk. 40.

² Maruste, R. Arvamus eelnõule 295 SE, 25.03.2013.

³ Lõhmus, Uno. Tõendi lubatavus ja välistamine kriminaalmenetluses Kui loogiline on Eesti tõendamissüsteem? *Juridica* 2014/9 lk. 699.

⁴ H. Sepp. Varasemad teistsugused ütlused tõendina võistlevas menetluses. Kriminaalmenetluse seadustiku, *common law* ja Strasbourgi kohtu praktika võrdlus. – *Juridica* 2011/8, lk 613

tõendamissüsteemi muutmisel analüüsiksime oma kehtivat õigussüsteemi, aga vaataksime ka võõra poole ja üritaksime teiste riikide edulugudest ja vigadest õppida. Selleks peab vaatlema ka välisriikide doktriine ja põhimõtteid, mis võivad meil vähemlevinumad olla.

Eesti kriminaalmenetluses rakendatakse tõendite kogumist väljaarvamist juhul kui tõend on menetluse käigus lubamatuks tunnistatud. Osades välisriikides on aga tõendite väljaarvamine kaugemale arenenud ning kogumist arvatakse välja ka tõendid, mis on saadud lubamatuks tunnistatud tõenditest tuleneva informatsiooni alusel. Taoliste tuletuslike ehk derivatiivsete tõendite väljaarvamine on aga vastuoluline ning on tekitanud välisriikide õigusteadlaste seas teravaid diskussioone. Käesolev magistr töö keskendubki lubamatutest tõenditest tuleneva informatsiooni alusel saadud tõendite lubatavusele ning reeglile, mille kohaselt selliseid tõendeid oma päritolu tõttu samuti lubamatuks tunnistatakse. Üldmainitud tõendite väljaarvamise reeglit kutsutakse üldtunnustatult ka nn „mürgipuu vilja“ doktriiniks.

Lubamatutest tõenditest tuleneva informatsiooni alusel saadud tõendite lubatavusest kirjutamise mõte tekkis autoril peale aine „Süüdistus ja kaitse kriminaalmenetluses“ läbimist. Aines käsitleti muuhulgas ka Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendit asjas *Gäfgen v. Saksamaa*⁵ (lahendit käsitletakse üksikasjalikult käesoleva töö alapeatükis 1.3.3), mis tekitas kursusel osalejate vahel elavat diskussiooni tõendite lubatavuse moraalsete kaalutluste üle. Jaguneti kahte leeri – need, kes olid nõus lahendi järeldustega ning need, kes leidsid, et põhiõiguste rikkumise tõttu oleks võinud vähemalt osa Gäfgeni vastu põhiõiguste rikkumisega kogutud tõendeid kogumist välja arvama. Arutelu tagajärjel tekkis autoril lahendi üle suur huvi ning tahtmine uurida kõiki neid teemasid lähemalt. Uurides põhiõiguste rikkumise kaudu saadud tõendite lubatavust ning Gäfgeni lahendi teoreetilisi tagamaid jõudis autor „mürgipuu vilja“ doktriini juurde. Tegemist oli võõra doktriiniga, mida autori varasema studiumi jooksul kordagi mainitud ei olnud. Doktriini lähemalt uurides leidis autor, et „mürgipuu vilja“ kohta ei ole Eesti õiguskirjanduses kordagi väga üksikasjalikult kirjutatud. Doktriini mainitakse möödamannes kui ühte Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluse eripära, kuid selle ajalugu, poolt- ja vastuargumente ning mõju ei ole Eesti õiguskirjanduses arutatud. Erialast kirjandust lugedes tekkis autoril veendumus, et „mürgipuu vilja“ doktriini peaks Eesti õiguskorras käsitlema, kuna derivatiivsete tõendite reguleerimine on oluline teema kogu tõendamisprotsessi jaoks ning doktriini analüüsimine aitaks aru saada, kas doktriinil on Eesti õiguskorras koht. See innustaski autorit koostama sellel teemal oma magistr töö.

---

⁵ EIKo 1.06.2010, 22978/05, Gäfgen vs Saksamaa

Magistritöö jaoks esialgse materjali kogumisel leidis autor, et derivatiivsete tõendite lubatavust pole Eesti Vabariigi õiguskorras kuidagi reguleeritud. Sellest tulenevalt leidis autor, et huvitav ning potentsiaalselt kasulik oleks kirjutada oma magistritöö sellest, kuidas „mürgipuu vilja“ doktriin võiks Eesti õiguskorda sobitada ning pakkuda välja norm, mis võiks doktriini meie õiguskorda tutvustada. Selline analüüs võiks seadusandjat inspireerida tõendamissüsteemi reformimisel ka Ameerika Ühendriikide praktikat vaatama ning analüüsima, kas „mürgipuu vilja“ doktriinil on meie õiguskorras kohta.

Eelnevalt öeldust joonistub välja käesoleva magistritöö aktuaalsus. Kuna osad õigusteadlased, nagu ülalpool tsiteeritud Uno Lõhmus, on seisukohal, et Eesti tõendamissüsteemi peaks lähiajal reformima, siis peaks uurima, kuidas on võimalik meie tõendamissüsteemi modernsemaks ja efektiivsemaks muuta aga samas isikute põhiõigusi piisavalt kaitsta. Selleks peaks analüüsima teiste riikide õigussüsteeme ja vaatama, kas teistest õiguskordadest on meil midagi õppida ja midagi kasulikku üle võtta. Taolise analüüsi edu tagab teiste riikide õiguskordade igakülgne analüüs.

Töö aktuaalsus tuleneb ka „mürgipuu vilja“ doktriini kohta leiduva eestikeelse õiguskirjanduse vähesusest. On üllatav, et „mürgipuu vilja“ doktriini pole varasemalt Eesti õiguskorras süvitsi analüüsitud. „Mürgipuu vilja“ doktriini on varasemalt lühidalt käsitletud Kairi Kaldoja magistritöös „Läbiotsimine ja selle käigus leitud tõendite lubatavus kriminaalmenetluses“⁶. Nimetatud töö ei analüüsi aga doktriini Eesti õiguskorra kontekstis ja on doktriini arengu ja kohaldamise osas napisõnaline.

Töö peamiseks eesmärgiks on Eesti õiguskorda sobiva derivatiivsete tõendite kasutamist reguleeriva normi loomine. Selleks kasutatakse Eesti Vabariigi õigusnorme, mis reguleerivad õigusloomet ja seavad Eestis kehtivatele õigusaktidele vormilised ja sisulised nõuded. Eelnevalt nimetatud eesmärgi saavutamiseks on vaja töö käigus teha 3 tegevust. Esmalt kirjeldada „mürgipuu vilja“ doktriini põhilisi omadusi, vaadelda doktriini argumente doktriini kohaldamise vastu ning kaaluda, kas doktriin rakendamine on õigustatud. Eesmärgi saavutamisel peaks olema võimalik vastata küsimustele, miks doktriin üldse vajalik on ning mis õigusi doktriiniga kaitstakse. Doktriini omaduste avamiseks kasutab autor peamiselt välismaiste õigusteadlaste ja õigusfilosoofide artikleid ja raamatuid.

Teiseks tuleb anda ülevaade lubamatutest tõenditest saadud info põhjal kogutud tõendite lubatavuse hindamise praktikast ja erinevate riikide regulatsioonidest, et paremini aru saada,

---

⁶ Kaldoja, K. Läbiotsimine ja selle käigus leitud tõendite lubatavus kriminaalmenetluses, Tartu 2013. Kättesaadav http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/31847/kaldoja_kairi.pdf?sequence=1&isAllowed=y võrgus aadressil:

kui levinud selline reguleerimine maailmas on. Ülevaatest võib kasu olla ka juba puhtalt selle tõttu, et varasemalt pole doktriini arengust ja kasutuse laialdasusest Eesti õiguskirjanduses üksikasjalikku ülevaadet antud. Ülevaate andmiseks vaadatakse erinevate õiguskordade praktikat ja regulatsiooni derivatiivsete tõendite reguleerimisel. Vaadeldakse „mürgipuu vilja“ doktriini sünnimaa, Ameerika Ühendriikide praktikat ning ka Mandri-Euroopa riikide tõendite lubatavuse regulatsioone ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat.

Kolmandaks on vaja uurida, kuidas lubamatute tõendite kasutamine Eesti õiguskorras reguleeritud on ja kuidas derivatiivsete tõendite reguleerimine kehtivasse õiguskorda sobitub. Kuna Eesti õiguskorras puudub selgesõnaline derivatiivsete tõendite norm, siis vaatleb autor, kas kehtivat regulatsiooni saab derivatiivsetele tõenditele kohaldada ning millised probleemid tekivad sellest, et selge regulatsioon puudub.

Käesoleva töö jaoks on autor ülaltoodust tulenevalt formuleerinud hüpoteesi, et Eesti Vabariigi õiguskorras ei tunnistata ega rakendata „mürgipuu vilja“ doktriini.

Käesolevas töös käsitletakse derivatiivsete tõenditega seonduvat regulatsiooni kitsalt. See tähendab, et kuigi autor võib tuvastada ülejäänud tõendamissüsteemis puudusi, analüüsib ja pakub autor võimalike lahendustena välja ainult derivatiivsete tõendite regulatsiooniga seonduvaid võimalikke lahendusi. Käesolevas magistritöös kasutatakse teemat käsitleva kirjanduse, regulatsioonide ja kohtupraktika kvalitatiivset analüüsi ja võrdlevat analüüsi.

Magistritöö on jagatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk on jagatud kolmeks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis esitatakse „mürgipuu vilja“ doktriini üldiseloomustus ning üritatakse aru saada, mis doktriin oma olemuselt on. Esimese peatüki teises alapeatükis vaadeldakse, milline on doktriini õigustus. Arutatakse doktriini positiivseid mõjusid ja eesmärke ning doktriini negatiivseid tagajärgi ja arutletakse, milliseid väärtusi peab doktriini kohaldamise üle otsustamisel kaaluma. Esimese peatüki kolmandas alapeatükis analüüsitakse riikide praktikat lubamatutest tõenditest tuleneva informatsiooni alusel saadud tõendite reguleerimisel. Vaadeldakse Ameerika Ühendriikide ulatuslikku praktikat, et aru saada doktriini tekkest ning arengust. Seejärel vaadeldakse valitud Euroopa riikide tõendite väljaarvamise regulatsiooni, et näha, kui ulatuslikult on „mürgipuu vilja“ doktriin Mandri-Euroopa õigussüsteemidesse jõudnud ning kuidas see Euroopa riikide õigussüsteemides formuleeritud on. Valik riikide osas, kelle praktikat uuritakse baseerub saadaval õiguskirjandusel ja inglisekeelse seaduseteksti kättesaadavusel. Viimasena vaadeldakse ka Eesti õigussüsteemi jaoks olulise kohtu – Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat, et aru saada, milline on nende lähenemine ja arusaam doktriini rakendamisest. Euroopa Inimõiguste Kohtu

praktika uurimine on oluline, kuna sealsed otsused mõjutavad ka Euroopa Inimõiguste Konventsiooni liikme Eesti õiguskorda ja me oleme oma õiguse rakendamisega suuresti seotud Inimõiguste Kohtu lahendite ja praktikaga.

Magistritöö teine peatükk jaguneb kaheks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis käsitletakse Eesti Vabariigi õiguskorda ja vaadeldakse, milline on kehtivas õiguses tõendite lubatavuse regulatsioon. Teises alapeatükis käsitletakse Eesti kriminaalmenetluse praeguses tõendamissüsteemis olevaid probleeme seoses derivatiivsete tõendite regulatsiooni puudumisega. Tuuakse välja, mis on regulatsioon puudumise tagajärjed ning miks Eesti õigussüsteemis võiks derivatiivsete tõendite regulatsiooni vaja olla.

Kolmandas peatükis üritatakse eelnevas peatükis tõstatatud probleeme lahendada. Peatüki eesmärk on välja pakkuda norm, mis võimaldab derivatiivseid tõendeid reguleerida selliselt, et regulatsioon kaitseb piisaval määral menetlusaluste isikute õigusi olles samas piisavalt paindlik, et vältida esimeses peatükis välja toodud „mürgipuu vilja“ doktriini negatiivseid omadusi. Peatükis võetakse normi loomiseks kasutusele Eesti õiguskorras kasutusel olev hea õigusloome ja normitehnika eeskiri, mille abil peaks töö tulemina valmima norm, mis vastab Eesti Vabariigis normidele kehtestatud nõuetele.

Töö kõige olulisemateks allikateks on Ameerika Ühendriikide praktika „mürgipuu vilja“ doktriini kohaldamisel, erinevate Euroopa riikide kriminaalmenetlusseadustikud ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika. Kirjandusest on kõige olulisemad allikad Robert Pitleri artikkel „The Fruit of the Poisonous Tree Revisited and Shepardized“ ja Stephen Thamani artikkel „Fruits of the Poisonous Tree' in Comparative Law“. Ülalmainitule lisaks on kasutatud veel suurt hulka teisi teadusartikleid, mille loetelu võib leida käesoleva töö lõpus.

1 „MÜRGIPUU VILJA“ DOKTRIINI ÜLDISELOOMUSTUS, ÕIGUSTUS NING DERIVATIIVSETE TÕENDITE LUBATAVUSE REGULEERIMINE MAAILMAS

1.1 „Mürgipuu vilja“ doktriini üldiseloomustus

The Fruit of the Poisonous Tree doctrine ehk eesti keeles nn „Mürgipuu vilja“ doktriin on algselt Ameerika Ühendriikides kasutusele võetud kriminaalmenetluse doktriin. Doktriini nimi on õiguslik metafoor, mis viitab sellele, et kui puu, millest vili saadakse on mürgine, siis peab sellest samast puust tulenev vili ise mürgine olema. Doktriini nimi tuleneb Ameerika Ühendriikide kohtuotsusest *Nardone v. United States*⁷, kus seda esmalt mainis kohtunik Felix Frankfurter kirjeldamaks lubamatutest tõenditest tulenevaid tõendeid. Doktriin on leidnud õigusteadlaste seas laialdast kasutust kirjeldamaks lubamatute tõendite alusel saadud tõendite kõrvale jätmise regulatsioone erinevate riikide kriminaalmenetluses ja õiguskordades. Selles peatükis antakse lugejale ülevaade sellest, mis on „mürgipuu vilja“ doktriini peamised omadused, mis põhjusel selle kasutus nii palju küsimusi tekitab, millega doktriini kasutamist õigustatakse ning millise kriitika aluseks on doktriin sattunud.

„Mürgipuu vilja“ doktriini kohaselt on tõendid, mis on saadud tuginedes teistele lubamatutele tõenditele ja nendest saadud infole samuti lubamatud. Algselt toime pandud rikkumise tõttu kahjustab lubamatute tõendite alusel saadud derivatiivsete tõendite kasutamine samasuguselt tavaliste lubamatute tõenditega kriminaalõigussüsteemi moraalselt autoriteeti kui algne rikkumine⁸. Tõendeid, mis tulenevad teistest tõenditest saadud infost nimetatakse anglo-ameerika õigusteadlaste poolt tihti tuletuslikeks või derivatiivseteks tõenditeks. Siinkohal peab olema ettevaatlik, et „tuletuslike tõendite“ terminit mitte segamini ajada Eesti kriminaalmenetluses tuntud „tuletatud tõendite“ mõistega. „Tuletatud tõendite“ mõiste tähistab tõendeid, mis on saadud allikast, mis ei olnud vahetult kuriteoga seotud, kuid mille alusel on võimalik teha olulisi järeldusi kuriteo asjaolude kohta⁹ (näiteks abikaasa ütlused selle kohta, mida ta kaasa oli varasemalt öelnud¹⁰). Derivatiivsed tõendid viitavad aga tõenditele, mis on saadud mõnest teisest tõendist tuleneva info alusel. Edaspidi kasutatakse käesolevas töös teistest tõenditest tuletatud info põhjal saadud tõendite kirjeldamisel terminit „derivatiivsed tõendid“ või „tuletuslikud tõendid“. „Mürgipuu vilja“ doktriini nimetatakse ka „derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsiooniks“.

⁷ *Nardone v. United States*, 308 U.S. 338 (1939). Täpsemalt käsitletakse lahendit käesoleva töö punktis 1.4.1

⁸ Duff, A [et al.]. *The trial on trial*. Vol. 3, *Towards a normative theory of the criminal trial*. Portland (Oreg.). Oxford, 2007. lk 104.

⁹ RKKKo 3-1-1-8-10 p 10

¹⁰ E. Kergandberg, M. Sillaots. *Kriminaalmenetlus*. Tallinn 2006, lk 171

„Mürgipuu vilja“ doktriin tugineb n-õ faktide ja tõendite teooriale (ingl. kl. *facts-evidence theory*), mis kujunes Ameerika Ühendriikides välja esimeste derivatiivsete tõendite lubatavusega tegelevate Ülemkohtu otsustega (*Silverthorne Lumber Co.*¹¹ ja *Nardone*). Selle teooria kohaselt ei muutu õigusorganitele teatavaks saanud faktid automaatselt nende tuvastamisel puutumatuks ning kuigi fakte on võimalik sõltumatute allikate alusel kinnitada, ei saa tugineda nende allikateks olevatele ebaseaduslikele tõenditele¹². Teooria kohaselt ei ole faktidel automaatselt jõudu mõjutada kriminaalmenetluse kulgu ning kohus peab otsuse tegemisel kasutama ainult neid asjaolusid ja fakte, mis on saadud õiguspäraselt või mõnede riikide puhul süüdistatava õigusi proportsionaalselt rikkudes¹³.

Doktriin kujunes välja täpsustuse ning täiendusena Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluses kasutusel olevale tõendite väljaarvamise reeglile (ingl. kl. *exclusionary rule*). Tõendite väljaarvamise reegel ehk *exclusionary rule* on doktriin, millega on võimalik kriminaalmenetlusest välja jätta lubamatud tõendid s.o. tõendid, mille saamisel rikuti kriminaalmenetluse regulatsiooni. Tõendite väljaarvamise reegel ei ole, erinevalt oma nimetusest, üks selge ja üheselt mõistetav reegel. Tegemist on nimetusega, mis antakse õiguses reeglite kogumile, mille allikaks võib olla nii riigi põhiseadus, muud seadused kui ka kohtupraktika.¹⁴ Tõendite kriminaalmenetlusest väljajätmine on tõendite lubamatuse tagajärjeks. „Mürgipuu vilja“ doktriin on oma olemuselt sisuliselt tõendite väljaarvamise reeglite kogumi rakendamine esmaste lubamatute tõendite alusel ning esmase lubamatu informatsiooni põhjal saadud tõenditele.¹⁵

Universaalsemas, laias (ehk mitte Ameerika Ühendriikide keskses) definitsioonis on „mürgipuu vilja“ doktriini puhul tegemist kriminaalmenetluse regulatsiooni spetsiifiliste sätetega või reeglitega, mille kohaselt keelatakse isiku õiguseid rikkuvale viisil saadud derivatiivsete tõendite kasutamine. Doktriini kohaldamine ja olemasolu riikide õiguskordades sõltub sellest, kuidas kriminaalmenetluses lubatavate tõendite regulatsioon on igas õiguskorras formuleeritud ning milline on selle regulatsiooni ulatus. Kui riik välistab lubamatute tõendite alusel saadud derivatiivsete tõendite kasutamise, siis kohaldab riik „mürgipuu vilja“ doktriini.

Tõendite väljaarvamise reegel ning „mürgipuu vilja“ doktriin on arenenud riigiti väga erinevalt ning erineb ka väga lähestikku asuvate riikide õiguskordade puhul drastiliselt. Heaks

¹¹ *Silverthorne Lumber Co., Inc., et al. v. United States*. 251 U.S. pnkt. 385.

¹² Pitler, Robert M. *The Fruit of the Poisonous Tree Revisited and Sheperdized*. *California Law Review* vol. 56, Issue 3, Art. 2. Sine loco, 1968. lk 581

¹³ *Silverthorne Lumber Co. v. United States*, 251 U.S. 385, pnkt. 392.

¹⁴ Pitler, Robert M. lk. 581

¹⁵ *Ibid.*

näiteks on Sloveenia ja Ungari õiguskorrad, mis mõlemad baseeruvad Saksa õigussüsteemil, kuid lähenevad derivatiivsete tõendite reguleerimisele kardinaalset erinevalt. Sloveenia kriminaalmenetluse koodeksis¹⁶ sätestatud absoluutne „mürgipuu vilja“ doktriin, mille kohaselt on keelatud kõik lubamatutest tõenditest tulenevad derivatiivsed tõendid aga naaberriigi Ungari kriminaalmenetlusseaduses taolist lähenemist pole ning Ungari õiguskorras on sätestatud väga kitsalt piiritletud tõendite väljaarvamise reegel¹⁷: keelatud on tõendid, mis on saadud inimõigusi ning inimväärikut ning privaatsust oluliselt rikkuval viisil. See näitab, et kaks lähestikku asuvat riiki võivad doktriini vajalikkusesse väga erinevalt suhtuda ning määravaks reegli kohaldamisele on riigi õiguspoliitiline valik. Doktriini täpne sõnastus, vorm ning sellest tulenevalt ka mõju iga riigi õiguskorras sõltub seega konkreetse riigi õiguskorra eripärast, kriminaalmenetluse tüübist (kas tegemist on inkvisitsioonilise või võistleva kriminaalmenetlusega ning kuidas nende kahe menetlusliiki on uuritavas õiguskorras segunenud).

Autor on erinevate õiguskordade uurimise käigus jõudnud arvamuseni, et doktriini kohaldamist tundub enim soosivat võistleva kriminaalmenetluse poole kalduv õiguskord, kuna üheks selle menetlusviisi põhimõtteks on poolte menetluslik võrdsus, mida üritatakse kaitsta erinevate heidutuslike meetoditega, sealhulgas mürgipuu vilja doktriini rakendamisega. End pigem inkvisitsioonilise kriminaalmenetlusega õiguskordadeks pidavates riikides on seadusandjad rohkem huvitatud menetlusasutustele piirangute panemise vältimisest, kuna sellistes õiguskordades kipub peamine rõhk olema süüdlase väljaselgitamisel, mitte õiguspärase protsessi järgimisel.

Stephen Thaman kirjutab oma artiklis „Fruits of the Poisonous Tree“ in Comparative Law“, et peamine erinevus võistleva kriminaalmenetluse mudeli (nõ „due process“ mudeli) ja inkvisitsioonilise kriminaalmenetluse mudeli (nõ „crime control“ mudeli) vahel on see, millist süü liiki menetlussüsteem tõendada üritab. Inkvisitsioonilise menetlusega riigid üritavad tõendada isiku faktilist süüd, ehk asjaolu, kas isik on teo toime pannud. Võistleva menetluse riigid üritavad tõendada isiku legaalselt süüd, ehk, kas lisaks süüle on ka seaduslikult võimalik isiku süüd tõendada¹⁸.

---

¹⁶ Slovenian Criminal Procedure Act, unofficial translation. 7. sept 2007. Kättesaadav internetileheküljel: https://www.unodc.org/cld/document/svn/criminal_procedure_act_of_slovenia.html 26.11.2017

¹⁷ Hungarian Act XIX of 1998 on Criminal Proceedings. Kättesaadaval elektrooniliselt: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/25>. Artikkel 77 (2)

¹⁸ Thaman, S.C., 'Fruits of the Poisonous Tree' in Comparative Law. Southwestern Journal of International Law vol. 16. lk 382.

1.2 „Mürgipuu vilja“ doktriini õigustus ja tõendite väljaarvamise kaalutus

Vaadeldes nii tõendite väljaarvamise reeglit kui ka „mürgipuu vilja“ doktriini, on eelkõige oluline aru saada põhjustest, miks kõnealused doktriinid kasutuses on ehk nende õigustusest. Doktriini poolt- ja vastuargumentide formuleerimiseks peab aru saama, milline on doktriini kohaldamisest saadav kasu ning mille vastu tuleb seda kasu kaaluda.

Tõendite väljaarvamise reegel (ning sellest tulenevalt ka „mürgipuu vilja“ doktriin) on üheks meetodiks, millega tagatakse õiglane kohtumenetlus ehk *due process*. „Mürgipuu vilja“ doktriini õigustused on üldiselt samad tavalise tõendite väljaarvamise reegli õigustustega. Reeglil on kolm peamist universaalselt tunnistatud eesmärki. Esiteks on reegli kohaldamise eesmärgiks politseiametnike heidutamine ebaseaduslikke menetlustoiminguid tegemast. Teiseks loob reegel süüdistatavale kaitsemehhanismi, mis kaitseb teda juhul, kui menetluse käigus on ta õigusi siiski rikutud. Kolmandaks kaitseb doktriin kohtusüsteemi ja kohtute moraalset terviklikkust (ingl. kl. *moral integrity*)¹⁹.

Tõendite väljaarvamise reegel täidab oma heidutuslikku eesmärki sellega, et menetleja teab seadusevastase võtte kasutamisel, et menetlus ei saa seadusevastaste meetodite kasutamisest mingit kasu. Doktriini vastaste peamine seisukoht on, et sarnaste tulemuste saavutamiseks piisab vaid politseile seaduses sätestatud piirangutest ning nendele kohaldatavatest sanktsioonidest. Siiski ei pruugi puhtalt seadusele lootmine tulemust tuua. Politseinikud võivad seaduseid rikkuda impulsiivselt, teades, et nad teenivad kõrgemat eesmärki, milleks on kurjategijate peatamine. Tihtipeale õigustavad politseinikud oma ebaseaduslikku või lausa ahistavat käitumist inimeste käitumise ennetamisega või ühiskonna huviga aktiivselt ja resoluutselt tegutseva politsei vastu²⁰. Sellega õigustavad politseinikud oma tegevusi ning hirmust sanktsiooni ees ei pruugi politseinike käitumise muutmisel piisata. On vaieldav, kas politseid seaduse rikkumisest heidutamise eesmärgi saavutamiseks on vaja ilmtingimata tõendeid kriminaalmenetlustest välja jätta. Väga tihti kohaldatakse reeglite puhul, mis täidavad peamiselt heidutuslikku eesmärki, kohtulikku kaalutusõigust, mispuhul kaalutakse rikkumise proportsionaalsust tõendite väljaarvamise sotsiaalsete tagajärgede vastu²¹.

---

¹⁹ Yuval, M.; Lost between the Fruits and the Tree: In Search of a Coherent Theoretical Model for the Exclusion of Derivative Evidence, 18 New Crim. L. Rev. 273 (2015)

²⁰ Pitler, lk. 586

²¹ USAs kasutati sellist kaalutlust esimest korda lahendis *Pennsylvania Bd. of Probation and Parole v. Scott* (vt. punkt 1.3.1). Euroopa Inimõiguste kohus rakendas sellist kaalutlust nt asjas *Gäfgen v. Saksamaa* (vt. punkt 1.3.3). Kohtule sellise kaalutusõiguse andmine on alati sattunud õigusteadlaste kriitika all (vt käesoleva töö p. 2.2).

Kitsalt võttes on teiseks tähtsaks tõendite väljaarvamise reegli eesmärgiks inimõiguste kaitse. Igal isikul on tavaõigusest tulenevalt õigus õiglasele ja ausale kohtumenetlusele. Selline õigus on sätestatud nii Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduse kaitse konventsioonis²² (artiklis 6) ja ÜRO Inimõiguste deklaratsioonis²³ (artiklis 10). Tõendite väljaarvamine aitab tagada nendes rahvusvaheliselt tunnustatud seadustikes leiduvaid üldiseid inimõigusi. Kui politsei kasutab tõendeid, mille allikaks on lubamatud tõendid nt piinamise abil saadud info, siis ei ole piisaval määral kaitstud ka isiku enese mittesüüstamise privileeg, mis on üks ausa kriminaalmenetluse alustalasid ja kuulub konventsiooni artikli 6 kaitse alla. Samuti oleks sellisel juhul õiguskaitseasutustel suur eelis, kuna nad saavad kasutada tõendite kättesaamisel ebaausaid, kuid efektiivseid meetodeid, mida süüdistatav kuidagi enda kasuks kasutada ei saa. Sellega rikutakse isiku õigust õiglasele ja ausale kohtumenetlusele.

Tõendite väljajätmise oht kaitseb kaudselt ka isikutel inimõiguste kaitse konventsiooni artikli 3 ja ka artikli 8 rikkumisest ehk piinamisest, ebainimlikust kohtlemisest ja eraellu sekkumisest. Kuna piinamise ja ebainimliku kohtlemisega saadud tõendid on tõendite väljaarvamise reegli kohaselt lubamatud, siis aitab see piirata politsei ebaseaduslikku tegevust. Politseiametnik ei saa ka isiku süüdimõistmise nimel nõ „leppida“ sanktsiooniga, mis talle tõendite ebaseadusliku kogumisviisi eest määratakse, kuna tõend tunnustatakse menetluses lubamatuks ning sellest ei tulene menetlusele mingit kasu. Derivatiivsete tõendite vaatepunktist ei saa politsei ka tõendeid legitiimseks teha sellega, et põhinevad tõenditele, mis on saadud lubamatud tõenditest tulenevast infost. Politsei ei saa oma algset rikkumist heastada sellega, et leitakse see sama tõend justkui uuesti. See tõhustab inimõiguste kaitset ning muudab tõendite lubamatuse regulatsiooni rikkumise eest paremini ja eesmärgipärasemalt kaitsta.

Igal riigil on lisaks rahvusvahelistele inimõigusnormidele ka enda põhiseadusest tulenevad õigused, mida tõendite väljaarvamisega kaitstakse ning süsteem, kuidas neid õigusi tagatakse erineb suuresti tulenevalt riikide õiguskultuurist. Näiteks kohaldatakse Ameerika Ühendriikides doktriini peamiselt USA konstitutsiooni IV ja V muudatusest tulenevate õiguste kaitseks. Euroopa riikides kaitstakse regulatsiooniga aga Euroopa Inimõiguste Konventsioonist kui ka riikide põhiseadustest tulenevaid põhiõigusi. „Mürgipuu vilja“ kohaldamine ja kindlasti ka selle kohaldamise viis sõltuvad suuresti doktriini sobivusest konkreetse riigi õiguskorda. Doktriini rakendamine on suures osas õiguspoliitiline küsimus, millele igal riigil on oma vastus. Kokkuvõtlikult ning laiemalt on tõendite väljaarvamise

²² Euroopa inimõiguste ja põhivabaduse kaitse konventsioon. 04.11.1950. – RT II 1996, 11, 34.

²³ ÜRO Inimõiguste Ülddeklaratsioon, 10.12.1948. Arvutivõrgus:
http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/est.pdf

teiseks eesmärgiks seega isiku kaitse menetlusasutuste menetlusliku omavoli vastu tagades sellega talle seadusega omistatud õigused.

Kolmandaks doktriini eesmärgiks on kohtusüsteemi ning kohtute moraalse terviklikkuse tagamine. Kohus peab alati õigust mõistes seisma õigluse ning õiglase protsessi eest, sealhulgas ise järgima ühiskonnas kehtestatud seadusi. Ühiskonnale on kahjulikum see, et ühiskondlikult sätestatud seadusi ja reegleid ei täideta kui see, et taolisi piiravaid reegleid üldse ei ole²⁴. Seda põhjusel, et kui politsei näitab oma tegevusega ja eeskujuga, et nad ei juhindu sätestatud seadustest, siis suurendab see ühiskonna trotsi seaduste vastu ja vähendab usaldust kehtestatud regulatsiooni vastu. Kui kohus ei karista ning tolereerib uurimisasutuste rikkumisi, siis muutub ka kohtusüsteem rikkumise kaasosaliseks²⁵. Kui ühiskondliku korra hoidjad rikuvad ühiskonnas kõigi hüvanguks kehtestatud seadusi, siis väheneb ka teistel isu seadusi järgida. Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu kohtunik Frankfurter on öelnud, et brutaalsust tolereerides anname me sellele brutaalsusele seaduse kaitse (ingl. kl. *cloak of law*)²⁶. Taoliste rikkumiste tagajärjel võib suureneda ühiskonna vastuhakuhimu täitevõimu vastu. Ei ole lõbus osaleda mängus, kus üks mängija saab reegleid omavoliliselt muuta ning ignoreerida, kuna tulemus on juba ette teada.

Tom R. Tyler selgitab oma uurimuses, kuidas uurimisasutuste käitumine mõjutab tavakodanike käitumist. Võtmetegur, mis suunab inimesi seadusele kuuletuma on õiguskaitseasutuste legitiimsus. Kui inimesed arvavad, et õiguskaitseasutused on legitiimsed, siis arvavad nad, et see on nende kohustus kodanikena aktsepteerida kehtestatud seadusi ja kuuletuda õiguskaitseasutuste juhistele – lühidalt öeldes usaldavad inimesed õiguskaitseasutusi²⁷. Usaldus tekib sest inimesed usuvad, et need õiguskaitseasutused kasutavad oma õigusi õiglaselt, mis kajastab nende heatahtlikke ja usaldusväärseid motivatsioone²⁸. Legitiimsus tekib inimeste silmis siis, kui õiguskaitseasutused teevad oma tööd läbides õigusele kuuletuvale isikule aktsepteeritava protsessi²⁹. Juhul kui õiguskaitseasutused rikuvad seadusi ja kohus laseb need rikkumised tagajärgedeta läbi, siis väheneb inimeste usaldus õiguskaitseasutuste vastu. Õiguskaitseasutused kaotavad isikute silmis oma usaldusväärseuse ning menetlusega mitte seotud isikutel tekib tunne, et õiguskaitseasutused ei kasuta endale rahva poolt antud õigusi õiglaselt. Selle tõttu kaob ka

---

²⁴ Pitler. lk 582

²⁵ Yuval lk. 279

²⁶ *Rochin v. California*, 342 U.S. 165, 173 (1952)

²⁷ Tyler T.R; *Trust and Law Abidingness: A Proactive Model of Social Regulation*, 81 B.U. L. Rev. 361 (2001) lk. 399

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

õiguskaitseasutuste legitiimsus ning vastavalt Tyleri teooriatele kuuletuvad inimesed legitiimsuse kadumisel vähem seadustele.

Seega on ühiskonna huvides see, et politsei tegevusel oleks piirid, mida on võimalik ka vajadusel tagada. Uurimused viitavad sellele, et politsei ja muud uurimisasutused võivad teenida inimeste usalduse välja toimetades viisil, mida inimesed peavad ausaks.³⁰ Tõendite väljaarvamise reegel on seaduse rikkumisest heidutava abivahendina sellises olukorras kasulik, kuna see kõrvaldab igasuguse rikkumisest saadava potentsiaalse õigusliku kasu. Kasu kõrvaldamine rikkumise tagajärjel ei pruugi täielikult lõpetada politseipoolset seaduse rikkumist, kuid ka tõendite väljaarvamise reegli kriitikud leiavad, et taolist tüüpi kasu piiravat reeglit on mingis vormis igasse õiguskorda vaja³¹.

Tuleb tõdeda, et kuigi tõendite väljaarvamise reeglil on teoorias suur positiivne mõju, ei õnnestu selle kohaldamine alati selliselt, et oleks võimalik reegli positiivset mõju saavutada. Ameerika Ühendriikides on tõendite väljaarvamise reegli kohaldamine tihti mitmel põhjusel raskendatud. Esimeseks probleemiks on politseinike omavaheline ringkaitse, mille tagajärjel esitatakse kohtus tõendite saamise kohta tihti valeandmeid. Lisaks eelnevale ei jõua informatsioon tõendite väljaarvamise kohta kriminaalmenetluses tihti menetlevate politseinikeni, mis tähendab, et selle hariv ning reeglite rikkumisest heidutav mõju on väike³².

Tõendite väljaarvamise reeglil on ka negatiivsed mõjud, mida Ameerika Ühendriikide Ülemkohus ning autorid nimetavad tõendite väljaarvamise sotsiaalseteks tagajärgedeks (ingl. kl. *social costs*). Lahendis *United States v. Leon*³³ nentis Ameerika Ühendriikide Ülemkohus, et peamiseks sotsiaalseks tagajärjeks on kurjategijate vabadusse jäämine ning karistamata jätmine. Lisaks veel võib Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu sõnul kurjategijate karistamata jätmine luua ühiskonnas „lugupidamatust seaduse ja õigusemõistmise vastu“³⁴. Õigust mõistval asutusel on raske seletada lihtkodanikele, milline on üldiselt õigussüsteemile tulenev kasu sellest, et süüdistatav, kes ühiskonna silmis on juba süüdi mõistetud kohtumenetluses siiski õigeks mõistetakse.

Ameerika Ühendriikides leiavad tõendite väljaarvamise reegli ja „mürgipuu vilja“ doktriini kriitikud, et need ei kaitse mingil viisil konstitutsioonilisi õigusi, kuna doktriinide

---

³⁰ Tyler T.R.; Trust and Law Abidingness: A Proactive Model of Social Regulation, 81 B.U. L. Rev. 361 (2001)

³¹ Bator P. M., Vorenberg J. Arrest, Detention, Interrogation and the Right to Counsel: Basic Problems and Possible Legislative Solutions. Columbia Law Review. Vol. 66, Nr. 1. 1966. lk. 76

³² Kaplan, J. The Limits of the Exclusionary Rule. Stanford Law Review 26. lk 1027-1056. Sine loco, 1974. lk 1032

³³ Lahendist lähemalt käesoleva töö punktis 1.3.1.1

³⁴ United States v. Leon, 468 U.S. 897 (1984) lk. 907

kohaldamisel ei ole konstitutsioonilist alust³⁵. Ameerikas on seadust kritiseeritud veel selle tõttu, et reegel piirab ebavajalikult politsei volitusi, mis võib kodanikke ohtu seada³⁶. Siiski ei ole kumbki kriitika õigustatud, kuna doktriini konstitutsiooniline alus on isikule konstitutsiooniga omistatud õigus. Tõendi väljaarvamine on lihtsalt sanktsioon, millega õigust tagatakse. Politsei tegevusele seab piirid seadus, mitte seaduse rikkumise eest kohaldatav sanktsioon³⁷. Kriitikast tulenevalt on aastate jooksul Ameerika Ühendriikides arutlusel olnud mitmed tõendite väljaarvamise alternatiivid. Tõendite väljaarvamisele alternatiivina pakutakse tihti välja nii rahalise hüvitise maksmist kui muusugust menetluslikku heastamist. Menetluslik heastamine tähendab, et kriminaalmenetluse käigus tekkinud rikkumine üritatakse heastada mõne menetlusega seonduva meetodiga, näiteks vähendatakse rikkumise tõttu isiku karistusmäära või korratakse teatud menetlustoiminguid. Ühtegi alternatiivset heastamise meetodit pole aga siiani tõendite väljaarvamise asemel kohaldataud.

Euroopa õigussüsteemides kerkivad doktriini kohaldamisel kontinentaal-euroopaliku süsteemi olemuse tõttu probleemid, mis on seotud kohtunike siseveendumusega. Kui kohtumenetluses välistatakse mingi tõend, mida kohtunik on menetluse käigus juba analüüsinud, siis paratamatult mõjutab ka see väljajäetud tõend lõpliku otsuse tegemisel kohtuniku sisemist veendumust. Seega on tõendi väljajätmisel mõju ainult juhul, kui see tõend on peamiseks ning otsustavaks tõendiks süüdistatava vastu.³⁸ Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtunikud Kalaydjieva, Pinto De Albuquerque ja Turkovic kirjutasid Dvorski v. Horvaatia kohtulahendi eriarvamuses, et igasugune rikkumise kaudu saadud tõend, mida kohtunik on juba näinud peaks olema kohtuotsusest kustutatud (ingl. kl. *quashed*), kuna kohtuniku siseveendumus on juba selle tõendi nägemisest muutunud³⁹. Seega peaks õiglasel süsteemis tõendite hindamine olema juba olemuslikult otsuse tegemisest eraldatud.

Eelnevat arvesse võttes ongi tõendite väljaarvamisel vaja saavutada keeruline tasakaal. Ühest küljest on riigi kohustus kaitsta oma elanikkonda ning valvata, et seadusi järgitaks. Tihti soovib ja pressib ka ühiskond ise riiki, et viimane teostaks oma võimu ühiskonna silmis kurjategija staatusesse sattunud inimeste suhtes karmimalt, efektiivsemalt ja kiiremalt

---

³⁵ Kamisar, Yale. "Is the Exclusionary Rule an 'Illogical' or 'Unnatural' Interpretation of the Fourth Amendment?" *Judicature* 62 (1978) lk. 66-84

³⁶ *Ibid* lk. 73

³⁷ *Ibid*.

³⁸ Selle kohta, kuidas ja kas tõendite väljaarvamine kohtulahendit ka tegelikult muudab saab lugeda lähemalt Karmen Linamägi magistritööst „Lubamatud tõendid ja nende mõju kohtulahenditele kriminaalmenetluses: Riigikohtu ja ringkonnakohtute praktika analüüs 2005-2014“ 2015, Tallinn

³⁹ EIKo 20.10.2015 25703/11Dvorski v. Horvaatia, Joint Concurring Opinion of Judges Kalaydjieva, Pinto De Albuquerque and Turković

suutmata ise sedastada, et iga ühiskonna liige võib ka ise sattuda samasugusesse positsiooni. Teisest küljest peab riik austama isiku inimõigusi, mida globaalselt tunnustatakse ja tagatakse. Inimõigustega peaaegu sama tähtis on ka kohtuvõimu maine ühiskonna silmis. Ühiskond ei toimi korralikult kui inimestel pole enam usku, et ka riik mängib reeglite järgi. Just kohtuliku võimu positiivse moraali hääbumisega ühiskonna silmis võib tõusta ühiskonna vastuhakk nende samade reeglite vastu, mida riik ise järgida ei taha. Seega võib kohtu moraali hääbumisel tekkida lumepalliefekt, mille tagajärjel kaob inimeste usaldus oma riigi õigussüsteemi.

1.3 Tõendite väljaarvamise reegel ja mürgipuu vilja doktriin erinevates õiguskordades

1.3.1 Tõendite väljaarvamise reegel ja „mürgipuu vilja“ doktriin Ameerika Ühendriikide õiguskorras

„Mürgipuu vilja“ doktriin võeti (vähemalt nimeliselt) esimesena kasutusele ning sai oma nime Ameerika Ühendriikide õiguskorras ja kohtupraktikast. Doktriin on tihedalt seotud tõendite väljaarvamise reegli arenguga. Kuna USAs tagab tõendite väljaarvamise reegel konstitutsiooni IV muudatusest tulenevat konstitutsioonilist õigust nimetatakse tõendite väljaarvamise reeglit *quasi*-konstitutsiooniliseks seaduseks⁴⁰. Kui arengu algstaadiumis võis Ameerika Ühendriikide tõendite väljaarvamise regulatsiooni pidada maailma esimeseks absoluutseks tõendite väljaarvamise reegliks, siis modernne reegel on muutunud tunduvalt konservatiivsemaks ning tegemist on ainult konstitutsiooniliste rikkumiste eest kaitsva tõendite väljaarvamise reeglina. Ameerika Ühendriikidel on kõige enam kohtupraktikat ning õiguslikku arutelu doktriini kohaldamisel, mille tõttu on doktriini väljakujunemine praktika põhjal hästi vaadeldav. Kohtupraktika uurimine aitab paremini aru saada doktriini algsest arengust ning selle õigustusest Ameerika Ühendriikide õiguskorra kontekstis, mis võimaldab võrrelda Ameerika Ühendriikides välja arenenud doktriini teiste riikide doktriiniga.

USA doktriini arengu uurimise puhul peab esmalt vaatama tõendite väljaarvamise reegli arengut, kuna selle areng kohtupraktikas lõi eelduse mürgipuu doktriini arengule. Tõendite väljaarvamise reegli tekkimise alguseks loetakse USAs 1914. aasta Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu lahend asjas *Weeks v. United States*⁴¹. Kohtuasjas süüdistati Fremont Weeksi nimelist meest posti teel loteriipiletite müümisel, mis on Ameerika Ühendriikides seadusega karistatav. Politsei sisenes läbiotsimisloata Weeksi korterisse ning konfiskeeris seal leitud

---

⁴⁰ Kaplan, J. The Limits of the Exclusionary Rule. Stanford Law Review 26. lk 1027-1056. Sine loco, 1974. lk 1030

⁴¹ *Fremont Weeks v. United States*, 232 U.S. 383 (1914)

paberid, mille alusel mõisteti Weeks loteriipiletite müümises süüdi. Ülemkohus leidis, et ilma läbiotsimisloata Weeksi korterisse sisenemine oli seaduse- ning konstitutsioonivastane tegevus ning välistasid paberite kasutamise tõendina. Kohus argumenteeris, et juhul kui seadusevastasel tõendite kasutamine oleks lubatud, siis ei oleks isikul konstitutsiooni IV muudatusest tulenevat kaitset illegaalsete läbiotsimiste eest ning suur osa isiku põhiseaduslikust kaitsest oleks väärtusetu. Kohus läks sellega vastuollu varem tehtud otsustega, ning leidis, et isiku põhiseaduslikud õigused on suurema tähtsusega süüdlase süüdi mõistmisest. Weeks'i režiim hakkas kehtima aga ainult föderaalset tasemel, mille tagajärjel ei olnud sellest tulenevate reeglite rakendamine üleriiklikult kuigi edukas.

Esimesena kirjeldati „mürgipuu vilja“ doktriini Ameerika Ühendriikide ülemkohtus 1920. aastal kohtuasjas *Silverthorne Lumber Co. v. United States*. Tegemist oli kriminaalajaga maksukuriteos, kus ettevõtet Silverthorne Lumber Co. süüdistati maksudest kõrvalehoidmises. 25. veebruaril 1918. a. arreteeriti ettevõttega seotud Frederick W. Silverthorne ning ta isa. Samal ajal kui Silverthornid arreteeritud olid otsiti Silverthorne Lumber Co. ruumid läbi, konfiskeeriti maksualased dokumendid ning tehti nendest koopiad. Kuigi läbiotsimine kuulutati ebaseaduslikuks kehtiva loa puudumise tõttu ning originaalsed dokumendid tagastati kohtuotsuse põhjal süüdistatavatele, ehitati kogu kriminaalasi ülesse läbiotsimise tagajärjel saadud dokumentide koopiatele. Otsusega keelati maksudokumentide koopiate kui derivatiivsete tõendite kasutamine.

Kuna varem oli *Weeks v. United States* kohtuasjas jõutud järeldusele, et põhiseaduse IV muudatuse rikkumistega saadud tõendeid ei tohi kriminaalajade menetlemises kasutada, siis laiendas Ülemkohus seda seisukohta ka Silverthorne'i lahendis. Ameerika Ühendriikide Ülemkohus sõnastas lahendis „mürgipuu vilja“ doktriini põhilised reeglid: (1) riik ei tohi ebaseaduslikult kogutud tõendeid mingil moel kasutada (2) riik ei tohi oma seadusvastasest tegevusest kuidagi kasu saada (tegemist on sisuliselt rahvusvahelisest õigusest tuntud *ex injuria jus non oritur* printsiibi analoogiaga) (3) ebaseaduslikest allikatest saadud faktid ei olnud puutumatud, kuid neid on võimalik kohtumenetluses kasutada, kui nende allikas on sõltumatu menetluse osapoolte mõjutustest⁴².

Silverthorne'is esitatud reegel oli küll tugevalt sõnastatud, kuid Ülemkohus ei võtnud selle kohaldamise osas tugevat seisukohta. Kohus leidis, et osariikidel peab olema õigus kasutada enda õiguskordades kohaldatavaid õiguskaitsevahendeid konstitutsiooni IV

---

⁴² *Silverthorne Lumber Co v. United States*. pnkt. 392

muudatuse rikkumiste adresseerimisel⁴³. Selle otsuse tagajärjel jätsid paljud osariigid, kelle õiguskordades ei olnud varasemalt tõendite väljaarvamise reeglit, kohtuotsuse põhimõtted kohaldamata⁴⁴. Kõnealune probleem lahendati alles lahendiga *Mapp v. Ohio* kui tõendite väljaarvamise reegel muudeti ka osariikide kohtutele kohustuslikuks. Oluline on märkida, et Silverthorne'i lahendis õigustas Ülemkohus tõendite väljajätmise reegli laiendamist derivatiivsetele tõenditele peamiselt moraalse terviklikkuse säilitamisega. Lahendis ei olnud mainitud „mürgipuu vilja“ heidutusfunktsiooni, millest hiljem sai doktriini peamine õigustus.

Järgmine doktriini arengu vaatepunktist relevantne lahend Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu oli 1939. aasta lahend *Nardone v. United States*⁴⁵. Kriminaalasjas süüdistati Nardone'i pettuses ning tõendite saamiseks pealtkuulamist. Pealtkuulamine teostati ilma vastava loata, mille tõttu olid pealtkuulamisest saadud tõendid lubamatud ning Silverthorne'i süsteemi järgi on kõik sellest tulenevad derivatiivsed tõendid lubamatud. Kriminaalasja esimesel arutamisel leidis Ülemkohus, et pealtkuulamine oli seadusevastane ning saatis asja uuesti lahendamiseks. Nardone leidis aga, et ta ei ole saanud ülevaadet sellest, mil määral juhildusid korrakaitseorganid asja menetlemisel pealtkuulamisest saadud infost ning kaebas asja uuesti Ülemkohtusse. Ülemkohus asus derivatiivsete tõendite osas seisukohale, et seadusevastase menetlustoimingu ja sellest tuleneva tõendi vaheline seos võib olla nõrgenenud selliselt, et menetlusasutuste süü on hajunud⁴⁶. Ülemkohus lisas, et juhul kui kohtunik on tuvastanud, et süüdistatava osas tehtud menetlustoiming oli lubamatu, siis peab süüdistatav tõendama, et oluline osa tema vastu esitatavast süüdistusest on saadud „mürgipuu vilja“ tagajärjel. Nardone'i otsus on tähtis kahe asjaolu tõttu: ühest küljest sümboolselt, kuna selles lahendis kasutas Ülemkohus esmakordselt terminit „mürgipuu vili“, teisalt tunnistas Ülemkohus esmakordselt varem tehtud lahendi rakendamise keerukust ning piiras doktriini kasutusala.

Asjas *Costello v. United States*⁴⁷ täpsustati süü hajumise piiri. Selles asjas süüdistati Costello salakaubaga kauplemises. Costello tunnistas oma teod ülesse vandekohtu ees, mis uuris hoopis ühe kohtuniku kohta käivaid väiteid. Costello väitis hiljem, et tunnistas oma tegevuse üles, kuna ta uskus, et ametivõimud on ta tegevuse kohta juba infot saanud illegaalseks tunnistatud pealtkuulamise kaudu, mille tõttu ta üldsegi tunnistusi andma kutsuti. Kohus täpsustas selles lahendis, et info, mis on niigi üldtuntud ning kõigile vabalt saadaval ei

---

⁴³ Sellele seisukohale asus kohus selgesõnaliselt alles lahendis *Wolf v. Colorado*, 338 U.S. 25 (1949)

⁴⁴ Traynor, R.J., *Mapp v. Ohio at large in the 50 states*, Duke Law Journal lk. 324

⁴⁵ *Nardone v. United States*, 308 U.S. 338 (1939)

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Costello v. United States*, 350 U.S. 359 (1956)

saa olla „mürgipuu vili“, kuna sama tõend oleks saadav nõ sõltumatutest allikatest⁴⁸. Costello ütlused loeti kohtus kasutatavaks, Ülemkohus leidis, et seos seadusvastase pealtkuulamise ning Costello ülestunnistuse vahel oli liiga kauge, et doktriini oleks võimalik kohaldada.

1961. aastal Ameerika Ühendriikides tehtud otsusega asjas *Mapp v. Ohio*⁴⁹ muutus tõendite väljaarvamise reegli kohaldamine kohustuslikuks ka osariikide enda kohtutele. Kriminaalasi sai alguse, kui politseinikud otsisid pommi tegemises kahtlustatavat isikut. Menetlejad sisenesid Dollree Mappi koju ning soovisid selle läbi otsida, kuid Mapp keeldus neid majja laskmast. Politsei esitas lõpuks Mapp'ile dokumendi, mis nende väite kohaselt oli läbiotsimisorder, kuid kui Mapp seda endale tahtis jätta ta arreteeriti ning maja otsiti Mappi protestidest hoolimata läbi. Hiljem kaotati dokument menetluse käigus ära. Mappi majast leiti pornograafilist ja erootilist materjali, mille omamises temale hiljem ka süüdistus esitati. Ülemkohus tühistas kohtuasja viidates tõendite lubamatusele. Peale Mappi kohtuasja hakkasid ka osariikide kohtud „mürgipuu vilja“ doktriini iseseisvalt kohaldama. Enne seda lahendit kohaldati doktriini enamasti vaid föderaalasel tasemel. Tuleb mainida, et *Mapp*'i lahend oli ka esimene, mille raames tunnistas Ülemkohus tõendite väljaarvamise reegli konstitutsioonilist tähtsust⁵⁰.

Doktriini rakendusala täiendas oluliselt kriminaalasi *Wong Sun v. United States*⁵¹, kus Ameerika Ühendriikide Ülemkohus kinnistas doktriini põhimõtteid. Kriminaalasjas arreteeriti isik nimega Hom Way heroini omamise tõttu. Hom Way Peale tunnistas arreteerimist, et ta ostis heroini ühelt James Wah Toy'lt. Toy kodu otsiti ilma läbiotsimisorderita läbi ning Toy peeti kinni, kuid ta eitas narkootikumide müümist Way'le. Ta väitis, et narkootikumide müümise taga oli hoopis Johnny Yee. Toy ütlused tunnistati hiljem kohtus lubamatuks tõendiks, kuna Toy arreteerimine oli ebaseaduslik st. puudus piisav põhjus (ingl. kl. *probable cause*) ta arreteerimiseks. Johnny Yee kodu ebaseaduslikul läbiotsimisel leiti tema omandist väike kogus heroini.

Ülekuulamisel väitis Yee, et ostis heroini Toy'lt ja ühelt teiselt isikult, kelleks oli Wong Sun. Kõik mehed arreteeriti ning neilt võeti kirjalikud ütlused ilma advokaadi kohaloluta, mille jooksul tunnistas Wong Sun end süüdi tegude toimepanemises. Mehed keeldusid ütlusi allkirjastamast. Menetlusasutused ehtasid kriminaalmenetluse ülesse neljal peamisel tõendil: Toy ütlustele peale esmast arreteerimist; Yee'lt konfiskeeritud heroiniile;

---

⁴⁸ Ibid pnkt. 280

⁴⁹ *Mapp v. Ohio*, 367 U.S. 643 (1961)

⁵⁰ Ma, Y. Comparative Analysis of Exclusionary Rules in the United States, England, France, Germany, and Italy, 22 Policing: Int. J. Police Strat. & Mgmt. 280 (1999)

⁵¹ *Wong Sun, et al. v. United States*, 371 U.S. 471 (1963)

Toy allkirjastamata kohtueelsetele ütlustele ning Wong Sun'i ülestunnistus. Peamiseks probleemiks käesolevas kaasuses oli Toy'lt saadud seadusevastased ütlused. Kohus leidis, et lubamatute ütluste tagajärjel ulatub „mürgipuu“ Yee'lt leitud narkootikumideni. Wong Sun aga doktriinist kaitset ei saanud, kuna tal puudus õigus tõendeid „mürgipuu“ ettekäändel vaidlustada. Wong Sun'i ülestunnistus ei olnud tehtud Toy ebaseaduslike ütluste tagajärjel vaid omakäeliselt ning seega oli menetlusasutuse rikkumise seos Wong Sun'ilt saadud tõendiga hääbunud. Kohus nentis siiski, et juhul kui menetlusasutuste käitumisest ilmneb, et nende ebaseadusliku tegevuse objektiivne eesmärk on saada ülestunnistus, siis tuleb ülestunnistuse lubamatust jaatada.

Wong Suni lahend andis suuresti suuna doktriini edasisele arengule. Ülemkohus andis mõista, et doktriini peamine eesmärk on heidutada menetlusasutusi seadust rikkumast ning doktriini kohaldamisel peab kontrollima, kas tõendite väljajätmisega saavutatakse doktriini heidutav mõju⁵². Wong Suni lahendiga laiendati viise, millega menetlusasutused said lubatu tõendi alusel saadud tõendeid „mürgipuust“ vabastada. Lisaks sõltumatule allikale loodi selle lahendiga pretsedent, mille kohaselt sai tõendeid kasutada, kui side esmase rikkumisega oli hääbunud.

Doktriini rakendusala piirati täiendavalt Ülemkohtu lahendis *United States v. Calandra*⁵³. Calandrat süüdistati selles asjas finantskuriteos. Kuritegu avastati teise asja menetlemise raames läbiviidud läbiotsimise käigus, kus otsiti tegelikult illegaalse kihlveokontoriga seotud esemeid. Läbiotsimise käigus leidsid politseiametnikud Calandrale kuulunud laenudokumendid, mis tõendasid Calandra kuritegevuslikku tegevust. Kohtus tugines Calandra „mürgipuu vilja“ doktriinile leides, et menetlusasutuste läbiotsimisorderi sisuks oli hoopis muude esemete otsimine ning tema osas oli läbiotsimine ebaseaduslik. Ülemkohus ei olnud Calandra seisukohaga nõus ning leidis, et igasuguse tõendite väljaarvamise reegel, ka „mürgipuu vilja“ doktriin kohtu poolt kohaldatav õigusabivahend, mille eesmärk on eelkõike heidutada politseiametnike seadust rikkumast ning tegemist ei ole konstitutsioonilise õigusega, millele isik saab kriminaalmenetluses tugineda. Kohus väitis ka, et ei ole kohustatud doktriini igal juhul kohaldama vaid võib piirduda juhtudega, kus on võimalik saavutada doktriini eesmärk. Otsusega piiras Ülemkohus suuresti süüdistatava õigust kasutada doktriini vastuväitena politsei tegevusele. Sellega hakkas Ameerika Ühendriikide tõendite väljaarvamise reegli nihkumine absoluutsest reeglist vaid konstitutsionaalsete rikkumiste kaitse eest kaitsva reegli poole. Calandra lahendis pakkus Ülemkohus välja, et

---

⁵² Pitler, lk 597

⁵³ *United States v. Calandra*, 414 U.S. 338 (1974)

tõendite väljaarvamise reegli ning „mürgipuu vilja“ doktriini rakendamisel peaks kohus läbi viima nõ tasu-ja-kasu (ingl. kl. *costs-benefits*) analüüsi, mille jooksul peaks kohus kaaluma, kas doktriini rakendamisest saadav kasu on proportsioonis selle tekitavate kahjudega.

Lahendis *United States v. Leon*⁵⁴ tunnistas Ülemkohus uut ja täiendavat „mürgipuu vilja“ doktriini rakendamise erandit. Selles asjas leiti Leoni kodust ja autost narkootikume. Läbiotsimise aluseks oli kehtiv läbiotsimisorder, kuid kohus leidis, et orderi väljaandmiseks ei olnud piisavalt põhjust st puudus piisavalt tõsiseltvõetav kahtlus. Läbiotsimise hetkel uskusid läbiotsimist läbiviivad politseinikud, et nendele antud order oli kehtiv ning ei mõõnanud, et läbiotsimine võib olla lubamatu. Ülemkohus nentis, et tõendite väljajätmisel on märkimisväärsed sotsiaalsed tagajärjed. Ülemkohus leidis, et tõendite väljajätmine on õigustatud ainult juhul, kui politseinikud käituvad isikute õiguste tagamisel ebaausalt või hooletult või kui politseinikel puudub põhjus kahtlustada läbiotsitavat ning seega ei ole tõendite väljajätmine selles asjas kooskõlas tõendite väljajätmise reegli eesmärgiga. Sellega lõi Ülemkohus veel täiendava erandi, mis lubas „mürgipuu vilja“ doktriini mitte rakendada juhtudel, kus politseiametnikud on isiku õigusi rikkunud heas usus.

Oluline on märkida, et *Leon*’i lahendis mainis Ülemkohus väga põhjalikult tõendite väljaarvamise reegli ja „mürgipuu vilja“ doktriini sotsiaalseid tagajärgi. Kohus leidis, et fakt, et doktriini tagajärjel pääsevad kurjategijad karistusest, on ühiskonnale väga suureks koormaks, kuna need isikud võivad uuesti kuritegusid toime panna ja ei koge selget kuritegevusega kaasnevat karistatuse tunnet. Nii võib nendes isikutes kahaneda hirm selle ees, et nad võivad oma ebaseaduslike tegevuste tagajärjel karistada saada. Lisaks leidis kohus, et doktriini kohaldamisel võib luua ühiskonnas suurt „lugupidamatust seaduse ja õigusemõistmise vastu“⁵⁵. Seega võetakse doktriini rakendamisega väga suur ühiskondlik risk. Peale lahendit oli seega selge, et kõik kohtud, mis soovivad kohaldada tõendite väljaarvamise doktriini ja tõendid tõendite kogumist välja arvata, peavad läbi viima tasu-ja-kasu analüüs sellest, kas konkreetsel juhul on tõendite väljaarvamine õigustatud ja proportsionaalne.

Õigusteadlased on väga laialdaselt *Leoni* lahendis rakendatud hea usu erandit kritiseerinud.⁵⁶ Näiteks on üheks vastuväiteks Leoni „hea usu“ erandile see, et taoline lähenemine ei soodusta politseinikke läbiotsimistel suuremat hoolsust ülesse näitama, mis

---

⁵⁴ *United States v. Leon*, 468 U.S. 897 (1984)

⁵⁵ *United States v. Leon*, 468 U.S. 897 (1984) lk. 907

⁵⁶ Näideteks kriitikutest vt: Robert M. Bloom & David H. Fentin, "A More Majestic Conception' The Importance of Judicial Integrity in Preserving the Exclusionary Rule, 13 U. PA. J. CONST. L. 47 (2010); Yuval (viide 18); Hockeberg, J. L. Dining in Good Faith on Poisonous Fruit, 15 *Widener L. Rev.* 301 (2009)

omakorda loob olukorra, kus isikute õigusi rikutakse ilma põhjenduse⁵⁷. Hea usu lähenemisega saadetakse politseinikele sõnum, et asjale vähem tähelepanu pöörates võib menetlusele olla rohkem kasu⁵⁸. Eriarvamuses väljendas Ülemkohtu kohtunik Marshall arvamust, et otsusega on kohus unustanud ära tõendite väljaarvamise reegli algsed eesmärgid (milleks on konstitutsiooniliste õiguste kaitse) ja keskendunud vaid reegli heidutavale eesmärgile⁵⁹. Kriitika tagajärjel ei peeta „hea usu“ erandit tänapäeval enam üheks doktriini kehtivaks eranditeks.

Viimasel kolmel aastakümnel tehtud Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu lahenditega on „mürgipuu vilja“ doktriin võrreldes *Silverthorne*'i lahendis loodud absoluutse doktriiniga tunduvalt nõrgenenud. Võib väita, et nõrgenemine algas drastiliselt just *Leon* lahendiga. Selles saati on väiksemaks jäänud doktriini kohaldamisala ning ulatus ja lisandunud on mitmeid erandeid, mis lubavad ebaseaduslikest allikatest saadud derivatiivseid tõendeid siiski teatud juhtudel kasutada.

Kohus selgitas lahendis *Pennsylvania Bd. of Probation and Parole v. Scott*⁶⁰ esmakordselt selgesõnaliselt kaalutuspõhimõttele doktriini kohaldamisel. Lahendis viitas Ülemkohus *Leon*'i lahendile ning selgitas, et tõendite väljaarvamisel on suured sotsiaalsed tagajärjed. Ülemkohus keeldus reegli ning doktriini kohaldamisest vangide tingimisi vabastamise üle otsustamisel, väites, et isiku tingimisi vabastamise traditsiooniline ebaformaalne protsess oleks taolisest lähenemisest jäädavalt kahjustatud ning rikkumisest heidutamise saadav marginaalne kasu selliste menetluste puhul ei õigusta protsessi sekkumist. Sellega andis Ülemkohus kohtutele õiguse otsustada, kas rikkumine, mille tagajärjena tõendid kriminaalmenetlusest välja jäetakse on piisav, et õigustada taolisest rikkumisest tulenevat sotsiaalset hinda.

Veel karmimalt suhtus Ülemkohus „mürgipuu vilja“ doktriini kohaldamisse kohtuasjas *Hudson v. Michigan*⁶¹. Kõnealusel asjas sisenes politsei Hudsoni koju, kust leidis relvi ning narkootikume. Läbiotsimine oli seadusevastane, kuna politsei ei koputanud ega teatanud sellest, et nad sisenevad läbiotsitava isiku koju. Kohus viitas asja lahendamisel uuesti *Leon*'i lahendile väites, et igasuguse väljajätmisel kriminaalmenetluses on väga olulised sotsiaalsed tagajärjed, mis on ületamatu takistus reegli absoluutsele kohaldamisele ning tõendite

---

⁵⁷ Bloom, Robert M. & Fentin, David H., "A More Majestic Conception' The Importance of Judicial Integrity in Preserving the Exclusionary Rule, 13 U. PA. J. CONST. L. 47 (2010). lk. 70

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Brennan, J.; *United States v. Leon* dissenting opinion. Eriarvamusega nõustub ka autor Kerri Brett Blank artiklis „United States v. Leon: Fourth Amendment Rights Eroded to Pre-Constitutional Status“

⁶⁰ *Pennsylvania Bd. of Probation and Parole v. Scott*, 524 U.S. 357 (1998)

⁶¹ *Hudson v. Michigan*, 547 U.S. 586 (2006)

väljaarvamine tõendite kogumist on selle tõttu alati olnud kohtu viimane abinõu, mitte esmane impulss. Sellele tuginedes asus Ülemkohus seisukohale, et tõendite väljaarvamise reeglit peaks kohaldama kitsendavalt. Tõendite väljaarvamise üle arutledes peab kohus alati kaaluma, kas menetleja seaduserikkumisest heidutamise kasud on piisavalt suured, et kaaluda üles eelnevalt mainitud sotsiaalsed tagajärjed. Kui lahendis *Pennsylvania Bd. of Probation and Parole v. Scott* oli kohtupoolse diskretsiooni kasutamine pigem soovituslik, siis *Hudsoni* lahendis leidis kohus juba, et reegli kohaldamisel peab igal juhul selliseid asjaolusid kaaluma.

Käesoleva töö kirjutamise seisuga on „mürgipuu vilja“ doktriini viimati käsitletud lahendis *Utah v. Strieff*⁶², kus Ülemkohus tühistas madalamate astmete otsuse tõendid kriminaalmenetlusest välja jätta. Asjas peatati Streiff illegaalselt kodust lahkudes politsei poolt kahtlustatavana narkootikumidega seotud kuriteos. Politseinikud avastasid, et Streiffil oli tagaotsitav seoses mitme liikluskuriteoga ning seaduslikul alusel arreteerisid ning otsisid ta läbi. Läbiotsimise käigus leiti Streiffi omandis metamfetamiini. Lahendis kirjeldas Ülemkohus uuesti tõendite väljaarvamise reegli kolme erandit. Tõendeid ei pea kogumist välja jätma kui: (1) tõendid on saadud sõltumatust allikast (2) kui menetlusasutused oleks tõendid avastanud hoolimata rikkumisest (3) kui side rikkumise ja derivatiivse tõendi vahel on hägunenud. Ülemkohus asus seisukohale, et peamine, mida tõendite väljajätmisel kontrollima peab on see, kas ka sellel konkreetsel juhul teenib väljaarvamine konstitutsiooniliste õiguste garanteerimise eesmärki. Oluline on märkida, et Ülemkohus ei lugenud üheks erandiks *United States v. Leon* lahendis kohaldatud hea usu erandit.

Võib väita, et modernset tõendite väljaarvamise reeglit ning seega ka „mürgipuu vilja“ doktriini kohaldatakse Ameerika Ühendriikides ainult juhtudel, kus on tegemist menetleja rikkumisega, mis on tehtud „tahtlikult, raske hooletuse tõttu või süstemaatiliselt“⁶³. Lahendis *Herring v. United States*⁶⁴ leidis USA ülemkohus, et tõendite väljajätmine peaks olema kohtu viimane abinõu ning rõhutas, et reegli olemasolu on õigustatud ainult reegli ennetusliku mõjuga⁶⁵. Kohus kinnitas seega uuesti *Calandra* ja *Leoni* lahendites kinnistatud seisukohti selle erinevusega, et kui eelnevalt mainitud lahendites oli tegemist erandiga doktriini kohaldamisele, siis Herringu kohaselt on tõendite väljaarvamisel tegemist erandliku toiminguga kohtu poolt. Seega on reegel Ameerika Ühendriikide kriminaalmenetluses modernselt kasutusel vaid konstitutsiooniliste õiguste rikkumise ennetamiseks kasutatava meetodina.

---

⁶² *Utah v. Strieff*, 579 US __ (2016)

⁶³ Bradley, Craig M, *Reconceiving the Fourth Amendment and the Exclusionary Rule*

⁶⁴ *Bennie Dean Herring v. United States of America*, 555 U.S. 135, (2009)

⁶⁵ *Ibid.* lk 9.

Kokkuvõtlikult on tõendite väljaarvamise reegel ning „mürgipuu vilja“ doktriin kaotanud suure osa oma esialgsest ulatusest ning on Ameerika Ühendriikides taandunud üldpõhimõtteks, mida on võimalik kohaldada vaid konstitutsiooniliste õiguste ranga ning tahtliku rikkumise korral. Muutunud on ka doktriini kohaldamise põhjendus – kui doktriini kohaldama hakati, siis põhjendati seda vajadusega säilitada kohtute moraalne terviklikkus ning politseinike heidutamine rikkumiste toimepanemisest oli doktriini lisandväärtus. Viimaste lahendite puhul rõhutatakse aga, et ainukeseks eesmärgiks ongi heidutada politseinikke rikkumiste toimepanemisest ja anda menetlusalustele kaitsevahend selliste rikkumiste vastu.

1.3.2 Tõendite väljaarvamise reegel ja „mürgipuu vilja“ doktriin Euroopa riikide õiguskordades

Alljärgnevas osas vaadatakse, milliseid tõendite väljaarvamise reegleid Euroopa riikide õiguskordades kasutatakse ning kuidas need laienevad derivatiivsetele tõenditele. Selline käsitus aitab paremini aru saada, kas Euroopa riikides üldiselt tunnistatakse „mürgipuu vilja“ doktriini vajalikkust või välditakse selle kohaldamist. Riikide valiku aluseks oli õigussüsteemide piisav eripära. Igast tõendi väljaarvamise reegli liigist valis autor välja õiguskorrad, mis teistest mingi süsteemi elemendi tõttu erinevad.

Ajalooliselt on Euroopas lähtunud tõendite vaba hindamise põhimõttest ning selle peatüki eesmärk on välja selgitada, kas derivatiivsete tõendite puhul lähtutakse Euroopas jätkuvalt sellest põhimõttest või on Euroopas kanda kinnitamas Ameerika Ühendriikide õiguskorrale sarnasem regulatsioon. Samuti annab selline analüüs ülevaate selle kohta, milliseid süsteeme derivatiivsete tõendite lubatavuse reguleerimiseks kasutatakse. Oluline on märkida, et igas Euroopa õigussüsteemis on olemas tõendite väljaarvamise reeglid, mis keelavad selliste tõendite kasutamise, mis on saadud piinamise või inimväärikust rikkuval viisil. Käesolevalt vaadatakse seda, kuidas riigid käituvad muude rikkumiste alusel saadud tõendite lubatavuse kasutamisel kohtumenetluses ning rikkumisest tulenevate derivatiivsete tõendite kasutamisel.

Euroopas on „mürgipuu vilja“ doktriin hakanud kanda kinnitama ning seda on hakatud kohaldama alles viimase 30 aasta jooksul. Laias laastus võib kõik Euroopa riikide õiguskordades leiduvad derivatiivsetele tõenditele laienevad tõendite väljaarvamise reeglid (ja tegelikult üldiselt tõendite väljaarvamise reeglid) jagada kolme suurde gruppi – absoluutsed tõendite väljaarvamise reeglid, mis lubavad automaatselt välja arvata kõik tõendid, mis on saadud lubamatute tõendite alusel; keelavad reeglid, mis ei luba mingil juhul tõendeid kogumist välja arvata (kõiki tõendeid tuleb otsuse tegemisel arvestada, ka lubamatuid) ning

reeglid, mis põhinevad kohtulikul diskretsioonil, mille sisuks on see, et kohtunik saab välja jätta need tõendid, mis tema arvates kahjustavad kriminaalmenetluse ausust. Siinkohal vaadeldakse kõikide erinevate tõendite väljaarvamise reeglite liike.

Absoluutseid derivatiivsete tõendite väljaarvamise reegleid ei ole kerge leida, kuna üldiselt ei ole riigid valmis rikkumistesse nii radikaalselt suhtuma. Üheks näiteks absoluutsest reeglist on Horvaatia õiguskord. Horvaatias võeti nii tõendite väljaarvamise reegel kui „mürgipuu vilja“ doktriin Ameerika Ühendriikide eeskujul täielikult oma õigussüsteemi üle, kuid õigussüsteemi eripäradest tulenevalt ei aktsepteeritud Ameerika Ühendriikides kohaldatavaid erandeid. Horvaatias on illegaalsetest tõenditest saadud derivatiivsed tõendid vastavalt Horvaatia kriminaalmenetluse koodeksi⁶⁶ artiklile 10 (2) (4) lubamatud ning vastavalt artiklile 10 (1) ei ole nendele võimalik kriminaalmenetluses tugineda. Horvaatia enda õigusteadlased kritiseerivad oma õigussüsteemi liigse absoluutsuse tõttu⁶⁷. Tõendite väljaarvamise regulatsioon võeti üle Ameerika Ühendriikide regulatsioonist, kuid üle ei võetud Ameerika Ühendriikides kohaldatud „mürgipuu vilja“ doktriini erandeid. Seega puudub kriitikute arvates Horvaatia süsteemis selles osas igasugune paindlikkus, mis võimaldaks kohtunikel tõendeid teatud rikkumiste tagajärjel siiski tõendite kogumisse alles jätta (näiteks juhul kui tõend oleks hoolimata rikkumisest saadud mõnel teisel viisil).

Sarnaselt Horvaatiale on absoluutne derivatiivsetele tõenditele laienev tõendite väljaarvamise reegel olemas ka Sloveenia õiguskorras. Sloveenia kriminaalmenetluse koodeksi⁶⁸ artikkel 18 lg 2 sätestab, et „kohus ei või oma otsuses tugineda tõenditele, mis on saadud inimõiguste või põhivabaduste rikkumise tagajärjel ega ka tõenditele, mis on saadud vastuolus kriminaalmenetluse seadustele ja mis käesoleva seaduse alusel ei saa olla kohtuotsuse aluseks ning samuti tõenditele, mis on saadud keelatud tõendite põhjal.“ Sloveenia õigus keelab seega ilma erandita igasuguse seadusevastase tõendi kasutamise kriminaalmenetluses. Sloveenia regulatsioon on eriline selles osas, et see on üks ainuke regulatsioon, mis sätestab *expressis verbis* tõendite lubamatuse mõju derivatiivsetele tõenditele või mainib „derivatiivsete tõendite“ mõistet oma kriminaalmenetluse seadustikus.

Rumeenia kohaldab samuti absoluutset reeglit, kuid on oma regulatsioonis sätestanud derivatiivsete tõendite väljaarvamiseks erandi. Rumeenia on lühikese ajaga tõendite lubatavuse osas teinud läbi väga suure arengu. Enne 2003. aastat tõendite väljaarvamise

⁶⁶ Croatian Criminal Procedure Code. 2009

⁶⁷ Bojan Obradovic; Ivan Zupan, Fruit of the Poisonous Tree in Croatian and Comparative Law, 18 Croatian Ann. Crim. L. & Prac. 113, 2011; Željko Karas, Exclusion of Illegally Obtained Real Evidence in Comparative Law; Zagrebačka pravna revija, Vol.2 No.2 Rujan 2013.

⁶⁸ Slovenian Criminal Procedure Act, unofficial translation. 7. sept 2007. Kättesaadav internetileheküljel: https://www.unodc.org/cld/document/svn/criminal_procedure_act_of_slovenia.html 26.11.2017

võimalus Rumeenia õiguskorras sisuliselt puudus täielikult⁶⁹. Vana koodeksi muudatustega lisati üldsõnaline tõendite väljaarvamise norm. Vastavalt Rumeenia uuele, 2014. aastal kehtima hakanud kriminaalprotseduuri koodeksi⁷⁰ artiklile 102 on Rumeenial nüüd väga laiahaardeline tõendite väljaarvamise regulatsioon, mis hõlmab nii derivatiivseid tõendeid kui teisi seadusevastaselt saadud tõendeid. Artikkel 102(3) sõnastab „mürgipuu vilja“ doktriini selliselt, et lubamatu on igasugune otseselt lubamatu tõendi alusel saadud tõend, kui sama tõendit poleks võimalik olnud muul viisil hankida. Rumeenia tõendite väljaarvamise süsteemi arendamine näitab hästi seda, kuidas isegi juhul kui riigil puudub kogemus tõendite väljaarvamisega on siiski võimalik läbi julgete reformide jõuda kaasaegse regulatsioonini.

Keelavad reeglid on sellised tõendite lubatavust reguleerivad reeglid, mis olenemata derivatiivsete tõendite aluseks olevate tõendite lubatavusest keelavad derivatiivseid tõendeid kogumist välja arvata. Keelavad reeglid on formuleeritud põhjendusega, et menetluse peamine eesmärk on ikkagi tõe väljaselgitamine. Jättes tõendeid kogumist välja ei täideta menetluses enam menetluse peamist eesmärki.

Üheks näiteks keelavast reeglist on Poola Vabariigi õiguskorras leiduv derivatiivsete tõendite väljaarvamise regulatsioon. Poola õigussüsteemis ei tunnista „mürgipuu vilja“ doktriini mitte mingil määral. Vastavalt Poola kriminaalmenetluse koodeksi⁷¹ artiklile 7 peab kohtunik asja menetlemisel kaaluma igat asjaolu ja tõendit, mis võib asjaoludest parema ettekujutuse saamiseks relevantsed olla.⁷² Sinna hulka kuuluvad ka rikkumise tagajärjel saadud tõendid. Poola kriminaalmenetluse koodeksi artikkel 171 § 5 ja § 7 kohaselt on küll keelatud piinamise jmt rikkumiste alusel saadud ülestunnistused ja ütluste kasutamine, kuid puudub norm, mis piiraks ütluste põhjal saadud informatsiooni kasutamist või derivatiivsete tõendite kasutamist. Seda peavad ka Poola õigusteadlased suureks süsteemi puuduseks, kuna sisuliselt ei ole uurimisasutustel väga suurt põhjust järgida kehtestatud menetlusreegleid rikkumiste tagajärgede puudumise tõttu⁷³.

Rootsis on kasutusel tõendite kasutamise süsteem, mis sisuliselt keelab tõendite väljaarvamise. Rootsis kohtumenetluses on kasutusel nõ tõendite vaba hindamise reegel.

---

⁶⁹ Mares, M. The Exclusion Of Evidence In Criminal Proceedings – A Comparative Approach. *Sine loco* 2017 lk. 105

⁷⁰ Romanian law nr. 135 of 1 July 2010 of the Criminal Procedure Code jõustunud 7. veebruaril 2014. a

⁷¹ Code of Criminal Procedure of the Republic of Poland, 6 June 1997 (amended 2003), kättesaadaval võrgus aadressil: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10>

⁷² Jasinski, W., Chojniak, L; The Admissibility of Evidence Obtained by Torture and Inhuman or Degrading Treatment in Criminal Proceedings, Overview of European and Polish Standards; *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata* 148; Warsaw 2011; lk. 133.

⁷³ *Ibid.* lk.134

Kõnealune reegel on sätestatud Rootsi kohtumenetluse seadustiku⁷⁴ 35. peatüki 1. jaotises. Vastavalt tõendite vaba hindamise reeglile ei ole piire sellel, milliseid tõendeid menetluses kasutada võib. Otsuse tegemisel ei tunnistata tõendeid lubamatuks, vaid kohtunik hindab kõiki tõendeid otsuse tegemisel ning kujundab kõikide tõendite alusel asja kohta arvamuse. Kohtunikul on siiski õigus tõend kogumist välja arvata juhul, kui tõend ei ole asjas tähtis või tõend on asja lahendamiseks ebavajalik. Tegemist on seega süsteemiga, kus on keelatud tõendeid kogumist välja arvata, kuid kus kohtunikul ei ole kohustust kõikidele tõenditele tugineda, vaid tal on vabadus kujundada arvamus tõendite usaldusväärsuse ja tõendusliku kaalu üle.

Kolmandaks reeglite liigiks on kohtulikul diskretsioonil põhinevad reeglid. Kohtulikul diskretsioonil põhinevaid tõendite väljaarvamise reeglid on kontinentaal-Euroopa õiguskordades kõige levinumad tõendite väljaarvamise mudel, seda kohaldab riikidest kõige enam riike, mis on ka arusaadav, kuna teoorias on tegemist paindliku süsteemiga. Kohtulikud reeglid põhinevad arusaamal, et kohtunik suudab oma diskretsiooni kasutades otsustada, millisel juhul muudab ebaseaduslikul viisil saadud tõendite kasutamine kriminaalmenetluse ebaausaks. Tavaliselt on taolistes süsteemides kohtunikul seejärel ka diskretsioon menetlust ebaausaks tegevad tõendid menetlusest välja jätta.

Üheks näiteks sellisest õiguskorrast on Suurbritannia. Varasemalt oli Suurbritannia pikka aega toetanud praktikas põhimõtet, et kõiki tõendeid tuleb otsuste tegemisel arvesse võtta. Kohtunik Crompton ütles reegli kohta 19. sajandil ilmekalt, et „pole vahet kuidas sa selle saad; isegi kui sa selle varastad on tegemist lubatava tõendiga“⁷⁵. Praegu on Suurbritannias kohtul õigus otsustada, kas tõendi lubamisel võib olla negatiivne mõju menetluse aususele⁷⁶. Muutus toimus 1984. aastal *Police and Criminal Evidence Act*'i ehk PACE⁷⁷ vastuvõtmisega, millega muudeti tõendite lubatavuse käsitus laiemaks. Tõendite lubatavust reguleerib PACE artikkel 76 ja 78. Peamiseks uuenduseks Suurbritannia kriminaalmenetlusele oli artikli 78 lisamine, mis lubab välja jätta tõendid, millel oleks „menetluse aususele negatiivne mõju“ (*adverse effect on the fairness of the proceedings*).⁷⁸ Inglise kohtud peavad hindama kõiki tõendeid ümbritsevaid asjaolusid, sealjuures tõendite saamise asjaolusid⁷⁸. Asjaolusid hinnatakse Inglismaal iga juhtumi puhul eraldi.

⁷⁴ The Swedish Code of Judicial Procedure 1942:740

⁷⁵ *Regina v. Leatham*, 1861(1861) 8 Cox County Court 498

⁷⁶ § 78 (1) Police and Criminal Evidence Act 1984

⁷⁷ Police and Criminal Evidence Act 1984, Suurbritannia. Kättesaadav internetileheküljel: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/pdfs/ukpga_19840060_en.pdf

⁷⁸ Ma, Y. Comparative Analysis of Exclusionary Rules in the United States, England, France, Germany, and Italy, 22 Policing: Int. J. Police Strat. & Mgmt. 280 (1999) lk. 285

Saksamaal on väga sarnane tõendite väljaarvamise süsteem Eestile. Tõendite väljaarvamise regulatsioon tugineb põhiseaduslikele printsiipidele, millest kõige tähtsamad tõendite lubatavuse puhul on proportsionaalsuse printsiip, õigusriigi printsiip ja õigus vabale eneseteostusele⁷⁹. Pettuse ja vägivalda abil saadud tõendid on automaatselt lubamatud sõltumata lahendatava kuriteo raskusest ja tõendi väärtusest kuriteole. Ülejäänud rikkumiste puhul tuleb kohtul hinnata, kas rikkumine oli proportsionaalne, see tähendab, kas politsei poolt rakendatud meetmed vastavad kuriteo raskusele ja isikule vastu leiduvate tõendite tugevusele. Saksamaal peab üldjuhul kohus tegema tõendite lubatavuse üle otsustades sarnase kaalutusotsuse nagu Eesti kohtutes (Eesti õiguskorra kohta vt käesoleva töö peatükki 2.1).

Eksisteerib ka nimetatud süsteemide omadusi kombineerivaid süsteeme, mis jagavad doktriini kohaldamise kohtuliku diskretsiooni ja absoluutse regulatsiooni vahel. Osad õigussüsteemid piiravad tõendite ning ka derivatiivsete tõendite kasutamist kriminaalmenetluses ainult kindlatel juhtudel, näiteks siis, kui kahjustatud on isikute põhiseaduslike õigusi (ka inimõigusi). Sellistes õigussüsteemides kohtunik ei hinda üldist menetluse ausust, vaid teeb kindlaks, milliseid menetlusaluse õigusi rikuti. Näiteks Läti põhiseadus piirab tõendite kasutamist, mis „rikkuvad kriminaalmenetluse põhiprintsiipe⁸⁰“.

Huvitavaks õiguskorraks on ka Hispaania. Hispaania kohtuvõimu seaduse⁸¹ artiklis 238 on sätestatud tõendite lubatavus teistest riikidest erineval moel, nimelt on artiklis sätestatud kindlad juhud, mille puhul on tõenditena esitatavad menetlusedokumentid tühised. Tühisuse aluseks võib olla näiteks see, kui need on saadud vägivalda tagajärjel, kui kohtul puudub loa andmiseks jurisdiktsioon või mõnel muul põhjusel, mis on menetlusõiguslikult sätestatud. Kindlalt sõnastatud regulatsioon aitab vältida põhiõiguste liiga ulatuslikku kahjustumist ning liigset kohtuniku võimu, luues isikule kaitsevõrgustiku, mida kohtunik ignoreerida ei saa.

Ka Itaalias tunnustatakse üldist „mürgipuu vilja“ doktriini. Itaalia kriminaalmenetluse koodeksi⁸² artiklis 177 sõnastatakse see selliselt, et menetlustoimingud, mis ei järgi seaduses sätestatud nõudeid on seaduses sätestatud juhtudel tühised. Itaalia õigus sätestab seega täpselt, millistel juhtudel on rikkumise tagajärjeks. Huvitav on siinjuures see, et seadustikus leidub

---

lk. 285

⁷⁹ Ibid. Lk. 291

⁸⁰ § 130 (2) (4) Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia

⁸¹ Hispaania, Organic law 6/1985, of 1 July, on The Judiciary

⁸² Criminal Procedure Code of Italy, 2011

tühisuse aluseid, millest kohus peab ise lähtuma, kuid leidub ka aluseid, millele peab pool ise kohtumenetluse ajal viitama⁸³.

Kokkuvõttes võib öelda, et Euroopas on palju omanäolisi derivatiivsete tõendite väljaarvamise süsteeme, kuid kõige enam on kasutust leidnud kohtulikul diskretsioonil põhinevad reeglid. Eeldatavalt seisneb taoliste süsteemide laialdane kasutatavus nende paindlikkuses ning asjaolus, et suur osa Euroopa õigussüsteeme järgivad nõ „*crime control*“ mudelit. Siiski on Euroopas ka mitmeid riike, kus on otsustatud derivatiivsete tõendite lubatavust absoluutsete derivatiivsete tõendite väljaarvamise reeglitega reguleerida ning ka Mandri-Euroopalike õigussüsteemides on taolise regulatsiooni kohaldamine vägagi võimalik.

1.3.3 Tõendite väljaarvamise reegel ja „mürgipuu vilja“ doktriin Euroopa Inimõiguste Kohtus

Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIK) on Euroopa inimõiguste konventsiooni⁸⁴ alusel loodud kohus, mille eesmärgiks on tagada konventsiooni osaliste poolt endale võetud kohustuste täitmine. Inimõiguste konventsiooni osaliseks on 47 liikmesriiki, millest üheks on ka Eesti. Kohus lahendab üksikisikute riikide õigusorganite tegevuse kohta esitatud vaidlustusi.

EIK ei sätesta oma praktikaga konkreetseid tõendite lubatavuse reegleid ning jätab selle teema reguleerimise õiguse siseriiklikele seadusandjatele ja kohtutele.⁸⁵ Mitmes riigis, ka Eestis, on kohtud sellele lahendile viidates leidnud, et Schenki lahendus annab kohtutele täieliku õiguse sätestada enda riigis kehtivad tõendite lubatavuse alused ning tugineda tõendite hindamisel ka näiteks menetletava kuriteo raskusele. Siiski teostab EIK järelevalvet selle üle, et reeglite rakendamisel ei rikutaks Euroopa inimõiguste konventsiooni sätteid ja põhimõtteid.⁸⁶ Sellega sätestab EIK n-ö madalaima standardi tõendite lubatavuse siseriiklike reeglite jaoks. Konventsiooniga liitunud riikidel on õigus sätestada enda kriminaalmenetluslikud reeglid, kuid EIK on õigus kohustada riike rikkumised heastama või hüvitama, kui menetlus rikub isiku inimõiguste konventsioonist tulenevaid õigusi.

EIK on oma praktikas tõendite lubatavust analüüsinud peamiselt seotuna artiklite 3, 6 ja 8 rikkumistega. Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 3 sätestab piinamise ja

---

⁸³ Thaman lk. 347

⁸⁴ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 1996, 11, 34

⁸⁵ EIKo 12.07.1988, 10862/84, Schenk v. Šveits

⁸⁶ Merin, Yuval, Lost between the Fruits and the Tree: In Search of a Coherent Theoretical Model for the Exclusion of Derivative Evidence, 18 New Crim. L. Rev. 273 (2015) lk. 302

alandava kohtlemise keelu. Artiklid 6 ja 8 sätestavad vastavalt õiguse ausale kohtupidamisele ja õiguse era- ja perekonnaelu puutumatusseks.

EIK on asunud seisukohale, et artikli 3 rikkumisi ei ole võimalik kuidagi menetluse käigus heastada. See tähendab, et artikli 3 rikkumise tagajärjel on igasugune kriminaalmenetluses saadud tõend, ka derivatiivne tõend, lubamatu. Seda põhimõtet kirjeldas EIK lahendis *Harutyunyan v. Armeenia*⁸⁷, kus kohus leidis, et piinamise kaudu saadud tõenditega ei ole võimalik ausat kriminaalmenetlust kuidagi pidada.⁸⁸ EIK täpsustas seda seisukohta täiendavalt lahendis *Levinta v. Moldova*⁸⁹. Selles lahendis leidis EIK, et eesmärk, mille jaoks tõendeid kasutati ei ole oluline, kui piinamise tagajärjel saadud tõendeid otsuses kasvõi mainitakse, ei ole kriminaalmenetlus ja selle tulem enam aus⁹⁰.

Piinamise keelu ehk artikli 3 rikkumise osas üks tähtsamaid lahendeid on *Jalloh v. Saksamaa*⁹¹. Selles lahendis süüdistati narkootikumide omamises Sierra Leone päritolu Jalloh'it, keda politsei nägi valge pulbriga täidetud kotikesi müümas. Kui politsei Jalloh'it arreteerima läks neelas Jalloh ühe kotikese alla. Jalloh viidi politseinike poolt haiglasse, kus talle joodeti sunniviisiliselt sisse emeetilise mõjuga ainet, mille tagajärjel oksendas Jalloh alla neelatud narkootikumid välja. Jalloh mõisteti narkootikumide omamise eest seejärel süüdi ning teda karistati 1-aastase tingimisi vanglakaristusega. Jalloh esitas EIKsse avalduse, et tuvastada politseinike käitumises artikli 3 ja 6 rikkumised.

EIK leidis Jallohi kaasuses, et Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklis 3 leiduvatest õigustest ei saa mingil määral kõrvale kalduda sõltumata sellest, kas rikkumise tagajärjel saadud tõendid mõjutavad uurimise tulemust või mitte. Sama seisukohta kinnitati lahendis *Söylemez v. Türgi*⁹². See keeld laieneb ka derivatiivsetele tõenditele, mis on saadud piinamise või alandava ja ebainimliku käitumise tagajärjel. EIK otsustas lõpuks, et politsei oli rikkunud Jalloh osas Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 3.

Nõrgemate tagajärgedega piinamise keelu rikkumisest on EIK arvates artikli 6 rikkumised. Artikli 6 puhul on tegemist puhtalt menetlusliku garantiiga, mille eesmärk on tagada, et lahendini jõudes on järgitud õiglast ja isiku õigusi mitte kahjustavat kriminaalprotseduuri⁹³. „Õiglane kriminaalmenetlus“ on üldine termin, mille alla kuuluvad

⁸⁷ EIKo 28.06.2007, 36549/03, *Harutyunyan v. Armeenia*

⁸⁸ *Ibid.* p. 63

⁸⁹ EIKo 16.12.2008, 17332/03, *Levinta v. Moldova*

⁹⁰ Vt. ka EIKo 17.10.2006 72000/01 *Göçmen v. Turkey* p. 87

⁹¹ EIKo 26.10.2004, 54810/00, *Jalloh v. Saksamaa*

⁹² EIKo 21.09.2006 46661/99 *Söylemez v. Türgi*

⁹³ Ramanenka, V. *Restrictions on the Admissibility of Improperly Obtained Evidence in Criminal Trial*. Central European University. Budapest 2011. lk. 23

näiteks õigus kaitsjale, nõ „võrdsete relvade“ printsiip, õigus teada enda süüdistust ja enese kaitsemise õigus. Artiklis 6 pole sätestatud selget „mürgipuu vilja“ doktriini, kuid see seab eelduse, et tõendite lubatavuseks peavad tõendeid ümbritsevad asjaolud, ka tõendi saamise viis peab olema selline, et see ei muudaks menetlust ebaausaks⁹⁴. Ausus artikli 6 tähenduses eeldab, et kohus, sõltumata süüdistatava käitumisest, järgiks menetluses kehtivaid seadusi ning eelkõige, et artikli 3 rikkumise tagajärjel saadud tõendid jäetaks menetlusest kõrvale⁹⁵. Artikli 6 rikkumiste kindlaks tegemisel tuleb esmalt vaadata, kas süüdimõistmise aluseks olid vaid rikkumiste kaudu saavad tõendid. Kui tuvastatakse, et nii oli, siis tuleb nentida artikli 6 rikkumist. Kui piinamist ei ole esinenud, siis on vajalik hinnata kohtumenetluse ausust üldiselt ning hinnatakse, kas isiku õigusi on kohtumenetlust läbi viies rikutud selliselt, et kohtumenetlus oleks olnud ebaõiglane või süüdistataval poleks piisavalt võimalusi end karistuse eest kaitsta. Vaadeldes kohtumenetluse üldist ausust välditakse olukorda, kus iga väiksema rikkumise teeb menetluse ebaausaks.

Kõige tähtsam lahend derivatiivsete tõendite väljaarvamises on 2011. aasta lahend *Gäfgen v. Saksamaa*.⁹⁶ Kõnealuses asjas oli Gäfgen röövinud lapse ning teda oma korteris kinni hoidnud eesmärgiga tema eest lunaraha nõuda ning arusaamatutel asjaoludel lapse seejärel tapnud. Gäfgen nõudis lapse tapmisest hoolimata lapse jõukatelt vanematelt lunaraha, mille maksmisel lubas lapse vabastada. Vanemad otsustasid lunaraha ära maksta. Peale raha äratoomist jälitas politsei Gäfgenit ja ta arreteeriti. Eeldades, et laps on veel elus ning ta elu on ohus, otsustasid politseinikud ähvardada Gäfgenit piinamisega, et lapse asukoht teada saada, üks politseinikest ka lükkas teda tugevalt rinna piirkonda ja raputas teda selliselt, et Gäfgen lõi pea vastu seinu ära. Kartes politseinike ähvardusi tunnistas Gäfgen ülesse, et oli lapse enne lunaraha nõudmist surnuks kägistanud ja metsa maha matnud. Gäfgen juhatas politsei laiba asukoha juurde. Tagasisõidul lapse laiba asukohast küsitleti Gäfgenit uuesti ning ta tunnistas taaskord ülesse lapse röövimise ja tapmise. Oluline on märkida, et Gäfgen tunnistas oma süüid ka kohtumenetluse käigus. Hiljem on Gäfgen aga väljendanud arvamust, et tema ülestunnistused põhinesid asjaolul, et ta oli algse ülestunnistuse tõttu juba ametivõimudele kõik ennast süüstavad tõendid välja andnud⁹⁷. Kriminaalmenetluses kasutati

---

⁹⁴ Mahoney, P. Right To A Fair Trial In Criminal Matters Under Article 6 E.C.H.R. *Judicial Studies Institute Journal*, lk 109-127. Sine loco 2004.

⁹⁵ EIKo 1.06.2010, 22978/05, *Gäfgen v. Saksamaa* kohtunike Rozakis, Tulkens, Jebens, Ziemele, Bianku ja Poweri eriarvamus.

⁹⁶ EIKo 1.06.2010, 22978/05, *Gäfgen v. Saksamaa*

⁹⁷ Simonsen, N. 'Is torture ever justified?': The European Court of Human Rights decision in *Gäfgen v Germany*, EJIL Talk! 15.06.2010

Gäfgeni tunnistuste alusel saadud tõendeid ning mõlemat ülestunnistust Gäfgeni süüdimõistmiseks ning talle mõisteti eluaegne vanglakaristus.⁹⁸

Gäfgen esitas kaebuse EIK-le ning leidis, et piinamisega ähvardamisega rikkus politsei Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 3. Kuna ta tunnistas end piinamisega ähvardamise tagajärjel süüdi ning näitas politseile kätte teda süüstavad tõendid, siis ei austanud politsei tema enese mittesüüstamise privileegi, mis on üheks osaks ausast kohtupidamisest. Sellele tuginedes leidis Gäfgen, et rikuti ka tema õigust ausale kohtupidamisele ehk Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 6.

Gäfgen v. Saksamaa lahendi tegemisel oli EIK keerulises olukorras ja jõudis vastuoluliste järeldusteni. Kohus nõustus, et piinamisega ähvardamisel oli tegu artikli 3 rikkumisega aga erinevalt varasemalt *Harutyunyan v. Armeenia* või *Jalloh v. Saksamaa* lahendites tehtud otsustest ei leidnud EIK, et piinamise tagajärjel muutuvad kõik sellest tulenevad tõendid lubamatuks. Esiteks jagas EIK artikli 3 rikkumised kaheks. Kui Jallohi kaasuses oli varem öeldud, et igasuguse artikli 3 rikkumise tagajärjel saadud tõendeid kasutades muutub kriminaalmenetlus ebaõiglaseks, siis nüüd muutis kohus oma arvamust. Kohtu lahendi kohaselt on piinamise tagajärjel saadud rikkumiste tagajärjel saadud tõendid jätkuvalt lubamatud ning neile tuginedes on kriminaalmenetlus automaatselt ebaaus. Ebainimliku ja alandava käitumise puhul ei ole tõendite väljaarvamine aga automaatne, vaid seda tuleb terve menetluse kontekstis vaadelda ning hinnata, kas rikkumise tagajärjel muutub kogu menetlus ebaausaks.

Kohus leidis, et politsei tegevuse tagajärjel on lubamatu Gäfgeni ülestunnistus, kuid samas, et ülestunnistuse alusel leitud derivatiivsed tõendid ei saa olla lubamatud. Kohus põhjendas seisukohta sellega, et arvestades Gäfgeni teo tõsisust ja politseipoolset rikkumist oleks tõendite väljajätmine äärmiselt ebaproportsionaalne. Sellega jõudis kohus järeldusele, et artikkel 3 rikkumisega saadud derivatiivsete tõendite osas ei saa tõendeid automaatselt välja jätta vaid neid tuleb hinnata rikkumise ja süüteo proportsionaalsuse vaatepunktist. Proportsionaalsust saab aga hinnata vaid juhul kui tõend ei ole saadud piinamisega vaid teiste EIK artikkel 3 all keelatud tegevustega.

Kohus eitas, et Saksamaa oli kriminaalmenetluse läbiviimisel Euroopa inimõiguste konventsiooni artiklit 6 rikkunud ning kinnitas, et kokkuvõttes oli kriminaalmenetlus aus, kuna peamiseks süüdimõistvaks faktoriks oli Gäfgeni kohtusaalis antud ülestunnistus. Oma avalduses EIK-le leidis Gäfgen, et ta andis kohtusaalis ülestunnistuse ainult sellepärast, et

---

⁹⁸ Ibid. p. 12-18

teadis, et menetlejad said tänu ta varasematele ülestunnistustele piisavalt tõendeid, et ta süüdi mõista ning lootis ülestunnistamisega saada kergema karistuse.

Kohtu seisukohta Gäfgeni lahendis on mitmel põhjusel laialdaselt kritiseeritud⁹⁹. Esiteks on kriitikud vastu kohtu lähenemisele artikli 3 rikkumiste osas. Kriitikud leiavad, et artiklit 3 ei tohiks jagada kaheks, eristades piinamist ja alandavat ning ebainimlikku kohtlemist¹⁰⁰. Eelkõige tekitab probleeme see, et eristamist ei põhjendatud ega selgitatud piisavalt, mis võib tulevikus tekitada probleeme tuvastamisel, kas tegemist on menetlust automaatselt ebaausaks tegeva tõendiga või mitte. Kritiseeritakse ka kohtu otsus, et tunnistuste alusel leitud tõendite kasutamine ei riku süüalusele artiklist 6 tulenevaid õigusi. Kohus leidis lahendis, et reeglina tuleb artikli 3 rikkumise tagajärjel saadud tõendid menetlusest välja arvata¹⁰¹, kuid leidis seejärel, et kuna Gäfgeni juhtum ei olnud tõenditel kriminaalmenetluse tulemusele mingit mõju, siis tuleb tõendid kogumisse jätta. Kohus leidis ka, et kausaalne seos ülestunnistuse ja leitud laiba vahel oli katkenud ning selle tõttu ei pidanud kohus vajalikuks tõendeid kogumist välja arvata. Kriitikud leiavad, et kohus ei ole põhjendanud piisavalt täpselt, miks ta on nentinud reegli olemasolu selleks, et sellest kohe mööda vaadata¹⁰². Samuti ei saa kindel olla selles, et kui Gäfgen poleks esmalt kuritegu ülesse tunnistanud oleks olemasolevatest tõenditest piisanud selleks, et ta hilisemalt mõrvas süüdi mõista¹⁰³. Peamine probleem on kriitikute arvates seega artikli 3 absoluutse iseloomu austamises, mida EIK oma lahendis nentis, kuid millest seejärel ebapiisava põhjendusega mööda astus.

EIK on käsitlenud ka era- ja perekonnaelu ehk artikli 8 rikkumisi. Üldiselt ei mõjuta artikli 8 rikkumine mingil määral tõendi lubatavust. Tõendi lubatavus on sõltuvuses eelkõige artikli 6 rikkumisest ning kui artiklit 6 rikkumist ei esine siis üldjuhul ei tunnistata ka tõendeid lubamatuks. Lahendis *Bykov v. Venemaa*¹⁰⁴ leidis avaldaja, et politsei on rikkunud tema artiklist 8 tulenevaid õigusi salvestades salaja tema juttu. Esmalt tegi kohus artikli 6 rikkumise analüüsi vaadates terve kriminaalmenetluse ausust tervikuna. Kuna Bykovil oli

---

⁹⁹ Greer S. „Should Police Threats to Torture Suspects Always be Severely Punished? Reflections on the Gäfgen Case“ Human Rights Law Review, Volume 11-1, 2011, lk. 67–89; Schriewer, B. Gafgen v. Germany Revisited, 53 German Y.B. Int'l L. 945 (2010); Conway, M. Justifying Absoluteness: Disentangling the Gafgen v Germany Decision; Maffei, S.; Sonenshein, D., The Cloak of the Law and Fruits Falling from the Poisonous Tree: A European Perspective on the Exclusionary Rule in the Gafgen Case, 19 Colum. J. Eur. L. 21 (2012); Graffin, N. Gäfgen v Germany, the Use of Threats and the Punishment of Those Who Ill-treat During Police Questioning: A Reply to Steven Greer. Human Rights Law Review, Volume 17, Issue 4, 1 December 2017, lk 681–699;

¹⁰⁰ Simonsen, N. ‘Is torture ever justified?’: The European Court of Human Rights decision in Gäfgen v Germany, EJIL Talk! 15.06.2010.

¹⁰¹ EIKo 1.06.2010, 22978/05, Gäfgen v. Saksamaa pnkt. 178

¹⁰² Simonsen, N.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ EIKo 10.03.2009 4378/02, Bykov v. Venemaa

võimalus vaidlustada tõendeid, Bykov ei vaidlustanud tõendi lubatavust ja tegemist ei olnud ainukese tõendiga, mille alusel ta süüdi mõisteti, siis pidi EIK nentima, et artikli 6 rikkumist aset ei leidnud.¹⁰⁵ Siiski tuvastas kohus artikli 8 rikkumise. Kuna tõendi saamise viis oli „õigusega vastuolus“ ja riigi õiguskorras polnud sätestatud piisavalt õiguskaitsevahendeid, mis kaitseks inimest tema õiguste rikkumise eest, siis leidis EIK, et tõend oli saadud Bykovi artiklist 8 tulenevaid õigusi¹⁰⁶. Siiski ei tulenenud rikkumisest tõendite lubamatust. Prioriteet EIK tõendite hindamisel on artiklil 6 rikkumisel – ainult artikli 8 rikkumised ei tingi tõendite lubamatust.

Eeltoodust joonistub välja EIK tõendite lubatavuse hindamise struktuur. Esmalt tuleb tõendite lubatavuse hindamisel vaadelda, kas tõendi saamisel on rikutud artiklis 3 sätestatud piinamise keeldu. Juhul kui isikut on kohtu hinnangul piinatud, siis on tõend automaatselt lubamatu. Kui isikut pole piinatud, kuid on rikutud temale artiklist 3 tulenevaid õigusi muul viisil, siis tuleb kaaluda, kas rikkumine on terve menetluse ebaausaks muutnud. Seda saab teha kaaludes menetlusorganite rikkumise raskust üldsuse huvide vastu¹⁰⁷. Seejärel tuleb edasi liikuda artikli 6 hindamise juurde ning tuleb tuvastada, kas menetlusnormide rikkumisega on isiku artiklist 6 tulenevaid õigusi rikutud. Sisuliselt tähendab artikli 6 analüüs seda, et tuleb hinnata kas isiku osas on kohtupidamine toimunud isiku õigusi rikkumata.

Kokkuvõtlikult on EIK praktika on ajanud muutlik, kuid praeguseks hetkeks on kohus jõudnud tõendite hindamisel protsessini, mille kohaselt lähtub EIK otsustuste tegemisel tõendi ja selle lubatavuse otsesest mõjust terve menetluse aususele (erandiks on loomulikult piinamine, mille puhul ei ole võimalik tõendit mingil moel lubatavaks mõelda). EIK süsteem põhineb peamiselt isikute õiguste kaitsel ning sellest tulenevalt ei huvitu kohus oma lahendustes kohtute moraali terviklikkuse tagamisest ega reegli heidutuslikust eesmärgist. Seda tuleb EIK lahendeid vaadates meeles pidada, kuna nende poolt kohaldatavate meetmete eesmärk on saavutada isikute õiguste vaatepunktist minimaalne aktsepteeritav standard. Kaudselt viitas kohus sellele ka lahendis Schenk v Šveits¹⁰⁸, kus kohus selgitas, et liikmesriigid võivad seega oma süsteemide ülesehitamisel kehtestada rangemaid tõendite lubatavuse režiime, et saavutada ka teised tõendite väljaarvamise eesmärgid.

---

¹⁰⁵ Ramanenka, V. Restrictions on the Admissibility of Improperly Obtained Evidence in Criminal Trial. Central European University. Budapest 2011. lk. 59-60

¹⁰⁶ Bykov v. Venemaa p. 82

¹⁰⁷ EIKo 1.06.2010, 22978/05, Gäfgen v. Saksamaa p. 175

¹⁰⁸ EIKo 12.07.1988, 10862/84, Schenk v. Šveits

2. „MÜRGIPOU VILJA“ DOKTRIIN EESTI VABARIIGI ÕIGUSES

2.1 Tõendite lubamatuse ja nende alusel saadud derivatiivsete tõendite reguleerimine Eesti õiguskorras

Käesolevas alapeatükis vaadeldakse, milline on kehtiv tõendite lubatavuse ja väljaarvamise regulatsioon Eesti Vabariigi õiguskorras, kas see reguleerib ka derivatiivsete tõendite lubatavust ja mil määral, kui üldse, on Eesti kohtud kohaldanud „mürgipuu vilja“ doktriini. Vaadeldakse ka olemasolevat kohtupraktikat nii tõendite väljaarvamise osas.

Kui enamasti räägitakse, et Eesti õigussüsteem põhineb Saksamaa õigussüsteemil, siis Eesti kriminaalmenetlus on saanud oma peamise inspiratsiooni Itaalia õiguskorras. Kriminaalmenetluse seadustikku (edaspidi KrMS)¹⁰⁹ välja töötamisel võeti aluseks uus Itaalia kriminaalmenetlus¹¹⁰, mis võeti üle mõningaste mugandustega ning mille raames oli KrMS eelnõu koostajate arvates seni kõige õnnestunumalt ühendatud kontinentaal-euroopalik kohtueelne menetlus võistleva kohtumenetlusega¹¹¹. Õiglase menetluse põhimõtted on ka lähiajal järjest olulisemaks muutunud. Eesti on üks Euroopa Inimõiguste Konventsiooni liikmesriike, mis tähendab, et lisaks teistele allikatele peab Eesti kriminaalmenetluses lähtuma ka EIK praktikast tulenevatest põhimõtetest ja konventsioonist tulevatest põhiõigustest.

Eestis on kohtumenetluse võistlevuse põhimõtte sätestatud KrMS § 14, mille kohaselt täidavad süüdistus- ja kaitsefunktsioone ning kriminaalasja lahendamise funktsioone eri menetlussubjektid. Kuigi Eesti kriminaalmenetlus on viimasel ajal saanud inspiratsiooni süsteemidest, mis väärtustavad aina enam võistleva menetluse väärtusi on Eesti eeluurimismudel siinkirjutaja arvamusel oma olemuselt siiski tugevalt inkvisitsioonilise iseloomuga. Eesti eeluurimismudeli inkvisitsioonilisust saab esmalt järeldada näiteks tõendite kogumise õigusnormide ülesehitusest, mis on oma sõnastuses sätestatud justkui juhistena menetlusorganitele, mitte kui üldiste piirangutena, mis tingiksid tõendi lubamatuse ja omistaksid isikutele õigusi. Menetluse eesmärgiks on „faktuaalse süü“ väljaselgitamine. Meie praegu kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku seletuskirjas on menetluse eesmärgiks objektiivse tõe tuvastamine, kuid õiglast protsessi ei ole eesmärkide kontekstis mainitud¹¹².

Menetlusõiguslikult reguleerib tõendite lubatavust peamiselt KrMS. Seadustikus ei ole mõiste „tõendite lubatavus“ üldse kasutusel ning terves regulatsioonis puudub ühene selge norm, millele baseerudes saaks tõendi kohtumenetluses tõendite kogumist välja arvata.

¹⁰⁹ Kriminaalmenetluse seadustik. 12.02.2003 – RT I 2003, 27, 166... RT I, 05.12.2017, 8.

¹¹⁰ U. Lõhmus. Peajoonest kõrvalekalduvaid mõtteid kriminaalmenetluse eesmärgi ja legitiimsuse kohta. *Juridica*, 2013, nr 3, lk 203.

¹¹¹ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Eesti uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad. – *Juridica* 2000/IX.

¹¹² Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu 594 SE I. Seletuskiri

Sarnaselt ei maini seadustik mingis osas derivatiivseid tõendeid ega viita ka sellisele tõendite määratlusele. Seadustik sätestab tõendite lubatavuse läbi üldsõnaliste, uurimisasutuste õigusi piiravate normide. Tõendi mõiste on KrMS sätestatud §-s 63, mille kohaselt on tõendiks kahtlustatava, süüdistatava, kannatanu, tunnistaja või asjatundja ütlus, ekspertiisiakt, eksperdi antud ütlus ekspertiisiakti selgitamisel, asitõend, uurimistoiming, kohtuistung ja jälitustoimingu protokoll või videosalvestis, samuti muu dokument ning foto või film või muu teabetalletus. Täiendavalt võib sama paragrahvi lõike 2 kohaselt kasutada ka muid, lõikes 1 loetlemata tõendeis, kui nad ei ole saanud kuriteoga või põhiõiguste rikkumise teel. KrMS § 63 lõikest 2 on võimalik tuletada, et tõendeid ei tohi koguda isikute põhiõigusi rikkudes või kuritegu toime pannes. Tõendid, mis ülalnimetatud tingimusi rikkuvad on Eesti õigussüsteemis võimalik nimetada lubamatuteks tõenditeks.

Eesti kriminaalmenetluses sisaldab tõendi lubatavuse kontroll kolme kontrolli elementi:

- 1) Tõendi kogumise korra lubatavuse kontrolli;
- 2) Tõendi vormi lubatavuse kontrolli; ja
- 3) Tõendi allika lubatavuse kontrollimist¹¹³

„Mürgipuu vilja“ doktriin rakendub peamiselt just tõendite kogumise korra lubatavuse kontrolli faasis. Doktriin põhiline eesmärk on kaitsta isikute põhiõigusi. Peamised põhiõiguste rikkumised esinevad ülaltoodud skeemi kontekstis siis, kui menetlusasutused on tõendeid kogunud eirates isikute põhiõigusi ja ignoreerides seaduse nõudeid näiteks kogunud tõendeid.

Tõendite kogumise korra üldtingimused on sätestatud KrMS §-s 64, mis on erisätteks KrMS § 9 lõike 3 suhtes¹¹⁴. See paragrahv viitab sarnastele inimõigustele, nagu on sätestatud Euroopa inimõiguste konventsioonis - tõendeid ei tohi koguda viisil, mis riivab kogumises osaleja au ja väärikust, isikut piinates, vägivallaga, mäluvõimet mõjutades, ja alandavaid viise kasutades (lõige 1). Siseriikliku sätte kohaselt on keelatud seega kõik tõendite kogumise meetodid, mis rikuvad isikule Euroopa Inimõiguse konventsiooni artiklist 3 ja 8 tulenevaid õigusi. Lubamatuks tunnistatud tõendid ei oma sätte formulatsiooni ja sõnastuse kohaselt aga kriminaalmenetluses üldse tõenduslikku väärtust.

. Lubamatuks tunnistamise aluseid on seega seaduses otsesõnu kirjeldatud, kuid aluste tähendus ei ole täielikult selge. Esimest rikkumist ehk kuritegu on Eesti õigussüsteemis lihtne defineerida – vastavalt karistusseadustiku¹¹⁵ § 3 lõikele 3 on tegemist karistusseadustikus

¹¹³ Kergandberg, E., et al, Kriminaalmenetlus. Sisekaitseakadeemia, Tallinn, 2004, lk 29

¹¹⁴ Kergandberg. KrMS § 64/1. – E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost.). Kriminaalmenetluse seadustik: kommenteeritud väljaanne. – Tallinn: Juura, 2012.

¹¹⁵ Karistusseadustik 06.06.2001. RT I 2001, 61, 364...RT I, 30.12.2017, 29

loetletud süüteoga, milles süüdi mõistetud isikule on seaduses karistusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus. Lubamatu on seega tõend, mille saamise protsessi osana on toime pandud eelnevas lauses mainitud tegu.

Keerukam on defineerida aga, millised on põhiõigusi rikkuvad meetmed, mis tingivad tõendite lubamatuse. Eesti on üheks Euroopa inimõiguste konventsiooni ratifitseerinud riigiks, mis tähendab, et ka KrMS § 63 lõike 2 tähenduses tuleb põhiõigusi tõlgendada kui Euroopa inimõiguste konventsioonist tulenevaid õigusi, Eesti on selle tõttu paljuski seotud EIK arusaamade, lahendite ja põhimõtetega. Täiendavalt, siseriiklikus õiguses, on isiku põhiõigused sätestatud ka Eesti Vabariigi põhiseaduses. Peamiselt leiduvad põhiõigused põhiseaduse II peatükis ning kattuvad suuresti inimõiguste konventsioonis nimetatud õigustega. Eestile siduvad põhiõigused on sätestatud ka Euroopa Liidu põhiõiguste hartas¹¹⁶. Keelatud on seega tõendid, mis on saadud ülaltoodud õigusaktide rikkumise tulemina.

Tõendi lubatavust hindab Eesti õigussüsteemis kohus. Vastavalt KrMS § 61 lõike 2 kohaselt hindab kohus tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt. Üldiselt ei ole Eesti õiguskorras vastavalt KrMS § 61 lg 1 ühelgi tõendil ettemääratud jõudu. See tähendab, et praeguses süsteemis ei tunnistata tõendeid automaatselt lubamatuks, vaid kohtunik peab iga tõendi tähtsust ja ka lubatavust hindama. Seaduses ei ole tõendite allikatele piiranguid seatud, väljaarvatud seoses isikuliste piirangutega (näiteks KrMS § 66 lg 2 leiduv piirang). Puudub ka praktika, mis piiraks või reguleeriks juba varasemalt menetluse käigus saadud informatsiooni kasutamist teiste tõendite leidmiseks. Üldiselt on Eestis seega süsteem, kus kohtunikul on lai kaalutusõigus tõendite lubatavuse, tähtsuse ja mõju üle.

Tõendite lubatavuse regulatsioonis leidub aga ka erisätteid, mis muudavad kohtu kaalutusõigust. Näiteks on seaduses sätestatud eriregulatsioon jälitustoimingute tegemiseks. Vastavalt KrMS § 126¹ lõike 4 kohaselt on jälitustoiminguga saadud teave tõend, kui jälitustoimingu loa taotlemisel ja andmisel ning jälitustoimingu tegemisel on järgitud seaduse nõudeid. Tegemist on automaatse tõendite väljaarvamise reegluga, mis välistab kogumist teabe, mis on saadud jälitustegevuse regulatsiooni rikkudes. Sätte sõnastusest võib järeldada, et puuduliku jälitustoimingu puhul on lubamatu kogu toimingust tulenev info. Sellest võib järeldada, et lubamatuks peaks tunnistama ka jälitustoimingute põhjal saadud derivatiivse teabe. Paraku puudub Eesti kohtutes sellekohane praktika.

Eesti kriminaalmenetluses ei arvata tõendeid enne kohtumenetlust või kohtumenetluse ajal kogumist välja nagu *common-law* õigussüsteemides tihti tehakse. Kohus asub tõendite

---

¹¹⁶ Euroopa Liidu põhiõiguste harta – ELT C 83/389, 30.03.2010

lubatavuse osas seisukohale alles kohtulahendi tegemisel. Vastavalt KrMS § 312 punktile 1 ja 2 esitatakse kohtuotsuse põhiosas kohtulikul uurimisel tõendatuks tunnistatud asjaolud ja tõendid, millele tuginetakse ja tõendid, mida kohus ei pea usaldusväärseks koos põhjendusega, miks ta neid usaldusväärseks ei pea. Seega ei hinda kohus tõendi saamise seaduspärasust, ja ei tee lõplikku otsust tõendi lubatavuse kohta enne asjas lõpliku otsuse kirjutamist.

Tuleb nentida, et derivatiivsete või tuletuslike tõendite lubatavuse osas Riigikohtu ja ka madalama astme kohtute praktika puudub. Töö autori hinnangul on Riigikohus teinud mitmeid otsuseid asjades, kus on vaja tuvastada ühe või teise tõendi lubamatus. Enamasti seisneb Riigikohtu praktika selles, et Riigikohus on pidanud tuvastama, kas konkreetsel juhul on menetlusreegleid rikutud piisaval määral, et tingida tõendi lubamatuks muutumine. Lahendites pole aga analüüsis edasi, tuletuslike tõendite lubatavuse juurde mindud¹¹⁷. Põhjuseid derivatiivsete tõendite lubatavusega seotud kohtupraktika puudumiseks võib olla mitmeid. Derivatiivsete tõenditega seotud juhtumid on üpriski haruldased ning Eesti praegune kohtusüsteem pole jõudnud veel taoliste juhtumitega silmitsi seista. Samuti puudub meil pikaajaline „*due process*“ kultuur, mille tõttu ei ole kaitsjad derivatiivsete tõendite lubamatusele tuginenud.

Kehtiv seadus on tõendite lubatavuse osas ka väga napolisõnaline. Napolisõnalisuse tagajärjel võib reeglite rakendajatel tekkida mulje, et kohtumenetluse raames pole tõendite lubatavuse osas üldse vaidlustki vaid see ongi kohtuniku täieliku diskretsiooni all ning isikule ei tulene seadusest derivatiivsete tõendite lubatavusele tuginedes mingit kasu. Kuna puudub varasem praktika ja seadus on napolisõnaline, siis ei ole derivatiivsete tõendite vaidlustamine lihtsalt muutunud tavaliseks praktikaks. Reguleerimise puudumise tõttu tekib nõiarõng, kus tõendeid ei vaidlustata, kuna see pole tavapärane aga samas ei saa derivatiivsete tõendite vaidlustamine muutuda tavapäraseks praktikaks, kui kohtul ei ole võimalik selle osas seisukohale asuda.

Riigikohus on mõnes lahendis käsitlenud üldiseid tõendite lubatavuse aluseid. Riigikohus on käsitlenud tõendite lubatavuse kaalutlusi kohtulahendis 3-1-1-31-11¹¹⁸. Selles kohtuasjas süüdistati kahte isikut KarS § 184 lõike 2 punktide 1 ja 2 rikkumises ehk narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseaduslikus käitlemises. Menetluse käigus oli politsei saanud kohtult loa kuulata pealt kahe süüdistatava telefone, kusjuures ühe isiku osas andis kohus loa kuulata pealt kõiki isikule kuuluvaid telefone. Politsei kuulas

---

¹¹⁷ Näidetena võib tuua RKKKo 3-1-1-93-15, 3-1-1-55-14, 3-1-1-52-09.

¹¹⁸ RKKKo 3-1-1-31-11

menetlustoimingu jooksul pealt kolme telefoni, millest kaks arvati kuuluvat isikule kelle osas kohus oli võimaldanud mitme telefoni pealtkuulamise. Tunnistajate ülekuulamisel selgus aga, et üks telefonidest kuulus isikule, kelle osas kohus polnud luba andnud. Madalama astme kohtud olidki selle tagajärjel tunnistanud jälitusprotokolli lubamatuks tõendiks, kuna pealtkuulamine ei olnud toimunud kohtu antud loa raames. Täiendavalt loeti madalama astme kohtutes lubamatuks sündmuskoha vaatlusprotokoll, kuna protokolli allkirjastanud politseinik ei viibinud menetlustoimingu juures. Lubamatuks tunnistati ka menetlustoiminguid teostanud politseinike ütlused, kuna menetlustoimingu protokoll ei või asendada ütlustega.

Riigikohus kinnitas lahendis, et tõendi kogumist reguleerivate menetlusõiguslike sätete rikkumise tuvastamine ei tingi alati ja automaatselt selle tõendi lubamatust¹¹⁹. Tõendi lubatavus on Riigikohtu hinnangul kaalutusotsus, mille kaalumisel tuleb hinnata rikutud normi eesmärki ja seda, kas sama tõend oleks saadud ka siis, kui normi poleks rikutud. Riigikohus viitab sealkohal aga asjaolule, et jälitustoimingute puhul taolist kaalutlemisõigust ei ole ja KrMS § 111 (praegune KrMS § 126¹ lg 4) on üldise tõendite lubatavuse süsteemi osas *lex specialis*¹²⁰. See tähendab, et vastavalt § 111 kui jälitustoimingu puhul on rikutud seaduse nõudeid on jälitustoiming automaatselt lubamatu. Oluline on märkida, et Riigikohus ei käsitlenud lahendis seda, mis informatsiooni lubamatute jälitustoimingutega saadi ja derivatiivsete tõendite teema jäi selle kohtuasja raames käsitlemata.

Riigikohus viitab eelnevalt viidatud lahendi punktis 15 ka varasemale lahendile 3-1-1-97-06, kus Riigikohus oli asunud seisukohale, et mitmed eraldivõetult mitteolulised ja väiksemad rikkumised võivad kogumis põhjustada tõendi lubamatuse. Sellest võib järeldada, et Eestis peavad kohtud mingil määral vaatama ka tõendi saamisel toime pandud rikkumisi kõrvutades rikkumiste suurust ja toimepandud kuritegu sarnaselt EIK praktikale.

Eesti õigussüsteemis hinnatakse tõendite lubatavust arvestades kriminaalmenetluse avalikku menetlushuvi. Raskemate süütegude puhul on Riigikohus leidnud, et ka menetluslik rikkumiste korral ei peaks isikut automaatselt rikkumiste tõttu õigeks mõistma. Lahendis 3-1-1-137-03 asus Riigikohus seisukohale, et puudused tõendite ja menetlusdokumentide vormistamisel ei anna alust süüdistatavat õigeks mõista kriminaalmenetluse olulise rikkumise motiivil¹²¹. Lahendis viitab kohus ka EIK poolt Schenk v. Šveitsi kohtuasjas tehtud lahendile ning leiab, et raskemate kuritegude puhul on põhjendatud lähtuda avalikust menetlushuvist, kuna riikidel on võimalik sätestada tõendite lubatavuse tingimused oma enda siseriiklikus

---

¹¹⁹ Ibid. p.15

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ RKKKo 3-1-1-137-03 p. 20

õiguses¹²². Siiski nendib Riigikohus, et isiku süüdimõistmisel ei tohi tugineda ainult rikkumiste teel saadud tõenditele vaid aluseks peavad olema ka lubatavad tõendid. Autor leiab, et tõlgendades EIK *Schenk*'i lahendit niivõrd laialt on kohus laiendanud enda diskretsiooni liiga kaugele. Riigikohtu praegune formulatsioon kohtu diskretsioonist seob tõendi lubatavuse liialt tihedalt menetletava kuriteo raskusega ning pole samas arvestanud muid EIK poolt Gäfgeni lahendis välja toodud kaalutluse aluseid nagu menetluse üldine ausus.

Eesti seadus ei sätesta, millised on tõendite lubamatuse otsesed tagajärjed. Üldjuhul tähendab tõendite lubamatus seda, et tõendid arvatakse tõendite kogumist välja ning nendele ei tugineda kohtu poolt otsuste tegemisel. Taolisele tagajärjele viitab ka KrMS § 64 sõnastus, mille kohaselt ei ole võimalik tõendeid üldse koguda kui pole täidetud varasemalt mainitud tõendite lubatavuse tingimused. Seega saab järeldada, et lubamatult kogutud tõendeid ei saa pidada KrMS regulatsiooni kohaselt kriminaalmenetluses kasutatavaks tõendiks ning otsus peaks tehtama ilma tõendit kasutamata.

Derivatiivsete tõendite regulatsiooni seisukohast on kindlasti oluline ka rikkuvale politseiametnikule kohaldatav sanktsioon. Tõendite lubamatuks tunnistamise eesmärgiks on ametnike poolt toime pandavate rikkumiste vältimine ja sätteid rikkuvale politseinikule kohaldatavad sanktsioonid aitavad aru saada, kas õigussüsteem tagab politseiametnike seadusekuulekust ka kriminaalmenetluse väliselt. Politsei ja piirivalveameti seaduse¹²³ (edaspidi PPVS) § 86 kohaselt on politseiametniku distsiplinaarsüütegudeks muuhulgas teenistuskohustuste süüline täitmata jätmine või mittenouetekohane täitmine. Karistusena on politseiametnikule võimalik PPVS § 88 kohaselt määrata noomitus, rahatrahv, palga vähendamine, teenistusastme alandamine ja teenistusest vabandamine. Vastavalt PPVS § 91 algatatakse distsiplinaarmenetlust muuhulgas kui on teada piisavalt faktilisi asjaolusid distsiplinaarsüüteo toimepanemise kohta. PPVS § 89 lõike 1 kohaselt on distsiplinaarkaristuse määramise õigus on isikul, kellel on selle politseiametniku ametikohale nimetamise õigus. Seega on distsiplinaarmenetluse algatamine jäetud täielikult politseisiseseks mõjutamisviisiks.

Eelnevast analüüsist ilmneb, et „mürgipuu vilja“ doktriini Eestis ei rakendata. Seda pole sisse seatud Eesti regulatsiooni ning puudu on ka kohtute praktika, mis lubaks arvata, et derivatiivsete tõendite lubamatuks tunnistamine on levinud või isegi aktsepteeritav praktika. Eesti KrMS § 2 kohaselt on kriminaalmenetlusõiguse allikateks lisaks seadustikule ja teistele

---

¹²² Ibid. p. 21

¹²³ Politsei ja piirivalve seadus. 01.07.2004 RT I 2003, 27, 166...RT I, 05.12.2017, 8

Eesti õigusnormidele veel Eesti Vabariigi põhiseadus (edaspidi PS)¹²⁴, rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid (koos Eestile siduvate välislepingutega) ning Riigikohtu lahendid. Seega ei allu Eesti tõendite lubatavuse regulatsioon ainult menetluslikule regulatsioonile vaid on avatud ka pretsedendile ja doktriinile. Seega on seadus formuleeritud selliselt, et „mürgipuu vilja“ doktriini on võimalik Eesti õiguskorda doktriini ja kohtupraktika kaudu sisse tuua.

Eestis on viimase 10 aasta jooksul näha tõendite väljaarvamise regulatsiooni arengut selliseks, mis kaitseb suuremal määral süüdistatava õigusi. Ühe näitena võib välja tuua arengud seadusi rikkuvatest jälitustoimingutest saadud teabe lubatavuse osas - 2013. aastal aset leidnud KrMS muudatuste tagajärjel kadus endine KrMS § 111 ja selle asemel hakkas kehtima KrMS § 126 lg 4. Uus säte on laiem kui varasemalt kehtinud sättest lubades nüüd tõenditena välja arvata ka jälitustoimingu protokollid mis on tehtud loa põhjal, mis ei ole piisavalt põhjendatud¹²⁵.

Nagu varasemalt sissejuhatuses viidatud, leiab H. Sepp, et Eesti tõendamissüsteem on liikumas Kontinentaal-Euroopa klassikalisest tõendite väljaarvamise süsteemist eemale rohkem *common-law* süsteemile sarnase süsteemi poole, mistõttu peaks Eesti kohtusüsteem otsima juhiseid ja inspiratsiooni *common-law* riikide kõrgemate kohtute lahenditest¹²⁶. Nagu ilmneb ka käesoleva töö peatükist 1.3.2 ei ole Euroopas ennenägematu, et riigid hakkavad kriminaalmenetluses enam eeskujuna menetluslike toimingute ja doktriinide osas üle võtma just *common-law* süsteemidest. Ülalkirjutatust ilmneb aga, et Eesti tõendite lubatavuse regulatsioonis ei ole *common-law* mõjutused veel jõudnud kanda kinnitada ning regulatsioon on veel *common-law* riikide praktikast ühtegi aspekti üle võtnud. Eesti regulatsioon põhineb laial ning kitsatel juhtudel piiratud kohtu diskretsioonil ning diskretsiooniotsuste tegemisel ei hinnata menetluse üldist ausust ega ka lubamatute tõendite mõju isiku põhiõigustele.

2.2 Eesti tõendite väljaarvamise regulatsiooni probleemid

Käesolevas alapeatükis arutatakse, millised on Eesti kriminaalmenetluse iseärasusi arvestades potentsiaalsed probleemid ja ohud, mis Eestis derivatiivsete tõendite lubatavuse praeguse regulatsiooni juures tekkida võivad.

Nagu eelmises alapeatükis tuvastati, puudub Eestis igasugune derivatiivsete tõendite regulatsioon. Seda pole sätestatud otsesõnaliselt seadustes ega ka kohtud ei ole derivatiivsete

¹²⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. 28.06.1992 – RT 1992, 26, 349... RT I, 27.04.2011, 2

¹²⁵ RKKKo 3-1-1-14-14 pnkt. 780

¹²⁶ H. Sepp. Varasemad teistsugused ütlused tõendina võistlevas menetluses. Kriminaalmenetluse seadustiku, common law ja Strasbourgi kohtu praktika võrdlus. –Juridica 2011/8, lk 613

tõendite lubatavuse osas seisukohale asunud. Vähe on „mürgipuu vilja“ doktriini osas sõna võtnud ka õigusteadlased. Esimese probleemina hakkas käesoleva töö autorile Eesti derivatiivsete tõendite regulatsiooni uurides silma just asjaolu, kui vähe on kõnealust teemat üldse Eestis arutatud. Käesoleva töö autori hinnangul on tõendite lubatavuse teema isikute õiguste tagamise seisukohalt üks olulisimaid teemasid, mis aitab tagada kohtualustele võrdsed õigused ja kaitseb isikuid riigi omavoli eest. Eesti õiguskirjanduses vaadeldakse „mürgipuu vilja“ doktriini vaid kui teisi õigussüsteeme iseloomustavat doktriini, kuid ei kaaluta selle kohaldatavust ja sobivust Eesti õiguskorda. Välismaiste regulatsioonide uurimine ei ole Eesti õiguskirjanikes sütitanud huvi Eesti derivatiivsete tõendite regulatsiooni uurimise või ülevõtmise üle ning tundub, et uurimiseks puudub ühiskonnas täielikult igasugune huvi. Riigikohus on vältinud „mürgipuu vilja“ käsitlemist nendel juhtudel, kui see oleks olnud võimalik näiteks Martini lahendis. Ka EIK ette jõudnud Riigikohtu lahendis 3-1-2-2-14¹²⁷ oli Riigikohtul võimalus asuda „mürgipuu vilja“ doktriini osas kindlale seisukohale. Lahendis oli süüdistatav kohtueelses menetluses üle kuulatud ilma kaitsja kohalolekuta. Kohus tunnistas, et kohtueelses menetluses oli menetlusnorme rikutud, kuid leidis, et kohtumenetlus oli olnud õiguspärane. Martini juhtumis oleks Riigikohus pidanud käsitlema aga ka „mürgipuu vilja“ doktriini seoses süüdistatava ülekuulamisest saadud informatsiooni lubatavusega¹²⁸, kuid otsustas sellise lähenemise vastu. Kuna Schenki lahendist tulenevalt ei sekku EIK ka riikide tõendamissüsteemidesse, siis ei ole selles osas abi oodata ka riigiväliselt. Kohtupraktikat ei teki ilma kohtu tahteta asja käsitleda.

Derivatiivsete tõendite regulatsiooni loomisest ei ole võimalik rääkida enne, kui on tekkinud teaduslik diskussioon taolise regulatsiooni vajalikkuse üle. Osalt võib praktika ja diskussiooni puudumises leida süüd selles, et Eesti Vabariigi taasiseseisvumise järgselt ei ole me piisavalt pikalt saanud oma kriminaalmenetluse süsteemi arendada. Samuti võib vähese huvi põhjuseks olla asjaolu, et üldiselt ei nähta praeguse tõendite lubatavuse regulatsiooniga probleeme, mis tingiks selleteemalise diskussiooni. Ühiskondlikku arutelu peaks selles vallas aga algatama ja juhtima õigusteadlased.

Kindla derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsiooni puudumine nõrgestab muuhulgas olemasolevat tõendite väljaarvamise regulatsiooni. USA Ülemkohtunik Oliver Holmes leidis lahendis *Silverthorne Lumber v United States*, et tõendite väljaarvamise regulatsiooni laiendamata jätmine derivatiivsetele tõenditele taandaks isiku konstitutsiooni IV

---

¹²⁷ RKKKo 3-1-2-2-14, EIKo 30.5.2013, 35985/09 Martin v. Eesti

¹²⁸ Soo, A. The Right to Choose Counsel in the Pre-trial Stage of Criminal Proceedings and Consequences of its Violation, by Example of Estonian Supreme Court Decision 3-1-2-2-14, *Juridica International* vol. 23, 2015. lk. 131.

muudatusest tulenevad õigused vaid pelgalt sõnadeks¹²⁹. Sarnaselt võib regulatsiooni puudumine taandada Eesti õigussüsteemis isikute põhiõigused paljalt sõnadeks juhtudes, kus lubamatute tõendite alusel saadud derivatiivseid tõendeid lubatakse kasutada, kuna uurimisorganitel on võimalik erinevate skeemide abil tõendite lubatavuse regulatsiooni vältida ning siiski saada lubamatutest tõenditest vajalik kasu sellest tuleneva informatsiooni näol. Isikul ei ole aga võimalik end lubamatu informatsiooni vastu kaitsta ning paratamatult tunnistatakse tema vastu seaduse rikkumisega saadud tõendid lubatavaks. Sellega kaob tõendite lubatavuse regulatsiooni heidutav, kaitsev ja ühiskonna õiglust sedastav efekt, kuid kahjustatud võivad saada ka isiku põhiõigused.

Derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsiooni puudumine on oma olemuselt juba probleem, kuna kogumisse jäävad tõendid, mis on sisuliselt saadud isiku põhiõigusi rikkudes. Täiendavalt puudub puhtalt regulatsiooni olemasolust tingitud politseid rikkumisest heidutav efekt. Sisuliselt tolereerib õiguskord derivatiivseid tõendeid kasutades uurimisasutustepoolseid rikkumisi ja innustab asutusi täiendavate rikkumiste abil saama tõendeid, mis saab lubatavaks lugeda isegi siis, kui algne menetlustoiming oli seadusevastane. Regulatsiooni puudumise tagajärjel kannatab ka õiguskindlus. Isikud ei ole selge seaduse puudumise tõttu teadlikud, millised õigused neil tegelikkuses derivatiivsete tõendite lubatavusega seoses on. Sellest tulenevalt võivad kahjustatud olla isiku põhiõigused, kuna isikul ei ole võimalik endale oma õigustest ja selgest menetluslikust olukorrast tulenevalt kõige sobivamat kaitsetaktikat valida. Derivatiivsete tõendite reguleerimine tagab seda, et tõendeid saadaks seaduspäraselt.

Tõendite lubatavuse temaatika reguleerimisel peab riik tagama, et lubatavuse probleemi tekkimisel lahendatakse küsimus õiglaselt ning järjepidevalt sarnase lahenduseni jõudes. Eesti kriminaalmenetluses on praeguse regulatsiooni juures suur oht, et tõendite lubatavust ei hinnata järjepidevalt. Erinevad kohtunikud võivad erinevalt rikkumise proportsionaalsust erinevalt tõlgendada. Riigikohtu lähenemine, mille kohaselt tuleb tasakaalustada menetlusrikkumise raskust avaliku menetlushuviga tekitab võimalusi mitmetimõistetavuseks, sisustamata on menetlushuvi täpne tähendus ning tuvastamise viis ning menetlusrikkumistel ei ole selget ettenähtavat raskust¹³⁰. Seega võivad juhtumist-juhtumisse olla erinevatel kohtunikel drastiliselt erinevad lahendused ja selleläbi ka tulemid. Taoline puudus aga vähendab terve õiguskultuuri õiguskindlust.

---

¹²⁹ *Silverthorne Lumber Co* (1920). pnkt. 392.

¹³⁰ J. Ginter jt. Analüüs isikute põhiõiguste tagamisest ja eeluurimise kiirusest kriminaalmenetluses. Tartu Ülikool. Tartu 2013. lk. 110

Autori hinnangul kerkib suur osa probleeme tõendite lubatavuse hindamisel just sellest, et kohtunikul on peaaegu täielik diskretsioon tõendite lubatavuse osas. Eesti praegune regulatsioon peab isiku piisavateks kaitsevahenditeks menetlusnormide rikkumise eest kohtunike kõrget kvalifikatsiooni ja tõendite vaba hindamist koostoimes kohtu põhjendamiskohustusega¹³¹. Siiski ei taga sellised subjektiivsed ja selgelt sätestamata kaitsevahendid igakordselt isiku põhiõigusi samal määral. Kohtunike kvalifikatsioonis esineb ikka erinevusi või kohtunikel erinevaid arusaamasid, mille tingivad erinevad väärtused. Kirjaliku derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsiooni korral oleks kohtualusel aga kindel õiguslik baas, millele tugineda enda kaitse ülesehitamisel, mis kaitseks kindlasti paremini ning kindlamalt isiku õigust ausale kohtupidamisele.

S. Thaman on oma artiklis leidnud, et õiguskordades, kus kohtul on täielik diskretsioon tõendite lubatavuse osas ei saa kunagi garanteerida, kas põhiseadusliku rikkumise korral jäetakse ka tõend kogumist välja¹³². Ka kõiki asjaolusid hõlmavad diskretsioonilised tõendite väljaarvamise reeglid päädivad lõppastmes tõendi lubatavusega¹³³. Kohtuniku diskretsiooni puhul ei saa süüdistatav kindel olla, et tema osas ei saada tõendeid seadusevastaseid meetodeid kasutades. See kehtib ka Eesti õiguskorras. Eesti praegune õiguskord on ülesse ehitatud selliselt, et kui isik on pannud toime suure avaliku menetlushuviga kuriteo, siis on suurem võimalus, et tema vastu üritatakse tõendeid koguda menetlussätteid ja isiku põhiõigusi rikkudes, kuna kohtunik on tõenäoliselt valmis menetluslikust rikkumisest mööda vaatama ja suure avaliku menetlushuvi tõttu tõendi hoolimata rikkumistest ikkagi lubatavaks tunnistama. Praeguse regulatsiooni juures on isiku põhiõigused ja nende ulatus konkreetses seoses sellega, millist kuritegu politsei uurib¹³⁴. Mida tõsisem kuritegu, seda rohkem tolereeritakse põhiõiguste rikkumist. Põhiõigused peaksid aga olema puutumatud ning tõendite lubatavuse hindamise lähtekohaks peaks olema isiku õigused, mitte muud tõendeid ümbritsevad asjaolud. Praegune regulatsioon on aga selline, et piisavalt tõsise kuriteo korral on kohtualuse isiku põhiõigused kahjustatud ning tal ei ole samasuguseid õigusi nagu kergemates kuritegudes süüdistatavatel isikutel.

Täiendavalt on Eesti õiguskorras probleemiks, et seisukoht tõendi lubatavuse osas võetakse alles kohtuotsuse tegemisel erinevalt näiteks *common-law* riikidest, kus tõendite lubatavust hinnatakse enne kohtuistungit. Lubatavuse käsitlemine menetluse nii hilises staadiumis tekitab mitmeid probleeme. Esiteks, ei oma taoline tõendite lubatavuse hindamise

---

¹³¹ Ginter jt. lk. 110

¹³² Thaman lk. 344

¹³³ Maffei ja Sonenshein lk. 24-25

¹³⁴ Ginter jt. lk. 110

viis mingit heidutuslikku mõju uurimisasutustele ja politseinikele, kuna tõendite lubatavuse kohta ei saadeta tõendi kogumisega seotud isikutele mingisugust otsest ja vahetut tagasisidet. Menetlejad ei saa tõendi lubamatuks tunnistamisest teada enne, kui kohtuotsus on avaldatud ja kohtunik on tõendi osas oma seisukoha võtnud. Aja möödudes heidutuslik efekt möödub ning kuna tavaliselt puudub ka suurem distsiplinaarne tagajärg, siis jääb politseiniku rikkumine politseinikule endale arusaamatuks.

Teiseks on tõendite hilisem hindamine problemaatiline, kuna suuresti mõjutab tõendi lõplikku lubatavust ka tõendist saadav informatsioon. Järelekontrolli tulemusi kipub paratamatult mõjutama teadmine sellest, kas tõendiga saadi midagi huvipakkuvat ja süüdimõistmist võimaldavat¹³⁵. Kuna Eesti kriminaalmenetlus on suunatud nõ „faktuaalse süü“ tuvastamisele, siis ei ole kahtlustki, et kohtunikud võivad võtta tõendi lubatavuse hindamisel arvesse ka menetlusele tõendist tulenevat kasu. Tõendist tulenev kasu ei tohiks aga olla element, mis mõjutab tõendi lubatavust. Erandiks eelnevalt öeldule on loomulikult menetlusnõudeid rikkuvad jälitustoimingud, mille osas on KrMS § 126 lõikes 4 sätestatud absoluutne piirang ning kohtunikul pole nende osas diskretsiooni.

Kolmandaks on tõendite osas hiline seisukoha võtmine negatiivse mõjuga ka uurimisasutuste tegevusele. Uurimisasutustel ei ole võimalik reageerida tõendi lubamatuks tunnistamisele, mis tähendab, et neil ei ole võimalik peale tõendi lubamatuks tunnistamist koguda täiendavaid tõendeid või muuta oma menetluslikku taktikat. Seega on tõendite hilisemal hindamisel negatiivne mõju ka riikliku süüdistuse efektiivsusele.

Ei ole teada ka kui suur mõju on tõendi väljajätmisel lahendite resolutsioonidele. Kuna tõendeid hindab ning lahendi teeb sama kohtunik, siis on võimalik, et lubamatust tõenditest tulenev informatsioon on kohtunikul otsuse tegemisel meeles ning mõjutab hoolimata sellest, et see on kogumist välja jäetud, ikkagi kohtuniku otsustust. Varasemalt viidatud Dvorski v. Horvaatia kohtuasjas on kohtunik Zupančič leidnud, et juhul kui kohus on juba kokku puutunud õigusrikkumisega „rikutud“ tõendiga, siis ei saa garanteerida, et sama kohtunik ei ole juba sellest tõendist mõjutatud¹³⁶. Sama probleem esineb ka Eesti õigussüsteemis, kus sama kohtunik hindab tõendite lubatavust ning seejärel teeb asjas otsuse. Kohtunik on juba rikutud tõenditega kokku puutunud ning paratamatult mõjutab see kohtuniku siseveendumust. Igasuguse tõendi lubatavuse hindamine peaks seega aset leidma viisil, mis võimaldaks eraldada juba rikkumisega saadud tõendeid näinud kohtunik lahendi tegemisest.

---

¹³⁵ Ginter jt. lk. 110

¹³⁶ EIKo 20.10.2015 25703/11Dvorski v. Horvaatia, kohtunik Zupančič'i nõustuv arvamus lk. 37

Kokkuvõttes on Eesti Vabariigi tõendite väljaarvamise süsteem seega väga normivaene ja napsõnaline. Tõendite väljaarvamise reegel on seaduses olemas, kuid see on üldsõnaline ning jätab enamuse regulatsioonist kohtu sisustada. Derivatiivsete tõendite regulatsiooni osas puudub aga igasugune regulatsioon. Derivatiivsete tõendite sisustamise osas ei ole abi oodata ka EIK praktikast, kuna Schenki lahendist tulenevalt ei sekku EIK riikide tõendite hindamise süsteemidesse. Arengut saab seega oodata ainult riigisisest seadusandlusest.

3. „MÜRGIPUU VILJA“ DOKTRIINI KOHALDAMISE VÕIMALIKKUS, SÕNASTUS NING KOHT EESTI ÕIGUSKORRAS

Käesolevas osas vaadeldakse, kas eelmises peatükis välja toodud probleeme on võimalik lahendada derivatiivsete tõendite menetlusõigusliku reguleerimisega. Vaadeldakse, millistest reeglitest peaks regulatsioon kinni pidama ning üritatakse välja pakkuda võimalik õigusnorm, millega oleks võimalik Eesti õiguskorras lubamatutest tõenditest tulenevate derivatiivsete tõendite lubatavust reguleerida. Selleks analüüsitakse potentsiaalse regulatsiooni sobilikust Eesti õigussüsteemi seaduseelnõudele seatud väljatöötamiskavatsuse skeemi läbimise kaudu.

Uutele normidele sätestatavad nõuded ja protseduurid on Eesti Vabariigis sätestatud hea õigusloome ja normitehnika eeskirjas¹³⁷(edaspidi HÕNTE). Käesolevas peatükis läbitakse HÕNTE § 1 sätestatud protseduur, et kontrollida, kas derivatiivsete tõendite lubatavust reguleeriv õigusnorm vastab võimalikule seadusnormi eeldustele ehk kas taolist norm on võimalik üldse Eesti seaduskorda rakendada. Seejärel formuleeritakse õigusnorm ning kontrollitakse uue normi keelelist ja vormistuslikku sobivust HÕNTE sätetega. Analüüsi lõpptulemuseks peaks olema vastus, kas normi on võimalik üldse Eesti õiguskorda tutvustada ning näidismõde, mis vastab Eesti Vabariigis õigusnormile seatavatele nõuetele.

Käesoleva analüüsi puhul eeldame, et ühiskonnas on tekkinud soov rakendada kriminaalmenetluses mingit derivatiivsete tõendite lubatavust piiravat regulatsiooni. Ilma selle eelduseta ei ole võimalik analüüsi üldse alustada ning paratamatult jõuaksime analüüsis olukorda, kus tuleks nentida, et ilma kriminaalpoliitilise otsuseta kohaldada derivatiivsete tõendite lubatavuse normi ei oleks kõnealusel normil Eesti õiguskorras kohta.

HÕNTE §1 sätestab väljatöötamiskavatsusele seatavad nõuded. Väljatöötamiskavatsus on samm, mis tehakse enne eelnõu koostama hakkamist. Väljatöötamiskavatsuse eesmärk on kontrollida, kas meetodid, mis on valitud mõne probleemi lahendamiseks on selleks sobivad. Tegemist on eelkontrolliga, mis võimaldab aru saada, kas on üldse mõtet koostada seaduseelnõu. Vastasel juhul tuleb nentida, et kõnealune probleem ei ole lahendatav või ei ole otstarbekalt lahendatav ning eelnõu loomisest tuleb loobuda. Käesoleval juhul on lahendamist vajavaks probleemiks käesoleva töö eelmises alapeatükis välja toodud probleemid.

Väljatöötamiskavatsus peab HÕNTE § 1 lõike 1 kohaselt lisaks probleemile sisaldama vastuseid veel üheksale sisupunktile. Käesoleva töö autor on siinkohal nimekirja kohandanud selliselt, et küsimused, millele analüüsi abil vastuseid otsitakse vastaks käesoleva magistr töö

---

¹³⁷ Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. VVm 22.12.2011 nr 180. - RT I, 29.12.2011, 228

teemale. Kohandamiseks kasutas autor ka justiitsministeeriumi juhendeid väljatöötamiskavatsuste koostamiseks¹³⁸. Analüüsist jäetakse kõrvale sisupunktid, mis ei sobitu autori poolt püstitatud ülesande teoreetilise olemusega. Analüüsis otsitakse seega vastust järgnevale viiele küsimusele:

- 1) Milline on derivatiivsete tõendite lubatavuse normi eesmärk?
- 2) Kas olemasolevat tõendite lubatavuse regulatsiooni on üldse vaja täiendada?
- 3) Kas probleemi on võimalik mõnel muul viisil lahendada?
- 4) Kas ja milline derivatiivsete tõendite lubatavuse norm sobib Eesti õiguskorda?
- 5) Kuidas derivatiivsete tõendite lubatavus on lahendatud välisriikides?
- 6) Millised mõjud võivad derivatiivsete tõendite lubatavusega kaasneda?

Esmalt käsitletakse seega seda, milline on derivatiivsete tõendite lubatavust reguleeriva normi eesmärk. Nagu käesoleva töö teises osas kirjeldatud, on „mürgipuu vilja“ doktriinil kolm peamist eesmärki, milleks on inimeste põhiõiguste kaitsmine, politsei heidutamine seaduse rikkumisest, ja kohtusüsteemi terviklikkuse säilitamine. Selleks, et saavutada jätkusuutlik ja tasakaalustatud derivatiivsete tõendite väljaarvamise regulatsioon tuleb eesmärgiks seada kõikide ülalmainitud õigustuste saavutamine¹³⁹. Ameerika Ühendriikide praktikast „mürgipuu vilja“ doktriini kohaldamisel (mida käsitleti käesolevas töös alapeatükis 1.3.1) ilmnes, et reegel kaotab suuresti oma tasakaalu kui mõni eelnimetatud eesmärk on teistest märgatavalt erinev. Doktriini kohaldamise algusaastatel (*Nardone* ja *Silverthorne*'i lahendites) oli doktriini peamiseks eesmärgiks isikute konstitutsiooniliste põhiõiguste kaitsmine ning teised eesmärgid jäid tahaplaanile. Tulemuseks oli vähepaindlik doktriin, mida kohtud pidid erandite kaudu muutma selleks, et luua süsteem, mis suutis reageerida ning jõuda õiglase lahenduseni tagades seeläbi kohtute terviklikkuse.

Lähiminevikus on Ameerika Ühendriikides saanud doktriini kohaldava peamiseks eesmärgiks politseinike heidutamine rikkumiste toimepanemisest, mille mõju on see, et eelnevalt olulised eesmärgid on tahaplaanile jäänud. Selle tõttu on „mürgipuu vilja“ doktriin praegu Ameerika Ühendriikides väga nõrgalt formuleeritud ning ei kaitse paljude õigusteadlaste arvates enam inimeste konstitutsionaalseid õigusi piisaval määral¹⁴⁰. Puhtalt heidutusliku eesmärgi teenimise tagajärjel tuleb paratamatult kohaldada hea usu põhimõtet. Täielikult heidutavat eesmärki teeniv tõendite väljaarvamise reegel peab sisaldama hea usu põhimõtet kandvat rikkumist heastavat normi, kuna vastasel juhul ei saa reegel olla õiglaselt

¹³⁸ Justiitsministeeriumi normitehnika käsiraamat Viimati uuendatud: 10. aprill 2017. 1. peatükk.

¹³⁹ Marin, Y. lk. 324

¹⁴⁰ Re, R. M. The Due Process Exclusionary Rule, 127 Harv. L. Rev. 1885, lk. 1887-1966. Harvard, 2014. lk. 1894

heidutav – reegel jätkaks välja ka tõendid, mis on kogutud heas usus menetlusnorme rikkudes. Hea usu põhimõtte tekitab aga olukorra, kus ka raske rikkumisega kogutud tõend võidakse kogumisse jätta, kuna hea usu reegel ei arvesta põhiõiguste rikkumise kaitse eesmärgiga st, et reegli tagajärjel võivad kogumisse jääda väga raskete põhiõiguste rikkumiste tagajärjel saadud tõendid. Seega on oluline, et doktriini ülevõtmisel oleks silmas peetud ja saavutatud kõik doktriini eesmärgid. Normi formuleerimisel peab tagama seega, et oleks võimalik tagada kõiki esimeses peatükis arutatud „mürgipuu vilja“ doktriini eesmärgid. Normi formuleerimisel tuleb aga leida eesmärkide vahel tasakaal, mis ei põhjustaks mõne eesmärgi hääbumise. Vältida tasuks eelmainitud põhjustel seega heidutusliku eesmärgi liigset tähtsustamist.

Derivatiivsete tõendite regulatsiooni loomine ei ole ainuke muudatus, mis aitaks ülalpool seatud eesmärkide täitmiseni jõuda. Võimaliku kasuliku muudatusena pakub autor välja ka tõendite lubatavuse hindamise aja muutmist. Kriminaalmenetlusele oleks kasulik, kui tõendeid hinnataks enne otsuse tegemist ning ideaalis teise kohtuniku poolt nõ eelkohtumenetluses. Parima tulemuse tagaks, kui enne kohtumenetluse algust kontrollitakse eelneva faasina üle kõikide tõendite lubatavus ning alles seejärel antaks asi üle uurivale kohtunikule, kes saab siis seejärel ilma mõjutusteta ausalt lubatavate tõendite kogumit hinnata. See annaks kaitsjale parema võimaluse näidata, miks teatud tõend on lubamatu ning prokuratuuril oleks võimalik tõendite lubamatuse korral esitada täiendavaid, menetlust abistavaid tõendeid. Taoline süsteem aitaks kaasa menetluse aususele ning oleks abiks mõlema menetluspoole töös. Vastuargumentidena tuleb mainida menetluse aeglustumist. Vaheastmele kuluks täiendav aeg, mida keerulistemas menetlustes võib aegumistähtaegade tõttu olla keeruline leida. Lisaks tähendaks selline menetlus täiendavat kulu. Hoolimata nendest negatiivsetest aspektidest leiab autor, et sellise süsteemi rakendamine oleks kasulik tõendite lubatavuse süsteemi toimimisele tervikuna.

Ühe analüüsi osana tuleb küsida, kas Eesti praegusel hetkel kehtiv regulatsioon vajab muutmist. Autor on seisukohal, et kehtivat õiguskorda tuleks muuta, kuna Eesti õiguskorras peaks derivatiivsete tõendite osas valitsema õigusselgus. Praegusel hetkel ei ole derivatiivsete tõendite lubatavus regulatsiooni, mis annaks inimestele *expressis verbis* teada, millised on menetlusorganite õigused derivatiivsete tõendite kogumisel. Kuna otseselt ei eksisteeri mingit kindlat regulatsiooni siis on õigem küsimus, kas derivatiivsete tõendite lubatavust on vaja riiklikult reguleerida, kui eksisteerib EIK praktika, mis seab kriminaalmenetlusele teatud põhiõigustest tulenevad piirid. *Schenk*'i lahendi tõttu on riikidel riigisisiseses õiguses ka

tõendite lubatavuse süsteemide loomisel vabad käed, mistõttu ei saa väljaspool põhiõiguste rikkumisi EIK lahenditele tugineda. Seega ei ole võimalik jätta küsimus riiklikult reguleerimata ja loota pimesi EIK regulatsiooni ja praktika piisavusele probleemi lahendamiseks.

Selge riikliku derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsiooni puudumine loob olukorra, kus ühiskonnas valitseb neile lasuvate õiguste osas teadmatus. See aga ei võimalda isikutel enda õigusi piisaval viisil kaitsta. Täiendavalt nõrgestab derivatiivsete tõendite regulatsiooni puudumine olemasolevat tõendite lubatavuse regulatsiooni. Kuigi meil on kohtuniku diskretsiooni kasutatav süsteem, siis ei ole kohtunikul ikka kohustust keelata lubamatust tõendist tulenevate derivatiivsete tõendite kasutamist. Derivatiivsete tõendite reguleerimise olulisusest on kirjutatud ka käesoleva töö punktis 1.2. Seega on väga oluline, et derivatiivsete tõendite lubatavus oleks seaduses selgelt määratletud. Vastavalt KrMS §2 saab riik probleemi lahendada nii kohtupraktikaga kui regulatsiooniga. Kuna derivatiivsete tõendite üle käivad vaidlused on haruldased, siis on uue regulatsiooni loomine kõige kindlam viis, kuidas riik saab derivatiivsete tõendite lubatavuse osas õigussüsteemi õigusselgust tuua.

Järgnevalt tuleb hinnata, kas on alternatiive, mis samuti lahendavad püstitatud probleemid ning hinnata alternatiive derivatiivsete tõendite lubatavuse reguleerimisele. Justiitsministeeriumi info kohaselt tuleb siinkohal muuhulgas hinnata, kas mõne muu vahendiga on võimalik ülalnimetatud eesmärgid saavutada.

Isiku kaitsevahendite valik on jäetud EIK otsusega asjas Schenk v. Šveits liikmesriikide valida, mille tõttu on võimalik probleemi lahendusena kasutada erinevaid vahendeid. Lubamatust allikast tulenevate derivatiivsete tõendite lubamatuks tunnistamise asemel on alternatiivina erinevates õiguskordades välja pakutud kohaldada menetluslikku heastamist, kasutada distsiplineerivaid meetodeid reegleid rikkunud politseinike vastu¹⁴¹ või hüvitada isikule tekkinud kahju tsiviilkorras. Kõiki alternatiive tuleb analüüsida vastates küsimusele, kas nende abil on võimalik lahendada püstitatud probleeme ning kas alternatiivsed meetodid vastavad püstitatud eesmärkidele.

Esimese alternatiivina vaadeldakse rikkumiste menetluslikku heastamist. Menetlusliku heastamise all mõeldakse isiku menetlusega kahjustatud õiguste eest rahalise hüvitise maksmist, karistuse kergendamist või mõne kriminaalmenetluse menetlustoimingu kordamist, kui see eemaldab rikkumise ja on otstarbekas. EIK lubab heastamisena meetmena ka

---

¹⁴¹ Wilson, Jerry V. ja Alprin, Geoffrey M. Controlling Police Conduct: Alternatives to the Exclusionary Rule, 36 Law and Contemporary Problems lk. 488-499 Duke 1971

kriminaalmenetluse uuesti avamist, kui kerkivad uued asjaolud või kui on avastatud fundamentaalne puudus eelnevas menetluses¹⁴². Seda võib siiski teha ainult juhul, kui see on kohtualusele kasulik ning ei tee ta olukorda halvemaks¹⁴³. Eesti tõendite lubatavuse regulatsiooni eripärasid arvestades ei oleks menetlustoimingu kordamine otstarbekas. Tõendeid hinnatakse kohtuotsuse tegemisel, mille tõttu peaks heastamise korral korraldama terve menetluse uuesti, mis ei ole otstarbekas ei menetlusökoonoomia seisukohalt ega ei sobituks hästi ka kehtivasse regulatsiooni. Rahalise hüvitise maksmine ei oleks samuti kõiki eesmärke täitev. Menetluse jääks jätkuvalt alles isiku põhiõiguste rikkumised, mistõttu oleks jätkuvalt tõsiselt kahjustatud kohtute moraalne terviklikkus. Isikute põhiõiguste ära võtmist ei ole võimalik rahaliselt kinni maksta, mille tõttu on autor seisukohal, et rahaline hüvitamine ei oleks õigusriigile kohane kriminaalmenetluse läbiviimise viis. Karistuse kergendamine ei saavutaks samamoodi kõiki eelnevalt seatud eesmärke. Karistuse kergendamine tähendaks ikkagi seda, et riik kasutab isikute süüdimõistmisel seadusevastaseid meetodeid, mis nõrgestab kohtute legitiimsust ja omakorda vähendab Tom R. Taylori teooriate kohaselt isikute soovi kuuletuda ning alluda kehtivale õiguskorrale. Kõikide eelnevalt mainitud heastamise meetodite puhul puuduks ka regulatsioonil igasugune heidutuslik mõju. Politseinikud ei oleks motiveeritud hoolikamalt oma tööd tegema, kuna nad saavutaksid oma eesmärgi, milleks on süüdistatava süüdi mõistmine. Kokkuvõtvalt kahjustaks heastamine kohtu moraalset terviklikkust ja vähendaks isikute usku kohtu pädevusse, kuna kohtumenetluste kordamine ja uuesti avamine võib jätta üldsusele õiguskaitseorganitest ja kohtust ebapädeva ning nõrga mulje.

Teise alternatiivina on võimalik kasutada rikkumiste korral rikkuvate politseinike osas distsiplinaarkaristusi. Sisuliselt tähendaks see, et isiku õiguste rikkumiste avastamise korral mõistetakse nende eest politseinikule vastavalt tema rikkumise raskusele distsiplinaarkaristus. Selle alternatiiviga tekib mitu probleemi. Esiteks ei muutu sellest asjaolu, et isiku õigusi on rikutud. Tõend jääb kehtima ja seega on ka stiimul rikkumisi korda saata jätkuvalt olemas¹⁴⁴. Vastavalt praegu kehtivale PPVS regulatsioonile vastutab politseinike distsiplinaarkaristuste eest aga PPA ise, mille tõttu võib asutusel olla madal motivatsioon oma töötajaid karistada. Selleks, et seda regulatsiooni kohaldada peaks aga distsiplinaarkaristus tulema teiselt asutuselt tagamaks meetme efektiivsuse. Politseinikele distsiplinaarkaristuste määramine ei aita ka regulatsiooni loomisest suuremal määral saavutada seatud eesmärke, kuna ei kaitse otseselt

---

¹⁴² Protokoll nr. 7. *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, European Treaty Series 117. Strasbourg 1984 Art. 4 (2)

¹⁴³ Ibid Art. 4 (1)

¹⁴⁴ Ginter jt. lk. 109

isikute põhiõigusi vaid kaitseb isikuid kaudselt läbi politseinike heidutamise. Politseinikele distsiplinaarkaristuste määramine ei taga seega seatud eesmärkide täitmist sellisel tasemel. Autor on seisukohal, et politseinike karistamine ei oleks seega otstarbekam kui derivatiivsete tõendite väljaarvamine.

Kolmanda alternatiivina tuleb käsitleda tekkinud kahju tsiviilkorras hüvitamist. Sellise meetodiga seatakse riigis paika protseduur, mille kaudu isik saab õiguste rikkumise eest nõuda rahalist hüvitist. Erinevus esimese alternatiiviga on see, et läbitakse eraldi menetlus, kus isik saab esitada oma argumendid ja rahalise nõude riigi vastu. Isik saab seega õigustada enda nõuet ja selle suurust. Probleemiks on aga jätkuvalt see, et isiku põhiõigused on kahjustatud. Nagu esimese alternatiivi puhul nii on ka selle vahendi puhul puuduseks see, et raha ei eemalda eelnevalt toime pandud põhiõiguste rikkumisi ning samuti ei aita heidutada politseid isiku õigusi rikkumast. Praegusel hetkel ei ole Eestis ka paigas sellist regulatsiooni, mis lubaks lihtsustatult isikul riigil lihtsalt ja väheste kuludega riigilt rikkumiste hüvitamist. Kuna taolise süsteemi loomine oleks ebapraktiline, kohtutele koormav ning ei tagaks ka piisavalt regulatsioonile seatud eesmärke (vähemalt mitte sellisel määral nagu seda tagaks toimiv derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsioon), siis ei ole taolise regulatsiooni paika seadmine Eesti Vabariigis otstarbekas.

Alternatiividena tuleb vaadelda ka mitteregulatiivseid lahendusi. Vastavalt justiitsministeeriumi väljatöötamiskavatsuse vormile¹⁴⁵ peaks alternatiividena kaaluma, kas probleemi on võimalik lahendada avalikkuse teavitamise, rahastuse suurendamise, senise regulatsiooni parema rakendamise või senise olukorra säilitamisega. Kuna praegune derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsioon sisuliselt puudub, siis ei ole kindlasti võimalik probleemi lahendada avalikkuse teavitamisega. Ka kohtu rahastuse suurendamine praegusel hetkel probleemi ei lahendaks, kuna tõendite lubatavuse hindamine ei sõltu kohtute rahastusest mingil määral.

Ainsa tõsiseltvõetava mitteregulatiivse lahendusena tuleks analüüsida, kas senise tõendite lubatavuse regulatsiooni abil on võimalik kerkinud probleeme lahendada regulatsiooni parema rakendamisega. Enamik probleeme, millele eelmises peatükis tähelepanu juhiti ei ole lahendatavad regulatsiooni parema rakendamisega. Esiteks jääb paremal rakendamisel ikkagi puudu regulatsiooni heidutuslikust mõjust, mis on täielikult sõltuvuses kohtuniku diskretsioonist. Praeguses süsteemis jääb aga tõendi lubamatuks tunnistamise tagajärg menetlusasutustest ja menetlejatest kaugele ja ei innusta tõendite

---

¹⁴⁵ Väljatöötamiskavatsuse vorm, kättesaadav veebis aadressil: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/vtk_vorm_1.04.2016.rtf 03.04.2018

kogumisel võimalike rikkumiste osas hoolikam olema. Teiseks võivad ikka kahjustatud olla isikute põhiõigused, kuna seaduses pole otseselt sätestatud, millised õigused isikutel derivatiivsete tõendite osas on. Niikaua kui puudub ka sellekohane praktika, siis võivad isikud valida oma tegelike õiguste valesti hindamise tõttu ka vale kaitsetaktika. Kuni säilib kohtuniku diskretsioon selliselt, et tõendeid hinnatakse sõltuvalt kuriteo tõsidusest, siis ei ole võimalik isiku õigusi ka regulatsiooni parema rakendamisega lahendada. Lahenduseks oleks uue ning kindla regulatsiooni loomine, mis sätestab selgesõnaliselt, kuidas kohus derivatiivsete tõendite lubatavuse hindamisel käitub. Siinkohal on oluline märkida, et abiks oleks ka regulatsioonist, kus on sätestatud, et tõendi lubamatus ei laiene derivatiivsetele tõenditele, kuna ka sellisel juhul suureneb isikute õiguskindlus ning süüdistatavatel on võimalik endale olukorrast tulenevalt õige kaitsetaktika valida. Kokkuvõttes leiab autor, et kõnealused probleemid tuleb lahendada regulatiivselt.

Järgmine analüüsi punkt on, kas derivatiivsete tõendite regulatsioon sobib Eesti õiguskorda. Kui järeldus on, et sobib, siis milline peaks see regulatsioon, et see sobiks kõige paremini Eesti õiguskorraga. Eesti õiguskorda sobivuse puhul tuleb analüüsida, kas uue regulatsiooni loomine võiks kuidagi kehtivate seadustega vastuollu sattuda.

Autori hinnangul ei satuks uue regulatsiooni loomine suurel määral kehtiva õiguskorraga vastuolusse. Uus regulatsioon piiraks kohtu KrMS § 61 tulenevat diskretsiooniõigust derivatiivsete tõendite lubatavuse hindamisel. Oma olemuselt oleks piirangu näol tegu sarnase sättega KrMS § 126¹ lõikega 4, mis samuti piirab kohtunike diskretsiooni jälitustoimingute rikkumiste tagajärjel jälitustoimingute lubatavuse hindamisel. Kriminaalmenetluse seadustikust ei ilmne, et taoline kohtuliku diskretsiooni piiramine oleks kuidagi kehtivate sätetega tõsiselt vastuolus.

Tuleb hinnata ka, milline derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsioon oleks Eesti õiguskorda kõige sobivam. Eeskätt peaks uus regulatsiooni loomisel lähtuma sellest, kuidas on võimalik olla tõendite lubamatuks tunnistamisel võimalikult paindlik säilitades samas isikute põhiõiguste piisava kaitse. Siinkohal on hea vaadelda punktis 1.3 välja toodud teiste riikide praktikat, et vältida vigu, mis varasemalt on teiste riikide poolt juba tehtud. Selliste vigadena saab välja tuua näiteks Horvaatia regulatsiooni, kus õigusteadlased kritiseerivad reegli erandite puudumist. Eesti regulatsioonis peaks olema sätestatud erandid derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsioonile, mis muudaksid reegli paindlikumaks ja võimaldaksid teatud olukordades vältida siiski reegli kohaldumist. Vältida tuleks ka olukorda, kus derivatiivseid tõendeid arvatakse välja väga vähestel ja spetsiifilistel juhtumitel, kuna regulatsioon kaotab sellisel juhul suure osa oma mõjust.

Uus derivatiivsete tõendite väljaarvamise regulatsioon sobiks kõige paremini kehtivasse õiguskorda, kui see oleks sätestatud kohtuliku diskretsiooni kitsa piiranguna, mis ei välista täielikult kohtulikku diskretsiooni. Iisraeli õigusteadlane Y. Merin leiab, et kitsamalt sätestatud diskretsiooniline tõendite väljaarvamise reegel on parem kui järgalt sõnastatud tõendite väljaarvamise reegel, kuna see võimaldab diskretsiooni teel vältida osasid tõendite väljaarvamise negatiivseid tagajärgi¹⁴⁶. Autor nõustub selle seisukohaga ja leiab, et reegel peaks olema väga kitsalt diskretsiooniline, mis võimaldab regulatsioonil säilitada piisava paindlikkuse, kuid loob samas isiku õigusi piisavalt kaitsva piirangu. Siiski ei tohiks diskretsioon olla selline, mis võimaldab kaaluda menetlusliku rikkumise raskust toimepandud ning menetletava kuriteo raskusega, kuna selline regulatsioon päädib lõppkokkuvõttes reegli nõrgenemisega ja jätab õiglase kriminaalmenetluse tahaplaanile¹⁴⁷. Samuti ei tohiks regulatsioon kaaluda tõendi mõju kriminaalmenetlusele, kuna selle arvestamine võiks raskemate kuritegude puhul samuti päädida tõendi lubatavusega. Kaaluda tuleks isiku õiguste rikkumise määra, kriminaalmenetluse ausust ja uurimisasutuste süüd rikkumises¹⁴⁸. Uurimisasutuste süü kaalutlemisel on aga negatiivseid külgi. Süü võib samas ka tingida olukorra, kus õiguskorda tekib hea usu erand, mis tingib süsteemi hea usu erandi tekke. Nagu varasemalt leitud läheb hea usu erand vastuollu põhiõiguste kaitse eesmärgiga. Autor ei nõustu seega M. Yuvali seisukohtadega ning on seisukohal, et kui uue regulatsiooni loomisel tahame säilitada peamise eesmärgina isikute põhiõiguste kaitse ei tohi loodav regulatsioon arvestada tõendite väljaarvamisel uurimisasutuste süüd. Eestis loodav derivatiivsete tõendite väljaarvamise regulatsioon peaks seega peamiselt hindama menetluse üldist ausust ja isiku põhiõiguste rikkumise määra.

Reegli erandite sätestamisel tuleks kasutusele võtta Ameerika Ühendriikides pikaajase praktika tagajärjel väljatöötatud erandid. Reegli kohaldamist võiks seega piirata juhtudel, kui tõend on saadud rikkumisest sõltumatust allikast, uurimisasutused oleks avastanud tõendi ka ilma rikkumiseta ning kui side rikkumise ja tõendi saamise vahel on hägunenud. Nende erandite olemasolu võimaldab kohtutel arendada enda praktikad derivatiivsete tõendite väljaarvamisel andes regulatsioonile piisava paindlikkuse, kuid samas loob erandi tavalisele tõendite väljaarvamise regulatsioonile keelates selgesõnaliselt tavalistest lubamatutest tõenditest tulenevate derivatiivsete tõendite kasutamist. Vältida tuleks Ameerika Ühendriikides *Leoni* lahendiga loodud hea usu erandit. Hea usu erand võimaldab kohtul jätta tõendite kogumisse tõendid, mis on ka seaduse raske rikkumise abil saadud. Hea usu erand ei

---

¹⁴⁶ Marin, Y. lk. 277

¹⁴⁷ Maffei ja Sonenshein lk. 24

¹⁴⁸ Marin, Y. lk. 325

erista raskeid ja kergeid põhiõiguste rikkumisi, mille tagajärjel võib kohus hea usu põhimõttele lubatavaks tunnistada põhiõiguste raske rikkumisega saadud tõendi. Reegli heidutav efekt tuleneks juba puhtalt konkreetse derivatiivsete tõendite väljaarvamise regulatsiooni olemasolust. Uurimisasutused oleks sunnitud konkreetsete reeglite korral tõendite kogumisse väga tõsiselt suhtuma ning asutusesiseselt üritataks minimaliseerida tõendite lubamatuks tunnistamist. Kõrvalefektina on võimalik, et karmistuksid ka, et karmistuksid politseinikele tõendite kogumise regulatsiooni rikkumise tagajärjel kohaldatavad distsiplinaarkaristused.

Uus Eesti derivatiivsete tõendite regulatsioon sobituks oma olemuselt hästi KrMS § 64 alla, mis sätestab tõendite kogumise üldtingimused. § 64 alla sobiks säte sellepärast, et seda saaks pidada sellisel juhul üheks tõendite kogumise korra üldiseks nõudeks. Ka teistes „mürgipuu vilja“ doktriini kohaldatavates õiguskordades on doktriin sätestatud üldise tõendite kogumise regulatsiooni juures. Seega peaks § 64 olema uue lõike jaoks kõige sobivam koht.

Järgnevalt tuleb Justiitsministeeriumi väljatöötamiskavatsuse skeemi kohaselt hinnata, milline on sarnane regulatsioon teistes õiguskordades ja kas välisriikide regulatsioon on oma eesmärgi täitnud. Euroopa riikides on palju õiguskordi, kus derivatiivsete tõendite regulatsioon on seaduses selgesõnaliselt sätestatud. Eeldades, et me tahame kehtestada absoluutset derivatiivsete tõendite väljaarvamise regulatsiooni, siis peaks eeskujuks võtma Horvaatia ja Sloveenia. Nendes riikides on kehtestatud selge ja lai derivatiivsete tõendite väljaarvamise regulatsioon. Autor on õiguskordade kohta uurides leidnud, et üldjuhul on riigi õigusteadlased regulatsiooni toimimisega rahul. Horvaatia puhul heidetakse regulatsioonile ette vähest paindlikkust, kuna puuduvad tõendite väljaarvamise erandid. Sloveenia õiguskorras on „mürgipuu vilja“ doktriin juba sees olnud aga aastast 1994¹⁴⁹. Regulatsioon on küll põgusalt sõnastatud, kuid

Viimasena tuleb skeemi kohaselt teostada regulatsiooni mõjude analüüs. Mõjude hindamise meetodika on sätestatud HÕNTE § 46 lõikes 1. Vastavalt sellele sättele tuleb mõjude analüüsis arvestada uue sätte sotsiaalset ja demograafilist mõju, mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele, mõju majandusele, mõju elu- ja looduskeskkonnale, mõju regionaalarengule, mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuste korraldusele ning igasugust muud otsest või kaudset mõju. On selge, et derivatiivsete tõendite väljaarvamise regulatsioonil ei saa olla olulist mõju majanduse, elu- ja looduskeskkonna, regionaalarengu ja

---

¹⁴⁹ Šugman, K.; Jager, M.; Peršak, N.; Filipčić, K. Criminal Justice Systems in Europe and North America – Slovenia. The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations. Helsinki, 2004. lk. 38

sotsiaalses valdkonnas. Vaadelda tuleks seega võimalikke olulisi mõjusid riigi julgeolekule ja riigiasutuste korraldusele.

Peamine mõju julgeolekule oleks see, et on võimalik, et mõned isikud, kes muidu oleks kuritegudes süüdi mõistetud mõistetakse tõendite lubamatuks tunnistamise tõttu õigeks. Seda ei saa aga autori arvates pidada oluliseks mõjuks. Esiteks ei ole derivatiivsete tõendite lubatavusega seoses eriti palju praktikat, mis viitab sellele, et taolisi juhtumeid, kus derivatiivsed tõendid tuleks lubamatuks tunnistada ei ole palju. Teiseks on tõendite lubatavuse eelduseks politseinikepoolne tõendite kogumise regulatsiooni rikkumine, mille minimaliseerimine peaks olema riigi eesmärk ning tõendite kogumist väljaarvamine peaks olema meetod kuidas seda tagada ning innustada uurimisasutusi arenema. Kuna tõenäoliselt on selliseid juhtumeid päris vähe, siis on regulatsiooni paika seadmine proportsionaalne. Isikute põhiõiguste kaitse ning uurimisasutuste heidutamine rikkumiste toimepanemisest on piisavalt olulised, et regulatsiooni mõju julgeolekule proportsionaalne oleks. Autor on seega seisukohal, et regulatsiooni mõju julgeolekule ei peaks olema liialt suur.

Lühidalt peaks vaatlema ka regulatsiooni mõju riigiasutuste korraldustele. Regulatsiooni rakendamine kohtus ei tohiks olla kohtutele liialt koormav. Sisuliselt ei muutu otsuste kirjutamisel muud, kui see, et teatud tõendite puhul on kohtunike diskretsiooni vähendatud. Autor on seega seisukohal, et regulatsioonil pole ka olulist mõju riigiasutuste korraldusele. Regulatsiooni loomisel peaks siiski tõsiselt mõtlema selle peale, kas kohtunik, kes otsust kirjutab peaks ka tõendite hindamise protsessis osalema. Nagu varasemalt kirjutatud, siis juba tõendite nägemine mõjutab tõsiselt kohtuniku siseveendumust. Kuigi käesolevas magistritöös ei käsitleta Eesti õigusüsteemis kehtivat tõendite hindamise süsteemi peab autor siiski vajalikuks väljendada oma seisukohta kehtivast õiguskorrast. Tõendite hindamine peaks toimuma lahendi tegemisega eraldi protsessina. Autor on seisukohal, et hea lahendus oleks eraldi eelmenetluse korraldamine, kus hinnatakse tõendite lubatavust. Menetlus peaks olema lahendi tegemisest eraldatud ja seda peaks läbi viima kohtukoosseis, mis ei ole seotud lõpliku otsuse tegemisega seotud. Sellisel viisil on lahendit tegeva kohtuniku siseveendumus tekkinud nõ "rikutud" tõendeid arvestamata. Samuti aitaks see muuta kohtumenetlust efektiivsemaks. Uurimisasutused ei oleks motiveeritud esitama tõendeid, mis võivad olla lubamatud või otsuse tegemisel tähtsusetud, kartuses, et osad tõendid tunnistatakse lubamatuks vähendades kohtu koormust tõendite hindamisel. Sellise menetluse rakendamisel võiks uurimisasutusel olla ka võimalus koguda täiendavaid tõendeid juhtudel, kus teatud tõendid tunnistatakse lubamatuks, mis omakorda muudaks prokuratuuri töö

süsteemilisemaks ja efektiivsemaks. Kohtueelse tõendite hindamise menetluse kohaldamine tuleks autori arvates kasuks kõikidele kriminaalmenetluse osapooltele.

Siiani on autor analüüsis jõudnud järeldusele, et derivatiivsete tõendite regulatsiooni puudumine on probleem, mis vajab Eesti õiguskorras lahendust. Analüüsi jooksul on tuvastatud, et praegu kehtiv regulatsioon vajab muutust. Muutust saab aga korda saata vaid regulatiivseid meetodeid kasutades ning alternatiivsed lahendused ei lahenda probleeme selliselt, et täidetud oleks kõik analüüsi algusosas seatud eesmärgid. Lisaks ei oleks derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsioonil ühtegi liialt negatiivset mõju, mille tõttu regulatsiooni looma ei peaks. Olles tuvastanud, milline norm Eesti õiguskorda sobiks pakub autor välja, et Eesti õiguskorda sobiv norm võiks olla sõnastatud järgnevalt:

„§ 64. Tõendite kogumise üldtingimused

[...]

(1¹) Kriminaalmenetluse asjaolude tõendamiseks on keelatud kasutada lubamatuks tunnistatud tõenditest saadud tulemi põhjal kogutud tõendeid ehk derivatiivseid tõendeid. Derivatiivseid tõendeid on lubatud kasutada juhul, kui põhjuslik seos algse tõendi lubamatuse tinginud rikkumise ja derivatiivse tõendi vahel on hajunud, kui derivatiivse tõendi avastamine oleks paratamatu või kui derivatiivne tõend on saadud sõltumatust allikast.“

Loodud säte vastab igati HÕNTE 2. peatüki 2. jao 1. jaotises sätestatud keele- ja stiilinõuetele. Väljapakutud seadusnormis on selged ja ühetähenduslikud terminid. Autor leiab, et õiguslikus keeles võiks kasutusele võtta termini „derivatiivsed tõendid“, mis aitab kokkuvõtlikult kirjeldada sättega keelatud tõendite iseloomu. Lühema termini kasutamine võimaldab samuti erandite sätestamise ühe lausega. Vastavalt HÕNTE § 18 lõige 1 punkt 4 peaks seaduse tekstis määratlema terminid, mis ei ole eesti keeles üldlevinud. Selle tõttu peab autor vajalikuks „derivatiivsete tõendite“ terminit seletada seaduse sätte sees. Vastavalt HÕNTE § 19 lõikele 1 tuleb seadustes vältida sulgude kasutamist, mille tõttu leiab autor, et derivatiivsete tõendite termin tuleks avada sulu asemel eraldi loodavas sättes.

Regulatsioonist saaks suurimat kasu ainult juhul, kui ka algsete tõendite lubatavuse regulatsiooni muudetakse konkreetsemaks. Konkreetsem tõendite väljaarvamise regulatsioon aitaks sätestada juhud, mil tõendid üldse lubamatuks tunnistatakse ning seeläbi vältida ka derivatiivsete tõendite lubamatuks tunnistamist nt juhtudel, kus on toime pandud mõni väiksem formaalsete nõudmiste rikkumine. Eesti õiguskord peaks võtma eeskujuna teistest Euroopa riikidest, kes on tõendite lubatavuse süsteemid oma õiguskorras konkreetset

sõnastanud sätestades normides. Näideteks sellistest õiguskordadest oleks näiteks ülalviidatud Horvaatia ja Sloveenia õiguskorrad. Konkreetne algsete tõendite hindamise süsteem peaks täpsemalt ja *expressis verbis* sätestama asjaolud, kus tõendid lubamatuks tunnistatakse.

Ülaloleva analüüsi põhjal võiks öelda, et derivatiivsete tõendite regulatsioonil võiks olla koht Eesti õiguskorras. „Mürgipuu vilja“ doktriini kohaldamine on seega ainult riigi õiguspoliitilise otsuse taga.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö peamiseks eesmärgiks seadis autor Eesti õiguskorda sobiva derivatiivsete tõendite kasutamist reguleeriva normi loomise. Peamise eesmärgi täitmiseks oli vaja läbi viia kolm tegevust. Esiteks oli vaja kirjeldada „mürgipuu vilja“ doktriini põhilisi omadusi, vaadeldes ka doktriini poolt- ja vastuargumente. Teiseks tuli koostada ülevaade lubamatutest tõenditest saadud info põhjal kogutud tõendite lubatavuse hindamise praktikast ja erinevate riikide kriminaalõiguslikest regulatsioonidest. Kolmandaks oli vaja uurida, kuidas lubamatute tõendite kasutamine Eesti õiguskorras reguleeritud on ja kuidas derivatiivsete tõendite reguleerimine kehtivasse õiguskorda sobitub.

Esimese tegevusena vaatles autor „mürgipuu vilja“ doktriini üldiseid omadusi. „Mürgipuu vilja“ doktriin on õiguslik metafoor, mida kasutatakse viitamaks tõenditele, mis on saadud tuginedes teistele lubamatutele tõenditele ja nendest saadud infole. „Mürgipuu vilja“ doktriini kohaselt loetakse tõendid, mis on saadud menetlusnormide rikkumise tõttu lubamatuks tunnistatud, samuti lubamatuks. Doktriin tugineb faktide ja tõendite teooriale, mille kohaselt ei muutu õigusorganitele teatavaks saanud faktid automaatselt nende tuvastamisel puutumatuks. Teooria kohaselt ei ole faktidel automaatselt jõudu mõjutada kriminaalmenetluse kulgu ning kohus peab otsuse tegemisel kasutama ainult neid asjaolusid ja fakte, mis on saadud õiguspäraselt või mõnede riikide puhul süüdistatava õigusi proportsionaalselt rikkudes. „mürgipuu vilja“ doktriini näol on seega tegemist tõendite väljaarvamise reeglit täiendava reeglga, mille kohaselt keelatakse isiku õiguseid rikkuval viisil saadud derivatiivsete tõendite kasutamine.

Esimese tegevuse raames tuli vaadelda ka „mürgipuu vilja“ doktriini positiivseid ja negatiivseid külgi ning kaalutlust, mis tuleb läbi viia otsustades, kas doktriini kohaldada. „Mürgipuu vilja“ doktriini kohaldamisel on tavaliselt kolm peamist õigustust. Esiteks heidutab doktriin politseiametnike ebaseaduslike menetlustoiminguid tegemast ning isikute õigusi rikkumast, kuna politseiametnikud on väiksema tõenäosusega nõus koguma tõendeid menetlusreegleid rikkudes, teades, et tõendid võidakse lubamatuks tunnistada. Selle osas täiustab „mürgipuu vilja“ doktriin tavalist tõendite väljaarvamise reeglit, kuna tagab, et uurimisasutused ei saa algse tõendi lubamatuks tunnistamisel rikkumisest derivatiivsete tõendite kaudu mingit kasu. Teiseks loob reegel süüdistatavale kaitsemehhanismi, mis kaitseb teda juhul, kui menetluse käigus on ta õigusi siiski rikutud. Isiku vastu rikkumisega kogutud tõendeid ei saa isiku vastu kriminaalmenetluses kasutada ning seega ei tulene isiku põhiõiguste rikkumisest isikule karmimat kriminaalõiguslikku tagajärge. Kolmandaks kaitseb

doktriin kohtusüsteemi ja kohtute moraalset terviklikkust. Ühiskonna huvides on see, et politsei tegevusel oleks piirid. Kui kohus tolereerib piiride ületamise kaudu saadud tõendeid, siis kiidab kohus ühiskonna silmis uurimisasutustepoolse rikkumise heaks. Kui ühiskondliku korra hoidjad rikuvad ühiskonnas kõigi hüvanguks kehtestatud seadusi, siis väheneb ka ühiskonnal tervikuna isu seadusi järgida. Õiguskaitseasutused kaotavad isikute silmis oma usaldusvääruse ning menetlusega mitte seotud isikutel tekib tunne, et õiguskaitseasutused ei kasuta endale rahva poolt antud õigusi õiglaselt. Selle tagajärjel väheneb kohtuvõimu legitiimsus inimeste silmis, mis omakorda vastavalt Tom R. Tyleri teooriatele põhjustab olukorra, kus inimesed ei ole enam sellisel määral valmis seadustele kuuletuma.

Kõige positiivse juures on doktriinil aga ka negatiivne külge. Peamiseks tagajärjeks doktriini kohaldamisel on kurjategijate vabadusse jäämine ning karistamata jätmine. Seega ongi tõendite väljaarvamisel vaja saavutada keeruline tasakaal. Ühest küljest tuleb seaduse rikkujaid karistada, et kaitsta ühiskonda ja isikuid. Teisest küljest on riigil kohustus austada inimeste põhiõiguseid ning säilitada kohtuvõimu hea maine, mida on võimalik saavutada vältides rikkumiste abil saadud tõenditele tuginemist.

Teisena koostas autor ülevaate „mürgipuu vilja“ doktriini kohaldamisest maailma erinevates õiguskordades. Esimesena vaatles autor Ameerika Ühendriikide õiguskorda, kus doktriini esimesena rakendati. Autor jõudis järeldusele, et doktriini loomisel oli Ameerika Ühendriikides doktriini peamine eesmärk inimeste konstitutsionaalsete õiguste kaitse ja kohtute terviklikkuse säilitamine. Ajapikku aga eesmärk muutus ning kaasaegne tõendite väljaarvamise süsteem teenib Ameerika Ühendriikides nüüd vaid rangelt heidutuslikku eesmärki. Täiendavalt on piiratud ajapikku doktriini kohaldamisala. Doktriini on võimalik tänapäeval kasutada ainult konstitutsiooniliste rikkumiste korral. Seega on modernne „mürgipuu vilja“ doktriin Ameerika Ühendriikides tunduvalt nõrgem ja kitsam kui see oli loomise hetkel.

Seejärel vaatles autor erinevate Euroopa riikide praktikat. Autor leidis, et ka Euroopas on riike, kus derivatiivseid tõendeid reguleeritakse. Analüüsi jaoks jagas autor Euroopa riikide tõendite väljaarvamise reeglid kolme suurde rühma – absoluutsed tõendite väljaarvamise reeglid, mis lubavad automaatselt välja arvata kõik tõendid, mis on saadud lubamatute tõendite alusel, keelavad reeglid, mis ei luba mingil juhul tõendeid kogumist välja arvata ning reeglid, mis põhinevad kohtulikul diskretsioonil. Euroopas on enim levinud süsteemid, mis põhinevad kohtu diskretsioonil, kuid lähiajal on mitmed riigid hakanud kohaldama ka Ameerika Ühendriikidele sarnast absoluutset derivatiivsete tõendite väljaarvamise

regulatsiooni. Autor järeldas sellest, et ka Mandri-Euroopa õigussüsteemidesse on hakatud tutvustama Ameerikalikku derivatiivete tõendite lubatavuse regulatsiooni.

Järgnevalt analüüsis autor Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat. Analüüsi käigus toodi välja EIK tõendite lubatavuse hindamise skeem. Esmalt tuleb tõendite lubatavuse hindamisel vaadelda, kas tõend on saadud piinamise kaudu. Juhul kui isikut on kohtu hinnangul piinatud, siis on tõend koheselt automaatselt lubamatu. Kui isikut pole piinatud, kuid on rikutud temale artiklist 3 tulenevaid õigusi muul viisil, siis tuleb kaaluda, kas rikkumine on terve menetluse ebaausaks muutnud. Artikli 3 põhjal tõendeid välja arvates tuleb välja arvata ka rikkumisest tulenevad derivatiivsed tõendid. Kui nenditakse, et artikli 3 rikkumist pole esinenud tuleb analüüsida, kas on rikutud isiku õigust ausale kohtupidamisele. Ausa kohtupidamise puhul pole EIK sätestanud kindlat „mürgipuu vilja“ doktriini, kuid aus kohtumenetlus seab eelduse, et tõendite lubatavuseks peavad tõendeid ümbritsevad asjaolud ei muuda menetlust ebaausaks. See tähendab, et teatud ulatuses tunnistab EIK „mürgipuu vilja“ doktriini. Kuigi Eesti peab lähtuma EIK otsustest, olles ise konventsiooni liige, ei tähenda see, et doktriini tuleks automaatselt ka Eesti õiguskorras kohaldada. Vastavalt EIK lahendile asjas Schenk v. Šveits jätab EIK tõendite lubatavuse liikmesriikide reguleerida. Seega on igal liikmesriigil võimalik otsustada, kuidas ta tõendite lubatavust hindab.

Kolmanda tegevusena vaatles autor kehtivat Eesti tõendite lubatavuse regulatsiooni, et kindlaks teha, kas Eesti õiguskord reguleerib ka derivatiivsete tõendite lubatavust. Eesti KrMS § 64 sätestab tõendite kogumise korra üldtingimuse. Tõendite kogumiseks on seega sätestatud kindlad reeglid. Eesti õiguskorras pole aga selgesõnalist normi, mis reguleeriks derivatiivsete tõendite lubatavust. Puudub ka kohtute praktika derivatiivsete tõendite väljaarvamisel. Kohtutel pole derivatiivsete tõendite teema töö kirjutamise seisuga veel kõne alla tulnud. Eesti kriminaalmenetluse allikateks on aga lisaks seadusele ja kohtupraktikale ka doktriin, mis jätab ukse lahti „mürgipuu vilja“ doktriini kohaldamiseks tulevikus. Seega kinnitas autor tööga enda algselt seatud hüpoteesi, milleks oli, et Eesti kehtivas õiguskorras „mürgipuu vilja“ doktriini ei rakendata.

Kuna derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsiooni Eesti õigussüsteemis ei ole, siis pidi autor uue regulatsiooni välja pakkumiseks analüüsima ka regulatsiooni puudumisest tulenevaid probleeme. Regulatsiooni puudumisest tulenevaid probleeme tekib aga mitmeid. Esiteks nõrgestab derivatiivsete tõendite regulatsiooni puudumine kehtivat tõendite väljaarvamise regulatsiooni, kuna isiku võib sõltumata algse tõendi lubatavusest ikkagi derivatiivsete tõendite alusel süüdi mõista. Seega ei saa isik garanteeritult tõendite väljaarvamise regulatsiooni kaitset. Kogumisse jäävad tõendid, mis on saadud isiku

põhiõigusi rikkudes, mis kahjustab lisaks isiku õigustele ka kohtusüsteemi moraalselt terviklikkust. Reguleerimise puudumise tagajärjel kannatab ka õiguskindlus. Isikud ei ole selge seaduse puudumise tõttu teadlikud, millised õigused neil tegelikkuses derivatiivsete tõendite lubatavusega seoses on. Seega ei pruugi isikud osata valida endale kõige sobivamat kaitsetaktikat.

Töö viimases osas analüüsis autor HÕNTE skeemi kaudu, kas derivatiivsete tõendite lubatavuse reguleerimine oleks sobilik Eesti õiguskorda ja pakkus välja võimaliku õiguskorda sobiva õiguskorralduse. Autor oli seisukohal, et eelkõige peaks derivatiivsete tõendite reguleerimine täitma põhiõiguste kaitse ja kohtu moraalse terviklikkuse säilitamise eesmärki. Analüüsi tulemusena tuvastas autor, et sisuliselt ei ole mingeid selgeid takistusi derivatiivsete tõendite reguleerimise selgesõnaliseks rakendamiseks Eesti kriminaalmenetlusseadustikus. Rakendamine on ainult riigi õiguspoliitilise otsustuse taga. Analüüsi lõpposas pakkus autor välja ka endapoolt sõnastatud potentsiaalse normi, mis võiks derivatiivsete tõendite lubatavust Eesti õiguskorras reguleerida. Norm võiks koha võtta kriminaalmenetluse seadustiku § 64 ning olla sõnastatud järgnevalt:

„§ 64. Tõendite kogumise üldtingimused

[...]

(1¹) Kriminaalmenetluse asjaolude tõendamiseks on keelatud kasutada lubamatuks tunnistatud tõenditest saadud tulemi põhjal kogutud tõendeid ehk derivatiivseid tõendeid. Derivatiivseid tõendeid on lubatud kasutada juhul, kui põhjuslik seos algse tõendi lubatavuse tingitud rikkumise ja derivatiivse tõendi vahel on hajunud, kui derivatiivse tõendi avastamine oleks paratamatu või kui derivatiivne tõend on saadud sõltumatust allikast.“

Kokkuvõttes jõudis autor seega järeldusele, et kuigi praegusel hetkel ei ole derivatiivsete tõendite lubatavust Eesti õiguskorras reguleeritud ning ka kohus pole üles näidanud soovi praktikaga teemat reguleerida, oleks selgesõnaline reguleerimine siiski õiguskorrale kasulik. Autor on seisukohal, et derivatiivsete tõendite reguleerimisel on Eesti menetlusõiguses koht ning tõendamissüsteemi reformimisel ei tohiks seda teemat tähelepanuta jätta, kuna derivatiivsete tõendite lubatavuse reguleerimine aitaks Eesti kriminaalmenetlust muuta õiglasemaks ning õigusriigile kohasemaks.

Käesoleva töö tulemusena tõi autor välja põhjused, miks on vaja derivatiivsete tõendite lubatavust õiguskorras reguleerida. Autor koostas ulatusliku ülevaate derivatiivsete tõendite reguleerimise praktikast ja süsteemidest teistes õiguskordades, mida pole varasemalt

Eesti õiguskirjanduses tehtud. Töö juhtis ka tähelepanu probleemidele, mis võivad tekkida derivatiivsete tõendite lubatavuse regulatsiooni puudumisel ning pakkus välja võimaluse probleemide lahendamiseks.

Autor loodab, et töö tulemusena pööratakse tulevikus tõendamissüsteemi reformimisel ka derivatiivsete tõendite lubatavusele tähelepanu. Autor loodab ka, et töö toonitab derivatiivsete tõendite reguleerimise tähtsust ning innustab õigusteadlasi teemat Eesti õiguskorra kontekstis rohkem uurima. Eelkõige loodab autor, et käesoleva töö tagajärjel elavneb õigusteadlaste seas diskussioon derivatiivsetest tõenditest ning õigusteadlased hakkavad arutlema kehtiva regulatsiooni probleemide ja võimalike lahenduste üle. Diskussiooni tekkimine ning õiguspoliitilise soovi teke derivatiivsete tõendite lubatavust reguleerida on hädavajalikud käesolevas töös välja toodud probleemide lahendamiseks.

SUMMARY

THE ADMISSIBILITY OF DERIVATIVE EVIDENCE AND THE “FRUIT OF THE POISONOUS TREE” DOCTRINE IN ESTONIAN CRIMINAL PROCEEDINGS

An important part in all criminal proceedings is the identifications of facts in the case. It is one of the essential goals of every criminal investigation. Facts are identified through evidence because that is the only way we can, with some degree of certainty, determine the occurrence and circumstances of past events. The process of collecting evidence can, however, be quite invasive for the subject and can limit the subjects' fundamental rights to a great degree. For example searches limit the subjects' rights of privacy and wire-tapping limits the individuals' rights to confidentiality of messages and self-realisation.

For that reason there are rules in place that regulate when and how the state can intervene in peoples' private lives. Most states, including Estonia, deem as impermissible and exclude evidence which has been obtained through a breach of the fundamental rights. Some states even go a step further and exclude evidence which has been obtained as a direct result of information derived from impermissible evidence. Such exclusion of derivative evidence is referred to as the “fruit of the poisonous tree” doctrine.

The main aim of this master's thesis is to propose a legal provision for the Estonian Code of Criminal Procedure, which would regulate the use of derivative evidence that derive from impermissible evidence and introduce the “fruit of the poisonous tree” doctrine into Estonian legislation. In order to be able to create such a regulation three activities need to be carried out beforehand: Firstly the main characteristics of the doctrine need to be analysed, including the advantages and main considerations in implementing the doctrine to understand the main elements of the doctrine. Secondly, an overview of the practice of other states in regard to regulating the use of derivative evidence needs to be presented. Lastly an overview of the current regulation of derivative evidence in the Estonian Code of Criminal Procedure needs to be given in order to see, whether it is possible to use the current formulation of the Estonian exclusionary rule to also regulate derivative evidence.

The hypothesis of this master's thesis is that there is currently no regulation of derivative evidence currently in place in Estonian legislation. Only if the hypothesis is proven to be true can the author propose a new regulation which regulates derivative evidence.

The author firstly analysed the main characteristics of the “fruit of the poisonous tree doctrine”. The doctrine is a legal metaphor indicating that everything that derives from evidence mustered with the breach of regulation is in itself also tainted with the original breach. The doctrine is based on the facts-evidence theory, which prescribes that facts that become known to the authorities do not automatically become untouchable and usable in the proceedings. According to the theory, the court should only be able to use facts that have been obtained legally, following proper procedure. The doctrine supplements the ordinary exclusionary rule in that it disallows any advantage the state might get from the breach of human rights even if the original evidence is determined to be impermissible.

The “fruit of the poisonous tree” doctrine has three main benefits which are emphasized by its’ proponents. Firstly, the doctrine preventively discourages police from breaching a person’s rights. If the police know that the evidence and also all derivative evidence will be deemed impermissible then they may not be motivated to breach the regulation at all. The doctrine removes the motivation for the police to breach people’s rights.

Secondly, the doctrine actively protects the defendant’s rights. The doctrine enables for the exclusion of evidence that have been gathered as a result of previous breaches and as such creates a defensive mechanism for the defendant. If evidence is used against them as part of criminal proceedings, then the doctrine helps exclude that evidence and possibly limit the damage that could be done as a direct result of the breach.

Thirdly the doctrine helps maintain the moral integrity of the judiciary. If the courts accept evidence that has been gathered through the breach of person’s rights then the courts approve of such behaviour. As former Justice of the Supreme Court Felix Frankfurter has said, by accepting evidence gathered using illegal methods the courts give such behaviour a protective cloak of law. Allowing the use of such evidence also affects the way people perceive the law and are inclined to follow it. According to the theories of Tom R. Tyler, the main reason why people act according to the law is because they perceive the courts and laws as legitimate. If the state starts to abuse the laws that it has created and approve any evidence gathered this way, the legitimacy of the courts and the justice system decreases. According to Tyler, the decrease can result in people becoming reluctant to obey the law.

Although the doctrine has a lot of benefits, there are also negative sides to the application of the “fruit of the poisonous tree”. The main argument made by the opponents of the doctrine is that the application results in high so called “social costs”. As a result of the application of the doctrine many confirmed criminals may go unpunished due to incriminating

evidence being excluded from the proceedings. Therefore there is a difficult balance to be made in the proceedings – on one hand the state needs to protect the fundamental rights of its citizens. On the other hand the state also needs to protect its citizens and punish people for breaking the law.

The second activity necessary to achieve the goals set out in this thesis is to analyse the regulations and legal practice of different legal systems. As part of this thesis the author viewed the regulations and practice of the United States of America, select European countries and the European Court of Human Rights.

The “fruit of the poisonous tree” doctrine was created and first applied in the USA. The practice of excluding evidence with the use of the doctrine has changed a lot since the inception of the doctrine. When the doctrine was first applied in 1920 the main aims were to protect the constitutional rights of the defendants and also to maintain the moral integrity of the courts. As time went on the doctrine weakened and the main justification of the doctrine became more concentrated on the deterrent effect of the doctrine. The doctrine also was applied in fewer cases than before. The current formulation of the doctrine in the USA is that the doctrine can only be used in cases of a grave constitutional breach as a last measure. The rule has thus weakened a lot since its inception.

The author then viewed the regulations of multiple European states. In broad strokes, the exclusionary rules relating to derivative evidence can be split into three distinct groups. Firstly there are nations which apply an absolute exclusionary rule for derivative evidence. In these states the derivative evidence can be excluded in case of every breach of procedure. The nations applying this system are for example Croatia and Slovenia. There are also nations which expressly prohibit the exclusion of all evidence and require for all of the evidence to be reviewed in a criminal case. An example of such a system is Sweden. The most common system currently used in Europe is the system where the exclusion of evidence is based on the discretion of the judge. In these systems the judge can analyse whether the exclusion of evidence is justified. The criteria according to which this is determined differs between legal systems. As a result of the analysis the author reached the conclusion that the “fruit of the poisonous tree” doctrine has found a place in some European regulations. The doctrine can thus be adapted to the civil law system.

The practice of the ECtHR was also analysed. The main conclusions were that due to the judgment in the *Schenk v. Switzerland* case the court avoids intervening in the exclusionary systems of the member states and will intervene only when fundamental rights

have been breached. In terms of practice related to derivative evidence, the main case of interest is *Gäfgen v. Germany*. As a result of the case the following scheme for the permissibility of evidence was formed. Firstly the court controls if the evidence have been obtained through torture. If that is the case then the evidence and all derivative evidence are automatically impermissible. If the evidence has been obtained through other breaches of article 3 of the European Convention on Human Rights then the breaches need to be analysed in the context of the general fairness of the proceedings. Finally the breaches of article 6 must be analysed.

As a third activity needed to confirm the hypothesis, the current Estonian regulation for the exclusion of evidence needed to be analysed. The permissibility of evidence in Estonia is regulated by the Code of Criminal Procedure. According to § 64 of the CCP evidence shall be taken in a manner which is not prejudicial to the honour and dignity of the persons participating in the taking of the evidence, does not endanger their life or health or cause unjustified proprietary damage. The permissibility is thus very broadly and vaguely specified. There are no explicit legal norms regulating the use of derivative evidence in Estonian legislation. Furthermore the author has found that there is no significant court practice in the field. Courts mainly determine whether a piece of evidence is impermissible or not but do not go further and analyse the permissibility of the derivative evidence. In fact the courts have not analysed this kind of evidence even when they have had the opportunity (see the ECtHR case 35985/09 *Martin v. Estonia*).

The author has found that there is very little discussion among the legislators and jurists in Estonia regarding the permissibility of derivative evidence. The lack of legislation is not viewed as a problem and there are no discussions of reform.

The author thus affirmed the hypothesis and found that in current Estonian Criminal Proceedings there is no regulation that regulates the permissibility of derivative evidence.

The author could thus move on to formulating a legal provision that would regulate this matter. First, however, the problems deriving from the lack of a regulation would need to be specified. The main problem deriving from the lack of regulation in regards to the use of derivative evidence is that evidence is used which has been obtained through the breach of fundamental rights. This additionally results in the decrease of the moral integrity of the courts. If there is no regulation the defendant in the criminal proceedings cannot be sure whether some of the evidence will be deemed impermissible or not. The defendant may thus not be able to select the correct strategy. Another problem with the current system in Estonia

is that the permissibility of evidence is determined through absolute court discretion. The court also considers the gravity of the crime when determining the permissibility of evidence. As such, the amount of fundamental rights the defendant has in criminal proceedings depends on the crime committed. This is not a just system and is not suitable for a state which respects the rule of law.

Another problem, which is not related to the subject of this thesis, but is still important in regards to the exclusion of evidence, is that the permissibility of the evidence is determined when the judgment is made. This gives way to a whole slew of problems. Firstly, the court is less likely to exclude evidence once they see the importance of it in the context of the criminal proceedings. Secondly, the defendant cannot be sure whether a piece of evidence will be used in making the judgment and cannot thus choose the proper defense. Thirdly, the system encourages the police to present a lot of evidence in fear of some of it being deemed impermissible. This puts stress on the courts.

To determine whether the “fruit of the poisonous tree” doctrine has a place in Estonian legislation the author analysed the doctrine using the rules set out in the Rules for Good Legislative Practice and Legislative Drafting, which are mandatory for each new legal provision. The author determined that in general there are no obstructions which would preclude the doctrine from being introduced into Estonian legislation; the only thing necessary is that there needs to be a shift in legal policy which favors the regulation of derivative evidence.

As a result of the previous analysis the author has proposed that the following legal provision should be added to the Code of Criminal Procedure:

“§ 64 General conditions for taking of evidence

[...]

(1¹) It is forbidden to use evidence deriving from evidence that have been deemed impermissible, also referred to as derivative evidence, to prove the circumstances of the criminal proceedings. Derivative evidence may be used in cases where the causal relationship between the breach and the evidence has faded, if the discovery of the evidence was inevitable or if the derivative evidence has been obtained from an independent source.“

This thesis thus presented an extensive overview of the characteristics, practice and use of the „fruit of the poisonous tree“ doctrine. It also resulted in a legal provision which may be used to regulate the use of derivative evidence in the future.

The author mainly hopes that this thesis will incite discussion about the regulation of the use of derivative evidence that has derived from impermissible evidence. The largest problem in Estonia currently, is that this matter is not talked about or discussed to any extent. In order for improvements to happen there needs to be discussion in the legal community regarding the necessity and the practicality of such a regulation. As seen from the regulations of other European countries, the doctrine can work in a civil law environment and will benefit the rights of many if applied properly.

KASUTATUD KIRJANDUS

Õiguskirjandus

1. Bator P. M., Vorenberg J. Arrest, Detention, Interrogation and the Right to Counsel: Basic Problems and Possible Legislative Solutions. *Columbia Law Review*. Vol. 66, Nr. 1 (1966), lk. 62-78
2. Bloom, R.M. & Fentin, D. H., "A More Majestic Conception' The Importance of Judicial Integrity in Preserving the Exclusionary Rule, 13 U. PA. J. CONST. L. 47 (2010).
3. Bojan Obradovic; Ivan Zupan, Fruit of the Poisonous Tree in Croatian and Comparative Law, 18 *Croatian Ann. Crim. L. & Prac.* 113, 2011.
4. Bradley, C. M, Reconceiving the Fourth Amendment and the Exclusionary Rule
5. Bransdorfer, M., Miranda Right-to-Counsel Violations and the Fruit of the Poisonous Tree Doctrine. *Indiana Law Journal* 62.
6. Conway, M. Justifying Absoluteness: Disentangling the *Gafgen v Germany* Decision. Veebis kättesaadav aadressil: https://www.academia.edu/11614907/Justifying_Absoluteness_Disentangling_the_Gafgen_v_Germany_Decision
7. Duff, A [et al.]. The trial on trial. Volume 3, Towards a normative theory of the criminal trial. Portland (Oreg.). Oxford, 2007.
8. Duke, Steven. Making Leon Worse, 95 *Yale L.J.* 1405 (Sine loco, 1986)
9. Graffin, N. *Gäfgen v Germany*, the Use of Threats and the Punishment of Those Who Ill-treat During Police Questioning: A Reply to Steven Greer. *Human Rights Law Review*, Vol 17-4, 1 December 2017, lk 681–699
10. Greer S. „Should Police Threats to Torture Suspects Always be Severely Punished? Reflections on the *Gäfgen* Case“ *Human Rights Law Review*, Volume 11-1, 2011, lk. 67–89
11. Greer S. „Should Police Threats to Torture Suspects Always be Severely Punished? Reflections on the *Gäfgen* Case“ *Human Rights Law Review*, Vol. 11-1, lk. 67–89. Sine loco 2011;
12. Hockeberg, J. L. Dining in Good Faith on Poisonous Fruit, 15 *Widener L. Rev.* 301 (2009)
13. J. Ginter jt. Analüüs isikute põhiõiguste tagamisest ja eeluurimise kiirusest kriminaalmenetluses. Tartu Ülikool. Tartu 2013

14. Jasinski, W., Chojniak, L.; The Admissibility of Evidence Obtained by Torture and Inhuman or Degrading Treatment in Criminal Proceedings, Overview of European and Polish Standards; *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata* 148; Warsaw 2011; lk. 125-134.
15. Justiitsministeeriumi normitehnika käsiraamat Viimati uuendatud: 10. aprill 2017. Kättesaadav veebis: <https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/normitehnika-kasiraamat>
16. Kaldoja, K. Läbiotsimine ja selle käigus leitud tõendite lubatavus kriminaalmenetluses, Tartu 2013. Kättesaadav võrgus aadressil: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31847/kaldoja_kairi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
17. Kamisar, Yale. "Is the Exclusionary Rule an 'Illogical' or 'Unnatural' Interpretation of the Fourth Amendment?" *Judicature* 62 (1978) lk. 66-84
18. Kangur, A, „Millal saab isiku kohtust väljaspool tehtud avaldus olla tõendiks kohtumenetluses“, *Juridica* (2008), I, 11-23, lk 14-15
19. Kaplan, J. The Limits of the Exclusionary Rule. *Stanford Law Review* 26. lk 1027-1056. Sine loco, 1974
20. Kergandberg, E. Pikamäe, P. Eesti uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad. – *Juridica* 2000/IX, lk 555-563.
21. Kergandberg, E. Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn; Juura 2006
22. Kergandberg, E., et al, Kriminaalmenetlus. Tallinn, Sisekaitseakadeemia, 2004.
23. Kergandberg, E., Pikamäe, P. (koost.). Kriminaalmenetluse seadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012.
24. Kerri Brett Blank, *United States v. Leon: Fourth Amendment Rights Eroded to Pre-Constitutional Status*, 20 *New Eng. L. Rev.* 317 (1984)
25. Lõhmus, Uno. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn, Juura 2012
26. Lõhmus, Uno. Tõendi lubatavus ja välistamine kriminaalmenetluses Kui loogiline on Eesti tõendamissüsteem? *Juridica* 2014/9 lk. 690-699
27. Ma, Y. Comparative Analysis of Exclusionary Rules in the United States, England, France, Germany, and Italy, 22 *Policing: Int. J. Police Strat. & Mgmt.* 280 (1999)
28. Maffei, S.; Sonenshein, D.; The Cloak of the Law and Fruits Falling from the Poisonous Tree: A European Perspective on the Exclusionary Rule in the Gafgen Case, 19 *Colum. J. Eur. L.* 21 (2012)
29. Mahoney, P. Right To A Fair Trial In Criminal Matters Under Article 6 E.C.H.R. *Judicial Studies Institute Journal*, lk 109-127. Sine loco 2004.

30. Mares, M. The Exclusion Of Evidence In Criminal Proceedings – A Comparative Approach. Sine loco 2017
31. Maruste, R. Arvamus eelnõule 295 SE, 25.03.2013. – Veebis kättesaadav aadressil: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=66a76170-3752-4d7d-a26d-c49091327918&>
32. Pitler, Robert M. The Fruit of the Poisonous Tree Revisited and Shepardized. California Law Review vol. 56, Issue 3, Art. 2. Sine loco, 1968
33. Ramanenka, V. Restrictions on the Admissibility of Improperly Obtained Evidence in Criminal Trial. Central European University. Budapest 2011.
34. Re, R. M. The Due Process Exclusionary Rule, 127 Harv. L. Rev. 1885, lk. 1887-1966. Harvard, 2014
35. Schriewer, B. Gafgen v. Germany Revisited, 53 German Y.B. Int'l L. 945. 2010
36. Sepp, H. Varasemad teistsugused ütlused tõendina võistlevas menetluses. Kriminaalmenetluse seadustiku, common law ja Strasbourgi kohtu praktika võrdlus. – Juridica 2011/8, lk 612–628
37. Simonsen, N. 'Is torture ever justified?': The European Court of Human Rights decision in Gäfgen v Germany, EJIL Talk! 15.06.2010. Veebis kättesaadav leheküljel: <https://www.ejiltalk.org/%E2%80%98is-torture-ever-justified%E2%80%99-the-european-court-of-human-rights-decision-in-gafgen-v-germany/>
38. Soo, A. The Right to Choose Counsel in the Pre-trial Stage of Criminal Proceedings and Consequences of its Violation, by Example of Estonian Supreme Court Decision 3-1-2-2-14, Juridica International vol. 23, 2015. lk. 124-132.
39. Šugman, K.; Jager, M.; Peršak, N.; Filipčić, K. Criminal Justice Systems in Europe and North America – Slovenia. The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations. Helsinki, 2004.
40. Željko Karas, Exclusion of Illegally Obtained Real Evidence in Comparative Law; Zagrebačka pravna revija, Vol.2 No.2 Rujan 2013.
41. Thaman, S.C., 'Fruits of the Poisonous Tree' in Comparative Law. Southwestern Journal of International Law vol. 16. lk 333-384. Sine loco 2010.
42. Traynor, R.J., Mapp v. Ohio at large in the 50 states, Duke Law Journal. lk. 319- 343. Sine loco 1962
43. Tyler T.R, What Is Procedural Justice - Criteria Used by Citizens to Assess the Fairness of Legal Procedures, Law and Society review 103, sine loco, 1988
44. Tyler T.R; Trust and Law Abidingness: A Proactive Model of Social Regulation, 81 B.U. L. Rev. 361 (2001)

45. United States v. Leon: Fourth Amendment Rights Eroded to Pre-Constitutional Status
20 New Eng. L. Rev. 317 (1984-1985)
46. Wilson, Jerry V. ja Alprin, Geoffrey M. Controlling Police Conduct: Alternatives to
the Exclusionary Rule, 36 Law and Contemporary Problems lk. 488-499 Duke 1971
47. Yue Ma, Comparative Analysis of Exclusionary Rules in the United States, England,
France, Germany, and Italy, 22 Policing: Int. J. Police Strat. & Mgmt. 280, 1999
48. Yuval, M.; Lost between the Fruits and the Tree: In Search of a Coherent Theoretical
Model for the Exclusion of Derivative Evidence, 18 New Crim. L. Rev. 273 (2015)

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti Vabariigi õigusaktid ja seletuskirjad

1. Eesti Vabariigi põhiseadus. 03.07.1992 RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2
2. Kriminaalmenetluse seadustik. RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 05.12.2017, 8
3. Karistusseadustik 06.06.2001. RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 30.12.2017, 29
4. Politsei ja piirivalve seadus. 01.07.2004. RT I 2009, 26, 159 ... RT I, 06.07.2017, 6
5. Kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu 594 SE I. Seletuskiri
6. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri 01.01.2012 RT I, 29.12.2011, 228

Muud õigusaktid

1. Code of Criminal Procedure of the Republic of Poland, 6 June 1997 (amended 2003),
Kättesaadav võrgus aadressil:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10>
2. Criminal Procedure Code of Croatia. 3. juuli 2009. Kättesaadav võrgus aadressil:
http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4284/file/Croatia_Criminal_proc_code_am2009_en.pdf 26.12.2017
3. Criminal Procedure Code of Italy, 2011. Kättesaadav võrgus aadressil:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/22>
4. Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia 2005, muudatused 2013.
Kättesaadav võrgus aadressil:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/19>
26.11.2017
5. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 1996, 11, 34
Kättesaadav võrgus aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78154>
6. Euroopa Liidu põhiõiguste harta – ELT C 83/389, 30.03.2010

7. Hungarian Act XIX of 1998 on Criminal Proceedings (1998, muudetud 2011)
Kättesaadav võrgus aadressil:
<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/25.25.02.2018>
8. Police and Criminal Evidence Act 1984, Suurbritannia. Kättesaadav võrgus aadressil:
https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/pdfs/ukpga_19840060_en.pdf
9. Protocol no. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Treaty Series 117. Strasbourg 1984
10. Romanian law #135 of 1 July 2010 of the Criminal Procedure Code. Kättesaadav võrgus aadressil: <http://www.just.ro/wp-content/uploads/2016/01/Noul-cod-procedura-penala-EN.doc>
11. Slovenian Criminal Procedure Act, unofficial translation. 7. september 2007.
Kättesaadav võrgus aadressil:
https://www.unodc.org/cld/document/svn/criminal_procedure_act_of_slovenia.html
26.11.2017
12. Spain's Organic law 6/1985, of 1 July, on The Judiciary. Kättesaadav võrgus aadressil:
<http://www.poderjudicial.es/stfls/CGPJ/DOCUMENTACION/C3%93N%20DEL%20CPGJ/COMPENDIO%20DE%20DERECHO%20JUDICIAL/FICHERO/20150518%20Revisado%20y%20refundido%20LOPJ%20ACTUALIZADA.pdf>
13. The Swedish Code of Judicial Procedure 1942:740. Kättesaadav võrgus aadressil:
<http://www.government.se/government-policy/judicial-system/the-swedish-code-of-judicial-procedure/>

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Eesti Vabariigi kohtute praktika

1. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 28. aprilli 2011. a. kohtuotsus asjas 3-1-1-31-11
2. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 30. juuni 2014. a. kohtuotsus asjas 3-1-1-14-14
3. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 18. detsembri 2003. a. kohtuotsus asjas 3-1-1-137-03
4. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 20. novembri 2015. a. kohtuotsus asjas 3-1-1-93-15
5. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 29. septembri 2014. a. kohtuotsus asjas 3-1-2-2-14
6. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 9. märtsi 2010. kohtuotsus asjas RKKKo 3-1-1-8-10

Ameerika Ühendriikide kohtute praktika

1. *Bennie Dean Herring v. United States of America*, 555 U.S. 135, (2009)
2. *Costello v. United States*, 350 U.S. 359 (1956)
3. *Dollree Mapp v. State of Ohio*, 367 U.S. 643 (1961)
4. *Fremont Weeks v. United States*, 232 U.S. 383 (1914)
5. *Hudson v. Michigan*, 547 U.S. 586 (2006)
6. *Julius A. Wolf v. State of Colorado*, 338 U.S. 25 (1949)
7. *Nardone v. United States*, 308 U.S. 338 (1939)
8. *Pennsylvania Bd. of Probation and Parole v. Scott*, 524 U.S. 357 (1998)
9. *Rochin v. California*, 342 U.S. 165, 173 (1952)
10. *Silverthorne Lumber Co., Inc., et al. v. United States*. 251 U.S. 385 (1920)
11. *United States v. Calandra*, 414 U.S. 338 (1974)
12. *United States v. Leon*, 468 U.S. 897 (1984)
13. *Utah v. Strieff*, 579 US __ (2016)
14. *Wong Sun, et al. v. United States*, 371 U.S. 471 (1963)

Euroopa Inimõiguste kohtu praktika

1. EIKo 12.07.1988, 10862/84, Schenk vs Šveits
2. EIKo 21.09.2006 46661/99 Söylemez v. Türgi
3. EIKo 17.10.2006 72000/01 Göcmen v. Turkey
4. EIKo 28.06.2007, 36549/03, Harutyunyan v. Armenia
5. EIKo 16.12.2008, 17332/03, Levinta v. Moldova
6. EIKo 10.03.2009 4378/02, Bykov v. Venemaa
7. EIKo 1.06.2010, 22978/05, Gäfgen vs Saksamaa
8. EIKo 1.06.2010, 22978/05, Gäfgen v. Saksamaa kohtunike Rozakis, Tulkens, Jebens, Ziemele, Bianku ja Poweri eriarvamus.
9. EIKo 30.5.2013, 35985/09 Martin v. Eesti
10. EIKo 20.10.2015 25703/11 Dvorski v. Horvaatia, kohtunike Kalaydjieva, Pinto De Albuquerque and Turković ühine arvamus.
11. EIKo 20.10.2015 25703/11 Dvorski v. Horvaatia, kohtunik Zupančič'i nõustuv arvamus.

Muu kohtupraktika

1. *Regina v. Leatham*, 1861(1861) 8 Cox County Court 498

Kõik käesoleva töö kirjanduses viidatud lingid veebilehtedele on 23.04.2018 seisuga kontrollitud ja töötavad.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, TAAVI KÕIV, sünnikuupäev: 21.06.1993

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Lubamatute tõendite alusel saadud derivatiivsete tõendite lubatavus eesti kriminaalmenetluses“, mille juhendaja on PhD Anneli Soo,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus,

23.04.2018